

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETAS

IR

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Dailės terapijos specializacijos
antrosios pakopos (magistrantūros) studijų
Baigiamasis darbas

Smurtą patyrusių moterų patirtys dailės terapijos procese
Art Therapy Experiences of Women Who Have Experienced Violence

Ieva Žilinskaitė

Darbo vadovas: Asist. Dr. Marija Vaštakė

Konsultantas: Lekt. Dalia Stiklerienė

Mokslo tiriamojo darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Studento elektroninio pašto adresas: ieva.zilinskaite@stud.mf.vu.lt

PADĖKA

Noriu išreikšti padėką darbo vadovei dr. Marijai Vaštakai už kantrybę, rūpestį, suteiktas žinias, pokalbiams ir darbo skaitymui skirtą laiką, tikėjimą bei nuoširdų palaikymą.

Dėkoju darbo konsultantei lekt. Daliai Stiklerienei už vertingas įžvalgas ir pasitikėjimą.

Dėkoju savo tėvams, kurie visą gyvenimą mane skatino siekti mokslo aukštumų.

Noriu padėkoti savo partneriui Nikodemui ir gyvenimo draugei Ievai už tikėjimą, begalinę meilę, sudarytą terpę parodyti savo silpnumą ir suteiktą paguodą ištvėrmės išbandymų akimirkomis.

Dėkoju visiems artimiems draugams ir bendražygiams už empatiją, palaikymą ir kantrybę.

Didžiausią padėką noriu išreikšti šio tyrimo dalyvėms, už skirtą laiką, suteiktą galimybę pažinti jų patirtis ir tokiu būdu tobulėti profesiniame kelyje.

TURINYS

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	5
SANTRAUKA.....	6
SUMMARY	8
SĄVOKŲ IR SANTRUMPŲ ŽODYNĖLIS	10
ĮVADAS	11
1. LITERATŪROS APŽVALGA	14
1.1. Smurto prieš moteris samprata	14
1.1.1. Smurto sąvoka.....	14
1.1.2. Smurto prieš moteris rūšys ir motyvai.....	15
1.1.3. Smurto žala moterų psichinei sveikatai	17
1.1.4. Smurtą patyrusių moterų poreikiai ir sveikatinimo paslaugos	19
1.2. Dailės terapijos kaip pagalbos būdo taikymas smurtą patyrusioms moterims	21
1.2.1. Dailės terapijos taikymas traumas patyrusių asmenų atžvilgiu.....	22
1.2.2. Dailės terapijos taikymas smurtą patyrusioms moterims: mokslinių tyrimų apžvalga	24
1.3. Literatūros apžvalgos apibendrinimas	28
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	30
2.1. Teorinis kokybinio tyrimo pagrindimas	30
2.2. Tyrimo organizavimas	32
2.3. Tyrimo dalyvių atranka	33
2.4. Tyrimo dalyviai.....	34
2.5. Tyrimo duomenų rinkimo būdas.....	35
2.5.1. Individualus pusiau struktūruotas interviu	35
2.5.2. Dailės terapijos sesijų stebėjimas ir kūrinių fotografavimas	36
2.6. Duomenų analizės metodai	36
2.6.1. Teminės analizės metodas	36
2.6.2. Piešinių turinio analizės metodas	38
2.7. Tyrimo patikimumas	40
2.8. Etiniai tyrimo aspektai.....	42
3. TYRIMO REZULTATAI.....	43
3.1. Teminės analizės rezultatai.....	43
3.1.1. Dailės terapija kaip sielos gydytoja	43
3.1.1.1. Savęs įgalinimo patyrimas.....	44
3.1.1.2. Jausmų ventiliavimo svarba.....	46
3.1.1.3. Sunkių patirčių iškėlimas	48
3.1.2. Kūrybinio proceso aspektai	49
3.1.2.1. Kūrybinio proceso patyrimo svarba	49
3.1.2.2. Meninės raiškos priemonių patyrimas	51
3.1.2.3. Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės	53
3.1.3. Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai	56
3.1.3.1. Bendrystės patyrimas.....	56
3.1.3.2. Saugumo svarba.....	58

3.1.3.3.	Kūrybinio proceso refleksijos grupėje svarba.....	59
3.2.	Piešinių turinio analizės rezultatai.....	61
3.2.1.	Tyrimo dalyvės Laimos piešinių turinio analizė	61
3.2.1.1.	Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija	61
3.2.1.2.	Jūros, vandenyno vaizdinys	63
3.2.1.3.	Objektų gausa.....	65
3.2.1.4.	Tyrimo dalyvės Laimos dailės terapijos kūrinų analizės apibendrinimas	66
3.2.2.	Tyrimo dalyvės Austėjos piešinių turinio analizė	67
3.2.2.1.	Apskritimo formos vaizdinys lapo centre	67
3.2.2.2.	Įrėminti objektai	69
3.2.2.3.	Spalvos mano širdyje.....	71
3.2.2.4.	Tyrimo dalyvės Austėjos dailės terapijos kūrinų analizės apibendrinimas	73
3.2.3.	Tyrimo dalyvės Simonos piešinių turinio analizė	74
3.2.3.1.	Pilkas koloritas	75
3.2.3.2.	Augalų vaizdinys	77
3.2.3.3.	Širdies delne vaizdinys	79
3.2.3.4.	Tyrimo dalyvės Simonos dailės terapijos kūrinų analizės apibendrinimas	80
3.2.4.	Tyrimo dalyvės Dianos piešinių turinio analizė	81
3.2.4.1.	Namo ir sodo elementai	82
3.2.4.2.	Dominuojanti raudona spalva	84
3.2.4.3.	Tyrimo dalyvės Dianos dailės terapijos kūrinų analizės apibendrinimas	86
4.	TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS IR APTARIMAS	88
4.1.	Tyrimo rezultatų apibendrinimas: teminės analizės ir piešinių turinio analizės sąsajos.....	88
4.2.	Rezultatų aptarimas	90
4.2.1.	Dailės terapija kaip sielos gydytoja	90
4.2.2.	Kūrybinio proceso aspektai	93
4.2.3.	Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai	95
4.3.	Tyrimo ribotumai.....	98
IŠVADOS		99
REKOMENDACIJOS.....		100
TYRĖJOS REFLEKSIJA.....		101
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....		102
PRIEDAI.....		110
Priedas Nr. 1.....		110
Priedas Nr. 2.....		111
Priedas Nr. 3.....		112
Priedas Nr. 4.....		113
Priedas Nr. 5.....		116
Priedas Nr. 6.....		120
Priedas Nr. 7.....		123
Priedas Nr. 8.....		126
Priedas Nr. 9.....		131

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Lentelės:

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristikos.....	34
2 lentelė. Dailės terapijos užsiėmimų planas	111
3 lentelė. Transkripcijų žymėjimo ir jose naudotų ženklų paaiškinimas	112
4 lentelė. Tyrimo dalyvės Laimos dailės terapijos kūriniai	113
5 lentelė. Tyrimo dalyvės Austėjos dailės terapijos kūriniai	116
6 lentelė. Tyrimo dalyvės Simonos dailės terapijos kūriniai	120
7 lentelė. Tyrimo dalyvės Dianos dailės terapijos kūriniai	123
8 lentelė. Tyrimo dalyvių piešinių turinio analizės ir teminės analizės rezultatų sąsajos.....	126
9 lentelė. Teminės analizės ir piešinių turinio analizės rezultatų bendrumai.....	131

Paveikslai:

1 pav. Temų ir potemių schema.	43
2 pav. Laimos piešinių grupė – Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija.	61
3 pav. Laimos piešinių grupė – Jūros, vandenyno vaizdinys.....	63
4 pav. Laimos piešinių grupė – Objektų gausa.	65
5 pav. Austėjos piešinių grupė – Apskritimo formos vaizdinys lapo centre.....	68
6 pav. Austėjos piešinių grupė – Įrėminti objektai.	70
7 pav. Austėjos piešinių grupė – Spalvos mano širdyje.....	72
8 pav. Simonos piešinių grupė – Pilkas koloritas	75
9 pav. Simonos piešinių grupė – Augalų vaizdinys.	77
10 pav. Simonos piešinių grupė – Širdies delne vaizdinys	79
11 pav. Dianos piešinių grupė – Namo ir sodo elementai.....	82
12 pav. Dianos piešinių grupė – Dominuojanti raudona spalva.....	84
13 pav. Teminės analizės ir piešinių turinio analizės rezultatų sąsajų schema.	90

SANTRAUKA

Tyrimo tema: smurtą patyrusių moterų patirtys dailės terapijos procese.

Tyrimo problema: smurtas prieš moteris yra opi visuomenės sveikatos problema. Smurtas daro žalą moterų psichologinei sveikatai. Terapinių intervencijų taikymas yra svarbus veiksnys smurto prieš moteris rizikos mažinimo procese. Viena iš veiksmingų pagalbos priemonių – dailės terapija. Tačiau tyrimų apie smurtą patyrusių moterų dailės terapijos patirtis kiekis kol kas ribotas, o Lietuvoje toks tyrimo objektas dar nebuvo tyrinėtas.

Tyrimo tikslas: atskleisti ir sistemiškai aprašyti smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese.

Tyrimo uždaviniai: 1) Atskleisti ir sistemiškai aprašyti smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese; 2) Atlikti smurtą patyrusių moterų kūrinių turinio analizę; 3) Apžvelgti galimas teminėje analizėje ir kūrinių turinio analizėje atsiskleidusių smurtą patyrusių moterų DT patirčių sąsajas; 4) Palyginti gautus rezultatus kitų tyrimų kontekste.

Tyrimo metodai: taikyta kokybinio tyrimo strategija. Duomenų rinkimo būdai: individualūs pusiau struktūruoti interviu, dailės terapijos sesijų stebėjimas ir piešinių fotografavimas. Tyrimo dalyvės: 4 smurtą patyrusios moterys, dalyvavusios 10-ies grupinės dailės terapijos užsiėmimų cikle. Interviu metu surinkti duomenys analizuoti indukcinės teminės analizės metodu. Kūriniai su stebėjimo duomenimis analizuoti piešinių turinio analizės metodu.

Tyrimo rezultatai: teminėje analizėje išryškėjo 3 smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese apibūdinančios temos: Dailės terapija kaip sielos gydytoja; Kūrybinio proceso aspektai; Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Piešinių turinio analizėje išryškėjo 11 kūrinių grupių: Laimos: Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija, Jūros, vandenyno vaizdinys, Objektų gausa.; Austėjos: Apskritimo formos vaizdinys lapo centre, Įrėminti objektai, Spalvos mano širdyje.; Simonos: Pilkas koloritas, Augalų vaizdinys, Širdies delne vaizdinys.; Dianos: Namų ir sodo elementai, Dominuojanti raudona spalva.

Tyrimo išvados: 1) Atskleidžiant ir sistemiškai aprašant smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese, išaiškėjo, jog dailės terapija suprantama kaip sielos gydytoja, o kūrybinio proceso ir grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai yra reikšmingi. 2) Atlikus piešinių turinio analizę, išryškėjo šios tyrimo dalyvių patirtys: pasitikėjimas savimi, asmeninių resursų paieška, ramybė, viltis, psichologinis augimas, jausmų išraiška, pokytis, nušvitimas, savo grožio įžvelgimas, nesąmoningi vidiniai aspektai, asmeninių bruožų atsiskleidimas, teigiamos mintys, sunkūs išgyvenimai, saugumo siekis, tarpusavio ryšio kūrimo svarba, kūryba per simbolius, judesį ir prisilietimą. 3) Išskirtos 7 Teminės analizės ir kūrinių turinio analizės rezultatų sąsajos: savęs įgalinimas; jausmų raiška; sunkių patirčių atskleidimas; kūryba per judesį ir prisilietimą; piešinio ir

vidinių išgyvenimų paralelės; tarpusavio ryšio kūrimo svarba; saugumo svarba. 4) Lyginant gautus rezultatus kitų tyrimų kontekste išryškėjo, jog šio tyrimo radiniai iš dalies atitinka literatūroje aptiktų tyrimų tendencijas. Apžvelgtos literatūros duomenis papildo šie tyrimo rezultatai: smurtą patyrusioms moterims dailės terapijos metu pavyksta perdėlioti atsakomybes, išvelgti savo vidines spalvas bei suvokti, jog piešinių analizė grupės dėka tampa visapusiška.

Raktiniai žodžiai: smurtą patyrusios moterys, dailės terapija, patirtys, kokybinis tyrimas.

SUMMARY

Topic: art therapy experiences of women who have experienced violence.

Problem of research: violence against women is a serious public health problem. Violence harms women's psychological health. The use of therapeutic interventions is an important factor in the process of reducing the risk of violence against women. Art therapy can be an effective tool to help. However, the amount of research on art therapy experiences of abused women is limited, and such a research object has not yet been studied in Lithuania.

Aim: to reveal and systematically describe the art therapy experiences of women who have experienced violence.

Research objectives: 1) To reveal and systematically describe the art therapy experiences of women who have experienced violence; 2) To conduct a content analysis of the artworks of women who have experienced violence; 3) To review possible connections between the art therapy experiences revealed in the thematic analysis and the content analysis of the artworks of women who have experienced violence; 4) To compare the obtained results in the context of other studies

Methods of research: a qualitative research strategy. Data collection methods: individual semi-structured interviews, observation of art therapy sessions and photography of drawings. Research participants: 4 abused women who participated in 10 group art therapy sessions. The data collected during the interviews were analyzed using the inductive thematic analysis method. The artworks together with the observation data were analyzed using the content analysis of drawings method.

Results: the thematic analysis revealed 3 themes describing the art therapy experiences of women who have experienced violence: Art therapy as a healer of the soul; Aspects of the creative process; Aspects of the interaction between the participants of the art therapy group. The content analysis of the drawings revealed 11 groups of artworks: Laima: Dominant blue color and purposeful composition, Image of the sea, ocean, Abundance of objects.; Austėja: Image of a circle in the center of the sheet, Framed objects, Colors in my heart.; Simona: Grey color, Image of plants, Image of a heart in the palm of your hand.; Diana: Elements of the house and garden, Dominant red color.

Conclusions: 1) Revealing and systematically describing the art therapy experiences of women who have experienced violence identified that art therapy is perceived as a healer of the soul and the aspects of the creative process and the interconnectedness between group participants are significant. 2) Through a content analysis of the drawings, the following experiences of the study participants emerged: self-confidence, search for personal resources, peace, hope, psychological growth, expression of feelings, change, enlightenment, insight into one's own beauty, unconscious internal aspects, disclosure of personal traits, positive thoughts, difficult experiences, striving for security, the importance of creating mutual connections, creation through symbols, movement and touch. 3) 7

connections between the results of the thematic analysis and the content analysis were identified: Self-empowerment; Expression of feelings; Disclosure of difficult experiences; Creation through movement and touch; Parallels between a drawing and internal experiences; The importance of creating a mutual connection; The importance of security. 4) Comparing the obtained results with other studies revealed that the findings of this study partially correspond to research found in the literature. The data of the reviewed literature are supplemented by the following results: in art therapy, women who have experienced violence manage to rearrange their responsibilities, see their inner colors and realize that the analysis of drawings becomes comprehensive in the group.

Keywords: women who have experienced violence, art therapy, experiences, qualitative research.

SĄVOKŲ IR SANTRUMPŲ ŽODYNĖLIS

„Dailės terapija – paciento sveikatai stiprinti skirta dailės terapeuto vykdoma veikla, integruojanti dailės ir medicinos, psichologijos, psichoterapijos, specialiojo ugdymo, socialinio darbo žinias, gebėjimus ir praktikas“ (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2019).

Dailės terapija – DT.

Potrauminis streso sutrikimas – tai psichikos sveikatos sutrikimas, atsirandantis dėl trauminių ar stresą sukeliančių įvykių, kurie daro žalą asmens psichologinei sveikatai, sukelia įtampą ir funkcinis sutrikimus. Dažniausi simptomai apima padidėjusį susijaudinimo, budrumo lygį, vengimą, kognityvinių funkcijų bei nuotaikos sutrikimus (Kelly et al., 2021).

Potrauminis streso sutrikimas – PTSS.

Intymaus partnerio smurtas – ši sąvoka apima fizinę agresiją, seksualinę ir psichologinę prievartą (santuokinį išžaginimą, priverstinę santuoką, elgesio kontrolę, žodinį smurtą, grasinimus, bauginimus, emocinių poreikių nepaisymą, asmeninės laisvės atėmimą, privatumo pažeidimą, įvairių manipuliacinių technikų naudojimą ir kt.), kai smurtas vyksta artimoje aplinkoje, t.y. kai smurto auka su smurtautoju yra sukūrusi artimą santykį (Tullio et al., 2021).

IVADAS

Remiantis 2024m. paskelbtu Visuomenės Sveikatos žurnalo metinės apžvalgos pranešimu, smurtas prieš moteris artimoje aplinkoje dėl savo paplitimo yra pripažintas kaip žmogaus teisių pažeidimas ir pasaulinio masto visuomenės sveikatos problema (Stöckl & Sorenson, 2024). Pasaulio Sveikatos Organizacijos (toliau – PSO) duomenimis, 1 iš 3 moterų visame pasaulyje per savo gyvenimą yra patyrusi fizinį ir/arba seksualinį smurtą (World Health Organization, 2024). Atsižvelgiant į Eurostato, Pagrindinių teisių agentūros ir Europos lyčių lygybės instituto 2024m. lapkričio 25d. paskelbtus smurto dėl lyties tyrimo rezultatus, 25 % moterų Lietuvoje yra patyrusios fizinį ar/ir seksualinį smurtą. Net 30,7% moterų Lietuvoje patiria fizinį, psichologinį ar/ir seksualinį smurtą iš intymaus partnerio (FRA et al., 2024). Tokie skaičiai verčia stipriai sunerimti, ypač įvertinant smurto prieš moteris rūšių, formų, motyvų įvairovę. Nerimą kelia ir tai, kad tokie veiksniai kaip smurto fenomeno racionalizavimas, jo daroma žala moters sveikatai bei visuomenėje formuojamos stereotipinės nuostatos, lemia smurtą patyrusių moterų augančią baimę paviešinti savo patirtis ir ieškoti pagalbos (Grembi et al., 2024; Han Almiş et al., 2020; Mulla et al., 2019; Tullio et al., 2021). Taigi, smurtą išgyvenusių moterų patirčių tyrinėjimas tampa aktualus šių dienų kontekste, siekiant pažinti neretai slepiamo ir autentiškai kiekvienos moters išgyvenamo trauminio patyrimo ypatumus bei plėsti žmonių suvokimo lauką apie šios problemos rimtumą.

Kita vertus, sunerimti verčia ir smurto daroma žala moters sveikatai. Darnioje artimoje aplinkoje gyvenančiam žmogui neretai sunku net įsivaizduoti, ką patiria smurto aukos ir kaip jų vidinė savijauta kinta smurto akivaizdoje. Literatūroje pažymima, jog smurtas gali turėti įtakos ne tik moterų fizinės, seksualinės, reprodukcinės, bet ir psichologinės sveikatos problemų atsiradimui (Grembi et al., 2024; Oram et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021; Türkkan & Odaci, 2024; World Health Organization, 2024). Taigi, kyla klausimas, kaip galima prisidėti prie šio negailestingo, šiuolaikinėje visuomenėje aktyvaus fenomeno rizikos mažinimo?

Gyvenant šiame neramumų apsuptame laikotarpyje, vis dažniau kryptama prie žvilgsnio į žmogų per holistinio požiūrio prizmę, kada patyrus traumą ar susidūrus su sunkumais dėmesys skiriamas ne tik fizinei asmens sveikatai, bet ir psichosocialiniams, dvasiniams jo poreikiams. Holistinio požiūrio principais grindžiama kompleksinė pagalba svarbi ir šiuo atveju – siekiant padėti nuo smurto nukentėjusioms moterims (Paphitis et al., 2022; Tullio et al., 2021). Taigi, sveikatos (Stöckl & Sorenson, 2024; Türkkan & Odaci, 2024), ir ypač psichikos sveikatos priežiūros specialistai gali atlikti svarbų vaidmenį smurto prieš moteris rizikos mažinimo procese (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015; Oram et al., 2017). Tokiu būdu, įvairaus pobūdžio terapinių intervencijų taikymas tampa reikšminga gijimo po trauminio smurto patyrimo proceso dalis (Galovski et al., 2022; García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015; Han Almiş et al., 2020; Paphitis et

al., 2022; Tullio et al., 2021). Taigi, vertinga gilintis į terapinių pagalbos metodų, galinčių prisidėti prie šios opios visuomeninės sveikatos problemos sprendimo, įvairovę. Kaip viena iš tokių pagalbos priemonių gali būti pasitelkiama dailės terapija (*toliau* – DT).

Literatūroje nurodoma, jog smurtą patyrusios moterys susiduria su įvairiais psichikos sveikatos sunkumais, tokiais kaip nerimas, savigarbos praradimas, beviltiškumo, gėdos, kaltės jausmai ir kt., o šie požymiai būdingi traumas išgyvenusiems asmenims ir potrauminiam streso sutrikimui (*toliau* – PTSS) (Tullio et al., 2021). Šiuo atveju, DT yra vertinga terapinė intervencija, nes meninės raiškos priemonių patyrimas ir vizualinės raiškos terapinių technikų naudojimas leidžia traumines patirtis atskleisti neverbaliniu būdu (Heijman et al., 2024). Mokslinių tyrimų duomenys rodo, jog DT taikymas gali pagerinti smurtą patyrusių moterų psichinę sveikatą ir gyvenimo kokybę (Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022). Šios terapinės intervencijos metu, nuo smurto nukentėjusios moterys turi galimybę dalintis skaudžiais praeities išgyvenimais, pastebėti metaforiškus, kūrinuose atsiskleidžiančius vizualinės raiškos ypatumus, ugdyti psichologinį atsparumą, išreikšti emocijas (Ikonopoulou et al., 2017), analizuoti savo praeitį, dabartį, ateitį (Bird, 2018), didinti savigarbą (Arcani et al., 2024), atpažinti gyvenimo iššūkius, patirti ramybės, saugumo, įsigalimumo jausmus bei išgyventi vidines transformacijas (Skop et al., 2022). Autorių teigimu, DT taikymas grupėje gali lemti smurtą patyrusių moterų bendrystės patyrimą (Skop et al., 2022). Taigi, moksliniai duomenys byloja apie šios terapinės intervencijos naudą.

Įvertinant smurto prieš moteris paplitimą, šio fenomeno rūšių, formų, motyvų įvairovę bei jo daromą žalą moters psichikos sveikatai, galima manyti, jog smurtą patyrusių moterų patirčių nagrinėjimas yra aktualus šių dienų kontekste. Remiantis holistinio požiūrio principais bei atsižvelgiant į moksliskai įrodytą DT naudą, manytina, jog siekiant suprasti šios tikslinės grupės poreikius, išgyvenimus ir DT, kaip terapinės intervencijos taikymo jai galimybes ir ypatumus, nuo smurto nukentėjusių moterų DT patyrimų atskleidimas yra reikšmingas ir gali pasitarnauti smurto prieš moteris prevencijos ir intervencijų priemonių veiksmingumo vertinimo srityse. Autoriai nurodo, jog ypač svarbu atlikti kokybinius tyrimus šia tema, nes skatinant smurtą patyrusias moteris dalintis savo patirtimi, galima būtų prieiti prie gilesnio požiūrio apie šios terapinės intervencijos efektyvumą (Ikonopoulou et al., 2017). Taip pat, literatūroje aptinkama, jog tiriant nuo smurto nukentėjusių moterų DT patirtis, naudinga nagrinėti šios intervencijos taikymo galimybes grupės formatu (Arcani et al., 2024). Tokios šia tema suinteresuotų tyrėjų įžvalgos pagrindžia šio mokslinio darbo aktualumą.

Be to, kitų šalių moksliniuose šaltiniuose jau galima aptikti šį tyrimo objektą analizuojančių tyrimų, tačiau jų kiekis vis dar ribotas. Tuo tarpu, nors Lietuvoje yra atliktų tyrimų, siekiančių atskleisti ir išanalizuoti smurtą patyrusių moterų patirtis, tokios tikslinės grupės patyrimus DT procese nagrinėjančių tyrimų rasti nepavyko. Taigi, galima teigti, jog tai yra pirmasis šia tema atliktas tyrimas Lietuvoje.

Tyrimas buvo atliekamas Vilniaus mieste, nevyriausybiniėje organizacijoje „Moterų informacijos centras“ (adresas – Žirmūnų g. 139) nuo 2024 m. lapkričio iki 2025 m. kovo mėnesio. Tyrime dalyvavo 4 smurtą patyrusios moterys, kurios lankė 10-ies grupinių DT sesijų ciklą. Siekiant atskleisti ir sistemiškai aprašyti unikaliai išgyvenamas smurtą patyrusių moterų DT patirtis, buvo pasirinkta taikyti kokybinę indukcinio tyrimo strategiją. Šiame darbe buvo naudojami 2 duomenų analizės metodai: 1) Teminė analizė; 2) Piešinių turinio analizė. Buvo tikimasi, jog šių analizių metu išryškėję rezultatai siesis tarpusavyje bei papildys vienas kitą. Tokiu būdu, buvo siekiama pilnavertiškai įgyvendinti tyrimo tikslą bei išpildyti tyrimo uždavinius.

Tyrimo objektas – smurtą patyrusių moterų patirtys dailės terapijos procese.

Tyrimo tikslas – atskleisti ir sistemiškai aprašyti smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti ir sistemiškai aprašyti smurtą patyrusių moterų patirtis DT procese.
2. Atlikti smurtą patyrusių moterų kūrinių turinio analizę.
3. Apžvelgti galimas teminėje analizėje ir kūrinių turinio analizėje atsiskleidusių smurtą patyrusių moterų DT patirčių sąsajas.
4. Palyginti gautus rezultatus kitų tyrimų kontekste.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Smurto prieš moteris samprata

Kaip jau minėta anksčiau, smurtas prieš moteris yra pasaulinio lygio visuomenės sveikatos problema ir rimtas žmogaus teisių pažeidimas (Stöckl & Sorenson, 2024). Anot Krook ir Sanín (2017), šis reiškinys yra daugiau nei tik teisėsaugos iššūkis, jis kelia grėsmę demokratijai ir lyčių lygybei. Išskiriama, jog smurtas prieš moteris tampa veiksniumi, darančiu įtaką ir sudėtingų visuomenės psichikos sveikatos problemų atsiradimui (Oram et al., 2017). Literatūroje nurodoma, jog šis reiškinys tampa vienas iš keliančių kone didžiausią susirūpinimą visame pasaulyje, todėl labai svarbu nepaliamti ieškoti ir kurti prevencinių strategijų (Zara & Gino, 2018), įtraukti šio fenomeno ypatumų nagrinėjimą į medicinos, slaugos, visuomenės sveikatos mokymo programas, kelti sveikatos priežiūros darbuotojų kvalifikaciją bei atsižvelgti į specializuotų pagalbos priemonių prieinamumą (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015). Deja, kaip nurodo García-Moreno ir kt. (2015), veiksmingų prevencinių bei intervencinių programų įrodymų kol kas vis dar nėra pakankamai, jų ypač trūksta skurdesnėmis pragyvenimo sąlygomis pasižyminčiose šalyse.

Taigi, galima teigti, jog tokios literatūroje aptinkamos prielaidos leidžia daryti išvadą, jog smurtas prieš moteris visuomenėje yra suprantamas kaip aktualus ir aktyvus, iššūkius įvairiose srityse sukeliantis fenomenas. Siekiant išsamiau pasigilinti į šio reiškinio subtilybes, taip pat smurtą patyrusių moterų problematiką, toliau šiame skyriuje bus apžvelgti smurto prieš moteris ypatumai.

1.1.1. Smurto sąvoka

Nors mokslinėje literatūroje galima aptikti įvairių smurto sąvokos apibrėžimų, psichosocialinį požiūrį atstovaujantys autoriai teigia, jog smurtas, tai – ekstremali agresijos forma, kurios tikslas yra padaryti kritinę žalą (Allen & Anderson, 2017). Hamby (2017) teigimu, smurto fenomeno apibrėžimas apima 4 esminius aspektus. Tai – elgesys, kuris yra: 1) tyčinis; 2) nepageidaujamas; 3) nereikalingas; 4) žalingas (Hamby, 2017). Anot Allen ir Anderson (2017), smurtą ir agresiją galima klasifikuoti įvairiai, tačiau dažniausiai jie būna fizinio, žodinio arba santykinio pobūdžio. Taigi, galima daryti prielaidą, jog smurtaujantys asmenys, tyčinės ir nepageidaujamos agresijos išraiškos metu gali įvairiapusiškai sužaloti savo aukas.

Kadangi šiame darbe bus analizuojamos moterų, nukentėjusių nuo smurto, dailės terapijos patirtys, svarbu apžvelgti ir smurto prieš moteris sąvokos apibrėžimą. Remiantis Europos lyčių lygybės instituto duomenimis, smurtas prieš moteris – tai žmogaus teisių pažeidimas, moteriškos lyties diskriminacija, apimanti tiek smurtinius veiksmus, tiek jų grąšinimą, kurie sukelia ar gali padaryti psichologinę, fizinę, seksualinę ar ekonominę žalą moterims, įskaitant prievartą ir

savavališką laisvės atėmimą, viešojoje bei privačioje aplinkoje (European Institute for Gender Equality, n.d.). Teigiama, jog dėl patiriamų smurtinių veiksmų, moterys išgyvena kančią ir trauminį patyrimą, o tai palieka didelę žalą ne tik jų fizinei, bet ir psichologinei sveikatai (Grembi et al., 2024; Mulla et al., 2019; Türkkan & Odaci, 2024). Tai pagrindžia literatūroje aptinkamą išvadą, jog smurtas prieš moteris yra opi visuomenės problema (European Institute for Gender Equality, n.d.; Stöckl & Sorenson, 2024; Türkkan & Odaci, 2024). Siekiant gilinti supratimą apie smurtą patyrusių moterų problematiką, toliau šiame darbe bus apžvelgiamos smurto prieš moteris rūšys ir jo motyvai.

1.1.2. Smurto prieš moteris rūšys ir motyvai

Smurto rūšys. Literatūroje galima aptikti skirtingų smurto prieš moteris rūšių ir formų klasifikavimo sistemų. Smurtas gali būti varijuojančios trukmės – ilgai besitęsiantis arba trumpalaikis, bet intensyvus, jis gali pasireikšti fizinių veiksmų išraiška, tačiau taip pat ir psichologine prievarta, kurią sunku pastebėti ir įvertinti jos žalą (Zara & Gino, 2018). Nemažai autorių sutinka, jog dažniausia smurto prieš moteris forma yra intymaus partnerio smurtas (Ali et al., 2016; Sardinha et al., 2022; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021; Zara & Gino, 2018). Nurodoma, jog intymaus partnerio smurtas apima fizinę, seksualinę ir psichologinę prievartą (Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021). Tačiau Tullio ir kt. (2021) pažymi, jog šioje smurto formoje dažnai pasireiškia ir moters atskyrimas nuo išorinio pasaulio, asmeninės laisvės ir privatumo nepaisymas, manipuliacinių technikų naudojimas bei elgesio kontrolė, įskaitant smurtavimą žodiniu pagrindu ir kitus veiksmus, kuriais smurtautojas siekia, kad auka pasijustų menka ir netinkama. Stöckl ir Sorenson (2024) teigimu, intymaus partnerio smurtas gali apimti ir finansinio, persekiojančio, kontroliuojančio elgesio pobūdžio prievartą, nepriklausomai ar esant santuokoje, gyvenant ar neformaliai būnant kartu. Išskiriama, jog apskritai smurtui artimoje aplinkoje dažniausiai būdingas fizinio, seksualinio ir psichologinio smurtavimo pasireiškimas (Rahnavardi et al., 2017). Tačiau bendrai smurto prieš moteris samprata praktikoje apima daugybę kultūriškai specifiskų smurtinės prievartos tipų, tokių kaip moterų lytinių organų žalojimas, abortai dėl lyties, femicidas dėl garbės, išžaginimai, priverstinės ankstyvos santuokos ir kt. (Türkkan & Odaci, 2024). Be to, palaipsniui daugėja mokslinių tyrimų, kurių tikslas ištirti ir ne iš intymaus partnerio moterų patiriamo smurto rūšių ypatumus, įvertinant tai, jog visuomenės žinios ir susidomėjimas šia smurtavimo forma yra kur kas mažesnis (Stöckl et al., 2021). Taigi, darytina prielaida, jog smurto prieš moteris klasifikavimo būdai gali varijuoti, priklausomai nuo kultūrinių, geografinių aplinkybių bei santykio su smurtautoju ypatumų, tačiau dažniausiai literatūroje išskiriamos bendrinės – psichologinio, fizinio bei seksualinio smurto rūšys.

Smurto motyvai. Įvertinant smurto prieš moteris formų, rūšių įvairovę, taip pat šio reiškinio aktyvumą visuomenėje, svarbu tampa pasigilinti ir į jo motyvus. Pirmiausia, Zara ir Gino (2018) atlikto tyrimo išvados atrodo priešingos intuityvioms: nors visuomenėje įprasta manyti, jog didesnė rizika moteriai patirti smurtą egzistuoja esant toli nuo namų, nakties metu, užkampiuose, kai smurtautojas yra nepažįstamas, tyrimo duomenys atskleidė, jog dažniausiai smurtinės prievartos atvejai fiksuojami aukai gerai žinomoje erdvėje ar netgi namuose. Tokiu būdu, kaip smurto motyvas išskiriami problematiški santykiai ir jose įvykstantys konfliktai (Zara & Gino, 2018). Be kita ko, nagrinėjant mokslinę literatūrą, galima rasti įrodymų, jog smurtavimą artimoje aplinkoje lemia ne tik lyčių nelygybės, bet ir savo jėgos, viršumo demonstravimo siekis (Türkkan & Odaci, 2024). Türkkan ir Odaci (2024) teigia, kad intymus partneris smurtu bando patvirtinti savo, kaip šeimos galvos, namų ūkio patriarcho poziciją. Kita vertus, kaip smurto artimoje aplinkoje motyvai išskiriami ir neištikimybės ar pavydo romantiniuose santykiuose reiškiniai (Pichon et al., 2020). Pasak Pischon ir kt. (2020), tokių motyvų vedami smurtautojai dažniausiai pasižymi silpna emocijų reguliacija bei konfliktinių situacijų sprendimo įgūdžių stoka. Be to, svarbu pažymėti ir tai, jog smurtas prieš moteris jau nuo senų laikų neretai yra slepiamas, ignoruojamas ir tam tikrais atvejais netgi laikomas priimtiniu (García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015). Literatūroje teigiama, jog toks požiūris gali daryti įtaką smurto paraiškų dažnumui, o tam tikra prasme netgi sukurti motyvą smurtauti (Mulla et al., 2019). Tokiu būdu, tampa įdomu panagrinėti, kokios priežastys lemia tokį visuomenės abejingumą šio fenomeno atžvilgiu.

Mokslinėje literatūroje aptinkama, jog stereotipiniai įsitikinimai gali turėti įtakos smurto prieš moteris motyvų atsiradimui (Grembi et al., 2024; Krook & Sanín, 2016; Mulla et al., 2019). Pavyzdžiui, remiantis geranoriško seksizmo stereotipine nuostata, vyrai rūpinasi moterimis, todėl jos yra laikomos kaltomis dėl bet kokio patirto smurto iš intymaus partnerio (Glick et al., 2000). Kitaip tariant, galvojama, jog visuomenė yra sąžininga moterų atžvilgiu, vyrai geba jas apginti, taigi smurto aukomis tapusios moterys yra pačios to nusipelnusios (Grembi et al., 2024). Türkkan ir Odaci (2024) teigimu, neretai sociume yra priimtina kaltinti smurtą patyrusią moterį, grindžiant tai mintimi, jog ji nukentėjo dėl savo nepaklusnumo ar santykiuose padarytų klaidų. Grembi ir kt. (2024) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog asmenys, tikintys ir besivadovaujantys visuomenėje paplitusiais stereotipais, yra linkę normalizuoti fizinį ir seksualinį smurtą bei laikyti jį priimtiniu. Kaip pavyzdys išskiriamas moters išžaginimo atvejis – vyras, išprievartavęs moterį, kuri jo nuomone savo išvaizda ir elgesiu pati jį seksualiai provokavo, savo elgesį vertina kaip bausmę aukai, dėl kolektyviai nustatytų socialinių taisyklių nepaisymo (Türkkan & Odaci, 2024). Tokie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog vadovavimasis stereotipinėmis nuostatomis ne tik prisideda prie smurtavimo prieš moteris priėmimo kaip normos, bet ir tolimesnio visuomenės požiūrio formavimo. Mulla ir kt. (2019) teigia, jog asmenys, sužinoję apie didėjančią smurto paraiškų dažnumą, yra linkę racionalizuoti smurtinį elgesį, o

tokiu būdu padidėja jų smurtavimo rizika ateityje. Taigi, galima teigti, jog visuomenėje aptinkamos stereotipinės nuostatos bei smurtinio elgesio normalizavimas gali turėti įtakos smurto motyvų atsiradimui.

Apibendrinant galima išskirti, jog literatūroje randama įvairių smurto rūšių ir formų, kurios išskiriamos atsižvelgiant į geografinį, kultūrinį kontekstą bei ryšio su smurtautoju subtilybes, tačiau dažniausiai minima fizinis, seksualinis ir psichologinis smurtas. Be to, smurtas prieš moteris vyksta dėl įvairių motyvų – tai gali būti galios demonstravimo poreikis, pavydas, tačiau kartais smurtautojo elgesiui įtakos turi ir visuomenėje nusistovėjusios stereotipinės nuostatos bei smurto, kaip aktyvaus fenomeno, racionalizavimas. Siekiant geriau suprasti kokius vidinius sunkumus patiria smurtą išgyvenusios moterys, toliau šiame darbe bus apžvelgiama smurto žala moterų psichinei sveikatai.

1.1.3. Smurto žala moterų psichinei sveikatai

Literatūroje galima aptikti įrodymų, jog smurtas turi žalingą poveikį ne tik moterų fizinei, seksualinei, reprodukicinei, bet ir psichologinei sveikatai (Grembi et al., 2024; Oram et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021; Türkkan & Odaci, 2024; World Health Organization, 2024). Teigiama, kad smurto patyrimas padidina riziką susidurti su psichologinės sveikatos sunkumais ateityje (Oram et al., 2017). Tačiau pažymima ir tai, jog trauminės patirties ciklas nenutrūksta pasibaigus smurto patyrimui, jis tęsiasi aukos vidiniame pasaulyje, kartojasi įvairiose gyvenimo situacijose, tokiu būdu iš naujo žalojant moters psichinę sveikatą (Tullio et al., 2021). Taip palaipsniui prastėja ne tik smurtą patyrusių moterų, bet ir ateities kartų gyvenimo kokybė (Han Almiş et al., 2020).

Kaip teigia Han Almiş ir kt. (2020), trauminę patirtį išgyvenusios moterys pirmiausia yra linkusios patirti šoko ir neigimo būseną, kuri palaipsniui perauga į savęs kaltinimą ir depresijos požymius. Panašias įžvalgas atskleidžia ir kiti autoriai, nagrinėję seksualinio smurto žalą moterų psichinei sveikatai, nurodydami, jog tokio pobūdžio prievarta iššaukia stiprų nerimą, liūdesį dėl beviltiškumo ir sustiprėjusį jautrumą, pasireiškiantį dažnu verkimu be priežasties (Domenech del Rio & Sirvent Garcia del Valle, 2016). Literatūroje aptinkami įrodymai ir apie smurtą patyrusių moterų išgyvenamą baimę, kylančią iš nežinomybės dėl teisinių sankcijų taikymo smurtautojui ir galimų to pasekmių tolimesniam jų tarpusavio santykiui (Shrestha et al., 2024). Be to, Tullio ir kt. (2021) pažymi, kad moterys, prieš kurias buvo smurtaujama, patiria įtampą, būtiniausių emocinių poreikių slopinimą, savigarbos praradimą, izoliacijos, nepasitikėjimo kitais ir savimi, bejėgiškumo, kaltės, gėdos jausmus, o visa tai būdinga PTSS. Įdomu tai, kad nemažai psichologinę smurto žalą tyrėjančių autorių sutinka, jog įvairių rūšių prievartą patyrusios moterys neretai susiduria su PTSS sunkumais (Ferrari et al., 2016; Han Almiş et al., 2020; Jonker et al., 2019; Mezey et al., 2005; Satyanarayana et

al., 2015; Scott et al., 2018). PTSS simptomai atsiranda dėl trauminių, stresą sukeliančių įvykių ir apima didelį jautrumą, susijaudinimą, vengimą, pažinimo bei nuotaikos sutrikimus (Kelly et al., 2021), taip pat depresijos, nerimo požymius bei baimę dėl minčių apie panašių išgyvenimų galimybę pasikartoti (Han Almiš et al., 2020). Tyrimų rezultatai rodo, jog fizinio, seksualinio ir psichologinio smurto patyrimai koreliuoja su nerimu (Domenech del Rio & Sirvent Garcia del Valle, 2016; Ferrari et al., 2016), didesniu depresijos simptomų lygiu, žema savigarba (Jonker et al., 2019) ir kitais PTSS simptomais (Mezey et al., 2005; Scott et al., 2018). Be to, Piccinini ir kt. (2023) atskleidžia, jog apie PTSS būdingų požymių atsiradimą po smurtinio patyrimo byloja ir medicininiai tyrimai. Atliktas molekulinės genetikos tyrimas su smurtą patyrusiomis moterimis rodo, jog aptinkami epigenetiniai pakitimai taip pat gali būti susiję su PTSS simptomų pasireiškimu (Piccinini et al., 2023). Taigi, mokslinėje literatūroje randami duomenys leidžia daryti prielaidą, jog smurtą patyrusios moterys patiria PTSS būdingus sunkumus.

Be kita ko, aptinkami moksliniai šaltiniai, kuriuose įvardinamos ir kitos smurto aukų išgyvenamos psichologinės problemos. Be nerimo, depresijos ir kitų PTSS būdingų simptomų, Vilariño ir kt. (2018) išskiria ir somatizacijos (psichosomatinio skausmo), paranojinių minčių, psichotiškumo ir obsesinio – kompulsinio sutrikimo požymius. Kiti autoriai pažymi ir padidėjusią smurtą patyrusių moterų riziką susidurti su valgymo sutrikimų, suicidinių minčių, piknaudžiavimo alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis bei socialiniais, mokymosi ir profesinio tobulėjimo sunkumais (Mazza et al., 2021). Kaip teigia Mazza ir kt. (2021), smurto patyrimas ne tik lemia naujų psichopatologinių būklių atsiradimą, bet ir gali pabloginti prieš tai buvusias psichinės sveikatos problemas.

Svarbu paminėti ir tai, jog smurto žala ne tik turi neigiamą poveikį moterų psichologinei būsenai, bet ir tampa reikšmingu veiksniu, lemiančiu augančią baimę ieškoti pagalbos. Literatūroje nurodoma, jog smurto normalizavimas, kaltės, gėdos, bejėgiškumo jausmai bei trauminis ryšys su smurtautoju trukdo smurto aukoms kreiptis pagalbos, net ir tokiais atvejais, kai ji yra būtina (Han Almiš et al., 2020; Tullio et al., 2021).

Apibendrinant galima išskirti, jog smurto patyrimas gali įvairiapusiškai žaloti moterų psichinę sveikatą. Nors dažniausi literatūroje aptinkami įrodymai apima smurtą patyrusių moterų riziką patirti PTSS būdingus simptomus, randama ir kitų psichopatologinių sunkumų pavyzdžių. Pažymėtina, jog smurto žala įvardinama kaip veiksnys, lemiantis baimę ieškoti pagalbos ir užkirsti kelią patiriamai traumai. Siekiant gilinti supratimą, kokiais būdais galima prisidėti prie šios opios visuomenės sveikatos problemos mažinimo, toliau šiame darbe bus apžvelgiami smurtą patyrusių moterų poreikiai bei sveikatinimo paslaugos.

1.1.4. Smurtą patyrusių moterų poreikiai ir sveikatinimo paslaugos

Smurtą patyrusių moterų poreikiai. Kadangi anksčiau jau buvo apžvelgta smurto daroma žala moterų psichologinei būsenai, svarbu pasigilinti ir į smurtą patyrusių moterų sveikatos poreikius. Oram ir kt. (2017) teigia, jog nuo smurto nukentėjusių moterų siekiamybės apima ne tik teisinę apsaugą, finansinių klausimų sprendimą, bet ir siekį patirti socialinę paramą ir saugumą. Autoriai pažymi, jog siekiant prisidėti prie smurtą patyrusių aukų traumos įveikos įgūdžių gerinimo, svarbu atliepti ir saugaus tarpusavio santykio kūrimo poreikį, mažinant stresą sukeliančius aplinkos veiksnius (Paphitis et al., 2022). Nurodoma, jog socialinis ryšys ir parama nuo smurto nukentėjusiems asmenims yra gyvybiškai svarbus pagalbos elementas (Dekel & Abrahams, 2021). Be to, Palfreyman ir kt. (2025) atliktame tyrime, smurtą patyrusios moterys išskyrė 3 svarbiausius aspektus, kurie turėtų būti prioretizuojami sveikatos priežiūros darbuotojų: 1) bazinių ir saugumo poreikių patenkinimas, kuris padėtų sumažinti materialinius ir psichologinius sunkumus; 2) prieinamų pagalbos paslaugų suteikimas, galimybė laisvai iškomunikuoti patiriamas problemas; 3) moterų teisių ir lygybės pripažinimas, skatinantis gerėjančią psichikos sveikatos būklę bei bendruomeniškumą. Pažymima, jog nuo smurto nukentėjusios moterims svarbu, jog pagalbos paslaugas teikiantys specialistai gebėtų bendrauti maloniai, pagarbiai, būtų patikimi ir nesmerkiantys jų dėl ankstesnių gyvenimo pasirinkimų (Palfreyman et al., 2025).

Reikšminga išskirti ir tai, kad smurtautojai nepaiso aukų emocinių reikmių (Tullio et al., 2021), o tokia patirtis lemia moterų polinkį apleisti savo poreikius, negalint jų išreikšti. Be to, kaip teigia Paphitis ir kt. (2022), neturėdamos pakankamai žinių apie kompleksines paslaugas, galinčias atliepti jų poreikius, smurtą patyrusios moterys dažnai nuleidžia rankas ir nesiryžta kreiptis pagalbos. Tokiu būdu, tampa svarbu pasigilinti ir į sveikatinimo paslaugų įvairovę, galinčią prisidėti prie šios opios visuomeninės sveikatos problemos mažinimo.

Smurtą patyrusių moterų sveikatinimo paslaugos. Autoriai pažymi, jog siekiant kovoti su smurtu ir padėti nuo jo nukentėjusioms aukoms, reikšminga vadovautis holistinio požiūrio principais, sujungiant įvairias paslaugas, asociacijas, iniciatyvas ir kt. (Paphitis et al., 2022; Tullio et al., 2021). Kitaip tariant, šiuo atveju, svarbi tampa kompleksinė pagalba, siekiant patenkinti tiek fizinius, tiek psichologinius, tiek teisinius moterų poreikius. Daugiasluoksniška parama, nukreipta į smurto aukų išgyvenamas problemas, gali ne tik padėti įveikti iššūkius, bet ir praturtinti nukentėjusiųjų išmanymą apie teikiamas paslaugas, pagerinti psichinę sveikatą bei sumažinti susidūrimo su smurtu riziką ateityje (Paphitis et al., 2022).

Atsižvelgiant į šią mokslinį darbą nagrinėjamą problematiką, svarbu išskirti, jog sveikatos priežiūros specialistai atlieka itin svarbų vaidmenį smurto prieš moteris rizikos mažinimo procese (Oram et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024; Türkkan & Odaci, 2024). Literatūroje

nurodoma, jog sveikatos priežiūros darbuotojai turėtų būti mokomi priimti, atpažinti, remti nuo smurto nukentėjusias aukas (García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015) bei teikti palaikomąją pagalbą, įskaitant išiklausymą, psichosocialinę paramą bei informavimą apie kitas paslaugas (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015). Šiuo atveju, svarbus tampa ir psichikos sveikatos specialistų darbas (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015; Oram et al., 2017). Įvairios psichosocialinės ir terapinės intervencijos, kuriomis siekiama prisidėti prie smurtą patyrusių moterų psichologinės sveikatos gerinimo, yra vertingos, nes psichikos sveikatos priežiūros darbuotojai gali atpažinti riziką keliančias smurtines situacijas, skatinti aukas dalintis savo patirtimi ir suteikti paramą (Han Almiş et al., 2020). Moterų savęs įgalinimo skatinimas bei švietimas apie šios opios problemos ypatumus ir aktyvumą – tai esminiai aspektai, norint padėti joms ištrūkti iš smurtinės aplinkos (García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015). Be to, kaip jau minėta anksčiau, nepasitikėjimo, kaltės, bejėgiškumo ir gėdos jausmai yra būdingi nuo smurto nukentėjusioms moterims, o būtent psichikos sveikatos sektoriaus darbuotojai yra atsakingi už smurto aukų išiklausymą, priėmimą, skiriant dėmesį tiek jų praeities išgyvenimams, tiek ryšio su smurtautoju ypatumams, tokiems kaip moters meilė ar ilgesys smurtaujančiam asmeniui (Tullio et al., 2021). Kaip teigia Tullio ir kt. (2021), terapinėse intervencijose moterims suteikiama galimybė patirti saugumo, priimtino jausmą bei dalintis savo patyrimais, nebijant būti pasmerktoms. Tokiu būdu, smurto aukos palaipsniui išgyvena savęs atradimo procesą, patiria vidines transformacijas bei įgyja psichologinį atsparumą (Tullio et al., 2021).

Be kita ko, literatūroje galima aptikti, jog holistinės, į traumą orientuotos ir individualizuotos terapinės intervencijos yra veiksmingiausios smurtą patyrusioms moterims (Paphitis et al., 2022). Paphitis ir kt. (2022) nurodo, kad dirbant su šia tiksline grupe, be galo svarbu atsižvelgti į moterų kultūrinį kontekstą, kiekvienos smurto aukos individualios trauminės patirties autentiškumą, sudėtingumą bei ieškoti būdų, kaip spręsti visus jų patiriamus sunkumus. Literatūroje galima rasti nemažai smurtą patyrusioms moterims taikytų, ir efektyviomis įrodytų, terapinių intervencijų rūšių. Autoriai pažymi, jog veiksmingomis yra laikomos į traumą orientuota kognityvinė elgesio terapija (ang. *Trauma – Focused Cognitive behavior therapy*) (Paphitis et al., 2022), kognityvinė apdorojimo terapija (ang. *Cognitive Processing Therapy*) (Galovski et al., 2022), taip pat ir skirtingų tipų menų terapijos, tokios kaip psichodramos (Damra, 2022), šokio – judesio (Iranzo-Domingo et al., 2022) bei dailės terapija (Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Ikonomopoulos et al., 2017; Skop et al., 2022). Be to, išskiriama, jog dirbant su nuo smurto nukentėjusiomis aukomis, reikšminga terapines intervencijas vykdyti grupės formatu (García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015; Paphitis et al., 2022; Tullio et al., 2021). Kaip pažymi Paphitis ir kt. (2022), grupinių terapijų metu moterys jaučia paramą iš kitų dalyvių, būtent toks socialinių ryšių gerinimas stiprina jų savivarbos ir savivertės jausmus, o tai skatina norą imtis veiksmų ir gerinti savo problemų įveikos įgūdžius. Žinodamos, kad yra išiklausomos ir saugios, smurto aukos geba lengviau dalintis savo skaudžiais praeities išgyvenimais,

nori ieškoti pagalbos bei gali normalizuoti ir palaipsniui mažinti patiriamus gėdos ir beviltiškumo jausmus (Paphitis et al., 2022). Šie aspektai tampa fundamentalia gijimo po traumos proceso dalimi.

Apibendrinant galima išskirti, jog nuo smurto nukentėjusios moterys turi įvairių poreikių. Tokiu būdu, vertinga teikti kompleksinę pagalbą, siekiant ne tik padėti įveikti moterų patiriamus iššūkius, bet ir mažinti smurto riziką ateityje. Visas sveikatos sektorius ir ypač psichikos sveikatos priežiūros specialistai vaidina svarbią rolę smurto prevencijos srityje, galėdami suteikti aukoms saugią terpę dalintis savo išgyvenimais, plėsti jų žinias apie galimas pagalbos paslaugas bei skatinti psichologinį augimą. Įvairių terapinių intervencijų taikymas, ypatingai grupės formatu, yra vertingas, prisidedant prie smurto žalos psichologinei moterų sveikatai mažinimo.

Siekiant priartėti prie šio tyrimo objekto, sekančiame skyriuje bus apžvelgtos dailės terapijos taikymo galimybės smurtą patyrusioms moterims.

1.2. Dailės terapijos kaip pagalbos būdo taikymas smurtą patyrusioms moterims

DT apibrėžiama kaip psichikos sveikatos priežiūros sritis, kuri sudaro galimybę klientams gerinti savo gyvenimo kokybę per kūrybinį procesą, įvairių psichologinių teorijų taikymą ir asmeninį patyrimą psichoterapinio santykio kūrimo metu (American Art Therapy Association, 2017). Remiantis Amerikos Dailės Terapijos Asociacijos (2017) duomenimis, šis terapinis metodas naudojamas, siekiant didinti klientų savimone, savigarbą, skatinti jų įžvalgą, psichologinį atsparumą, padėti stiprinti socialinių ir problemų įveikos įgūdžių ugdymą, gerinti kognityvinių, sensorinių funkcijų veiklą bei raginti vidinius pokyčius. Literatūroje galima aptikti skirtingai DT sampratą aiškinančių šaltinių, tačiau šiame darbe svarbu panagrinėti, kaip šią terapinę intervenciją suvokia autoriai, analizuojantys jos taikymą nuo traumos nukentėjusiems asmenims ir ypatingai – smurtą patyrusioms moterims.

Pažymima, jog DT yra viena iš meno terapijos (dailės, muzikos, dramos ir šokio-judesio terapijų) rūšių (Schouten et al., 2015). Tai – neverbalinis ir patyriminis gydymo metodas (Haeyen & Staal, 2021). DT taikymo ypatumus traumuojančius išgyvenimus patyrusiems asmenims analizuojantys autoriai teigia, jog pagrindiniai terapiniai tikslai apima emocijų priėmimo ir paleidimo procesų, pokyčių skatinimą (Schouten et al., 2015), taip pat ir patiriamo streso, įtampos, nerimo mažinimą bei pasitikėjimo savimi ir savigarbos jausmų didinimą (Srivastava et al., 2021). Šios terapinės intervencijos specifiškumas aiškinamas per gydomąją kūrybinio proceso funkciją ir trinario santykio tarp kliento, piešinio ir terapeuto, kūrimą (Woollett et al., 2020). Autoriai nurodo, jog DT skiriasi nuo kitų psichoterapijos ir konsultavimo metodikų dėl terapiniame procese naudojamų kūrybą įgalinančių technikų, tokių kaip piešimas, koliažų klijavimas, tapyba, lipdymas ir kt. (Haeyen & Staal, 2021; Schouten et al., 2015). Taigi, DT metu, klientai gali vizualiai perteikti savo traumines patirtis,

patiriamus jausmus ir mintis, o vėliau pereiti prie verbalinio refleksijos etapo (Haeyen & Staal, 2021; Schouten et al., 2019; Smith, 2016). Kaip teigia Schouten ir kt. (2015), tokiu būdu šios terapinės intervencijos poveikis prisideda prie asmenų patiriamų psichosocialinių problemų sprendimo bei turimų psichikos sveikatos sutrikimų gydymo.

Taigi, galima daryti prielaidą, jog DT gali būti naudinga terapinė priemonė traumuojančių smurto patyrimą išgyvenusioms moterims. Siekiant nuodugniau pasigilinti į DT taikymo galimybes tokiai tikslinei grupei, toliau šio skyriaus poskyriuose bus pateikta mokslinių šaltinių, nagrinėjančių šios terapinės intervencijos praktinio panaudojimo ypatumus, apžvalga.

1.2.1. Dailės terapijos taikymas traumas patyrusių asmenų atžvilgiu

Kadangi ankstesnėje literatūros apžvalgoje išaiškėjo, jog smurto patyrimą auka išgyvena kaip trauminę patirtį, o smurtą patyrusios moterys neretai susiduria su PTSS būdingais sunkumais, tampa svarbu apžvelgti DT, kaip pagalbos būdo taikymo galimybes nuo traumos nukentėjusiems ir PTSS simptomus patiriantiems asmenims. Literatūroje nurodoma, jog tokie klientai neretai būna patyrę įvairius, dažniausiai ilgalaikius traumuojančius išgyvenimus, jie pasižymi suprastėjusia atmintimi, padidėjusiu susijaudinimo lygiu (Schouten et al., 2015, 2019), dažnai susiduria su sunkumais racionaliai įvertinant savo gebėjimus, reiškiant patiriamas emocijas ir kuriant santykius su kitais žmonėmis (Corrado et al., 2022). Pasak Schouten ir kt. (2015, 2019), traumas patyrę asmenys vengia dalintis savo praeities prisiminimais verbaliniu būdu, o tai dažnai tampa priežastimi nepradėti ar greitai nutraukti įvairių psichologinių intervencijų gydymą. Šiuo atveju, DT yra vertinga, nes ji suteikia galimybę savo patirtis perteikti vizualiniu būdu (Heijman et al., 2024; Rowe et al., 2017; Schouten et al., 2019; Smith, 2016). Kaip teigia Heijman ir kt. (2024), įvairių meninės raiškos priemonių naudojimas, skirtingų terapinių metodų ir vizualinės raiškos technikų taikymas padeda klientams trauminius patyrimus įprasmiti per kūrybą ir jos rezultatą – savo rankomis sukurtą meno kūrinį. Būtent kūrybinis procesas įgalina žmones išreikšti save, kai žodžiais paaiškinti savo išgyvenimus būna per sunku (Corrado et al., 2022). Kaip pažymi Corrado ir kt. (2022), ypač sudėtingus, gąsdinančius ir sunkiai suprantamus patyrimus lengviau atskleisti per kūrybą, nes tokiu būdu jie pavirsta apčiuopiamais ir kūrėjo kontroliuojamais meno kūrimo rezultatais. Metaforiškai piešiniuose išreikšti vaizdiniai gali paskatinti klientus priimti ir lengviau toleruoti nemalonius jų kūno pojūčius ir neigiamus praeities prisiminimus (Corrado et al., 2022). Be to, kūrybinis procesas padeda traumas patyrusiems asmenims ne tik prisiliesti prie sunkių praeities prisiminimų, bet ir skatina asmeninį augimą bei lengvina psichinės sveikatos sunkumus (Rowe et al., 2017). Tokio pobūdžio terapinėje intervencijoje, pradžioje galima išvengti kalbėjimo apie skaudžius gyvenimo aspektus (Schouten et al., 2019), tačiau vėliau vistiek pereiti nuo vizualinės iki verbalinės raiškos (Smith,

2016), terapeutui uždavinėjant klausimus apie kliento sukurtus vaizdinius (Rowe et al., 2017). Rowe ir kt. (2017) teigia, kad terapeuto paskatinimas traumą patyrusį asmenį dalintis įžvalgomis apie savo meno kūrinį ne tik lemia verbalinį reflektavimą ir geresnį savo patirties suvokimą, bet ir pačiam specialistui suteikia daugiau išsamesnės informacijos apie kliento išgyvenamus sunkumus.

Be kita ko, literatūroje nurodoma, jog per pastaruosius 10 metų DT vis dažniau taikoma traumas patyrusių suaugusiųjų gydyme (Bowen-Salter et al., 2022). Nors kiekybinių tyrimų, įrodančių DT poveikio veiksmingumą yra mažai (Corrado et al., 2022), klinikinės praktikos duomenys byloja apie efektyvius jos, kaip terapinės intervencijos, rezultatus (Schouten et al., 2015, 2019). Pavyzdžiui, Mandic-Gajic ir Spiric (2016) atlikto tyrimo su karo veteranais rezultatai parodė, jog per kūrybą atsiskleidžia trauminės patirtys ir skaudūs praeities atsiminimai, o grupinės DT metu, dalinimasis tarpusavyje stiprina traumas išgyvenusių asmenų pasitikėjimą savimi bei ugdo jų reflektavimo įgūdžius. Be to, tyrimo dalyviai nurodė, jog po DT intervencijos jie patiria lengvumo jausmą ir jaučiasi gavę paramą iš kitų grupės dalyvių (Mandic-Gajic & Spiric, 2016).

Tuo tarpu, Schouten ir kt. (2019) Olandijoje atliko tyrimą, kurio tikslas buvo ištirti į traumą orientuotos DT taikymo priimtinumą, įgyvendinamumą ir pritaikomumą PTSS diagnozuotiems pacientams – karo pabėgeliams bei asmenims, patyrusiems traumą vaikystėje. Tyrimo dalyviai dalyvavo 11 – oje individualių DT sesijų. Tyrimo rezultatai parodė, jog buvo stebimas dalyvių noras lankyti ir įsitraukti į DT, o po jos jie nurodė, kad pastebėjo savo psichinės sveikatos pagerėjimą – padidėjusį atsipalaidavimą, polinkį kurti ateities planus bei sumažėjusį streso, nerimo, įkyrių minčių kiekį. Tyrime dalyvavę asmenys išskyrė, jog kūrybinis procesas sudarė galimybę išreikšti savo jausmus, emocijas bei dalintis iki tol nepaliestais praeities prisiminimais. Tačiau tyrimo duomenys parodė ir tai, jog kai kuriems dalyviams po DT intervencijos PTSS būdingų vengimo bei stipraus susijaudinimo simptomų sumažėjo, o kai kuriems – padidėjo. Dailės terapeutai pažymėjo, jog visiems pacientams reikalinga taikyti tolimesnį gydymą. Nepaisant to, rezultatuose atsiskleidė, jog į traumą orientuotas DT taikymas gali prisidėti prie PTSS būdingų simptomų mažinimo (Schouten et al., 2019).

Panašius duomenis pristatė ir Kaimal ir kt. (2021), atlikę tyrimą su aktyviosios tarnybos kariais, patyrusiais trauminius išgyvenimus, PTSS simptomus ir lankiusiais 3 savaitių grupinės dailės terapijos ciklą. Rezultatai rodo, jog nuo traumos nukentėję asmenys DT vertino kaip pagrindinę gydymo proceso dalį, kuri padėjo atpažinti savo jausmus, pomėgius, patiriamus iššūkius, lavinti problemų, traumos įveikos įgūdžius, taip pat patirti malonumą kūrybinio proceso metu, o tyrime dalyvavusios moterys nurodė, jog DT eigoje joms pavyko išreikšti susikaupusias emocijas. Tyrimo dalyviai dalinosi ir apie DT, kaip grupinės terapinės intervencijos naudą, pažymėdami, jog buvimas bendrystėje lengvino trauminių patyrimų dalijimosi procesą (Kaimal et al., 2021).

Be to, DT taikymo traumas patyrusiems asmenims efektyvumo įrodymai atsiskleidžia ir Schnitzer ir kt. (2021) sisteminėje tyrimų, nagrinėjančių DT poveikį PTSS patyrusiems asmenims, apžvalgoje. Nurodoma, jog nors literatūroje aptinkamas duomenų kiekis yra ribotas, šią problematiką nagrinėjantys autoriai išskiria, jog DT gali būti naudinga kompleksinės pagalbos sudedamoji dalis, ypač gydant žmones, kurie susiduria su itin sunkiais PTSS simptomais. Autoriai pažymi, kad dėl DT suteikiamos galimybės neverbaliai išreikšti savo patyrimus, sumažėja traumas išgyvenusių žmonių patiriami gėdos, kaltės jausmai, vengimas prisiminti praeities įvykius, tokiu būdu kuriama saugi erdvė atpažinti ir dalintis stipriomis emocijomis (Schnitzer et al., 2021).

Taigi, tokie literatūros radiniai leidžia manyti, jog DT yra vertingas pagalbos įrankis, gydant traumas išgyvenusius asmenis. Kūrybinis procesas tampa ypač prasmingu šios terapinės intervencijos etapu, kurio metu prie skaudžių patyrimų ir stiprių jausmų prisiliečiama neverbaliniu būdu.

Toliau šiame darbe bus pateikta atliktų tyrimų, kuriuose DT taikoma konkrečiai smurtą patyrusioms moterims, apžvalga.

1.2.2. Dailės terapijos taikymas smurtą patyrusioms moterims: mokslinių tyrimų apžvalga

Analizuojant mokslinę literatūrą, buvo pastebėta, jog vis dar nėra atlikta pakankamai tyrimų, nagrinėjančių DT taikymo galimybes nuo smurto nukentėjusioms moterims. Tačiau tokiu tyrimo objektu suinteresuoti tyrėjai pažymi, jog DT intervencijos poveikis gali prisidėti prie smurtą patyrusių moterų psichinės sveikatos ir gyvenimo kokybės gerinimo (Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022). Tokios išvalgos leidžia daryti prielaidą, jog jau atlikti tyrimai šia tema yra labai svarbūs, siekiant praplėsti suvokimą apie šį tyrimo lauką ir vykdyti tolimesnius mokslinius projektus. Dėl šios priežasties, šiame poskyryje bus nuodugniai pristatyti 4 naujausi, pagrindiniai DT taikymą smurtą patyrusioms moterims analizuojantys tyrimai bei 1-o artimo šiai temai tyrimo radiniai.

Ikonopoulou ir kt. (2017) atliko kiekybinį tyrimą, kurio tikslas buvo įvertinti DT taikymo, remiantis kūrybinio dienoraščio kūrimo metodu, veiksmingumą, didinant smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų psichologinį atsparumą bei mažinant smurto žalos sukeltus klinikinius simptomus. Tyrime dalyvavo 3 smurtą artimoje aplinkoje patyrusios moterys, kurių amžius svyravo nuo 19 m. iki 46 m. Visos jos dalyvavo reabilitacijos programos inicijuotame DT, taikant kūrybinio dienoraščio kūrimo metodą, 9 savaites trukusiame sesijų cikle. Terapinėje intervencijoje buvo naudojami įvairūs kūrybiniai metodai, tokie kaip piešimas, tapymas akvarele, laiškų, dienoraščių rašymas, molio lipdymas ir kt. Moterų buvo prašoma užpildyti klausimynus, vertinančius streso simptomus, tarpasmeninių santykių ir socialinio vaidmens ypatumus. Poveikis buvo vertinamas, taikant A – B atvejo analizės dizainą, vykdoma statistinė duomenų analizė ir poveikio dydžio interpretacija. Tyrimo

rezultatai parodė, jog: 1 – ąjai tyrimo dalyvei po DT intervencijos taikymo padidėjo psichologinis atsparumas, pagerėjo tarpasmeniniai santykiai bei socialinio vaidmens suvokimas, taip pat sumažėjo patiriamo streso lygis; 2 – osios tyrimo dalyvės duomenyse neišryškėjo statistiškai reikšmingi skirtumai – DT intervencijos gydymo poveikis nebuvo veiksmingas, tačiau išskiriama, jog intervencijos metu moteris susidūrė su sunkumais (išreiškė norą nutraukti santykius su smurtautoju, susidūrė su iššūkiais dėl vaiko apsaugos tarnybų sprendimų), kas galėjo turėti įtakos DT efektyvumo vertinimui; 3 – iajai tyrimo dalyvei padidėjo psichologinis atsparumas, sumažėjo patiriamo streso simptomai, pagerėjo tarpasmeniniai santykiai ir socialinio vaidmens suvokimas. Apibendrinami šio tyrimo rezultatus, autoriai išskyrė, jog DT taikymas, naudojant kūrybinio dienoraščio techniką, gali būti veiksmingas smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims. Be jau aptartų tyrimo radinių, autoriai pažymi, jog DT sudarė erdvę moterims dalintis savo išgyvenimais, nagrinėti jų kūrinuose išryškėjusius vizualinės raiškos ypatumus ir svarstyti, kokias žinias jie suteikia. Tokioje terapinėje praktikoje tyrimo dalyvės galėjo ventiliuoti savo jausmus, ugdyti savivertę, psichologinį atsparumą ir apskritai gerinti savo psichologinę būseną (Ikonomopoulou et al., 2017).

Tuo tarpu, Bird (2018) atliko kokybinį tyrimą, kuriuo buvo siekiama nagrinėti, kaip DT metodai gali padėti praplėsti suvokimą apie smurto artimoje aplinkoje patyrusių moterų patirtis. Buvo keliamas klausimas – kokias žinias apie nuo smurto nukentėjusių moterų patirtis gali suteikti menu grįsta terapinė intervencija ir kaip tai skiriasi nuo verbalinių pagrindų vystomos terapijos galimybių? DT intervencija buvo suskirstyta į du etapus: 1) bandomąjį etapą su 1 DT grupe, kuri truko 6 savaites; 2) pagrindinį etapą, su 3-omis DT grupėmis, trukusiomis nuo 10 iki 12 savaitių. Grupinės DT metu smurtą patyrusios moterys kūrė vaizdinius, kurie atspindėjo jų mintis ir jausmus apie praeitį, dabartį ir ateitį. Dalyvėms buvo siūloma kurti, naudojant koliažo techniką, taip pat buvo suteiktos bazinės piešimui ir tapybai skirtos meninės raiškos priemonės. Sesijų tikslas buvo skatinti moteris sukurti vaizdinius, perteikiančius jų praeities smurto patyrimą bei išėjimą iš smurtinės aplinkos. Tiek kūrybinio proceso metu, tiek po jo, vykdavo piešinių aptarimai, kūrybos reflektavimas. Grupinėje DT intervencijoje dalyvavo 20 moterų, tačiau analizuojami buvo 7-ių iš jų duomenys. Autorius pažymi, jog grupės narių sudėtis buvo kultūriškai mišri. Tyrimo metodologija buvo grindžiama etnomimezės principais, sujungiant etnografijos, kūrybos ir dalyvaujančio veiksmo tyrimo (kai tyrėjas dirba kartu tyrimo dalyviais) (ang. *Participatory Action Research*) elementus. Tokiu būdu, buvo siekiama į tyrimo duomenis įtraukti ne tik dalyvių, bet ir tyrėjo pastebėjimus, norint susidaryti aiškesnį įspūdį apie jų užfiksuotus išgyvenimus ir patirtas emocijas. Gauti refleksijų duomenys buvo apžvelgti ir interpretuojami tyrėjo, remiantis ir jo pačio asmeniškai užfiksuotomis įžvalgomis. Duomenys buvo grupuojami, taip konstruojant temas, femnologinės duomenų analizės principu. Tyrimo radiniuose išryškėjo 3 temos: 1) pabėgimas ir harmonija; 2) santykiai ir socialinė parama; 3) veiksnumas ir pasipriešinimas. 1-oji tema atspindėjo smurto artimoje aplinkoje poveikį moterų gyvenimo kokybei,

tapatybės formavimuisi, apsisprendimą pasitraukti iš smurtinės aplinkos bei harmonijos troškimą. 2-oji tema atskleidė smurtą patyrusių moterų išreikštą santykių su šeima svarbą, vilties jausmą, socialinės paramos troškimą. 3-ioji tema atspindėjo vidines moterų transformacijas, jų pasakojimus apie išėjimą iš smurto patyrimo, sprendimų priėmimo procesus ir kaip tai paveikė jų ateities viziją ir savimone. Teigiama, jog tyrimo duomenyse išryškėjo fizinis ir emocinis perėjimas, gyvenimo pokytis, kuris lėmė ir kintantį moterų savęs suvokimą, naujus jų sprendimus ir lūkesčius ateičiai. Visa tai, pasak autoriaus, galima įvardinti kaip autentiškas pereinamojo laikotarpio istorijas, apimančias praeitį, dabartį ir ateitį. Taigi, šis tyrimas rodo, jog: DT metu smurtą patyrusios moterys prisiliečia prie sunkių praeities patyrimų, tyrinėja dabartinę savo būseną bei gali išsigryninti ateities viziją; DT suteikia galimybę su vaizdinių pagalba verbaliai išreikšti savo mintis; dailės terapeutai ne tik išklauso ir remia klientus, bet reaguodami į sukurtus kūrinius, padeda jiems išreikšti savo mintis ir jausmus, kuriuos neretai būna sunku verbalizuoti (Bird, 2018).

Be to, Skop ir kt. (2022) atliko kokybinį tyrimą, kurio tikslas buvo atskleisti smurtą patyrusių moterų patirtis grupinės DT procese. Tyrime dalyvavo 6-ios smurtą iš intymaus partnerio patyrusios moterys, kurių amžius svyravo nuo 34 m. iki 65 m. Visos tyrimo dalyvės dalyvavo 12-os savaitės trukmės grupinės DT cikle, kuriame buvo siekiama padėti klientėms įžvelgti savo stiprybes, ugdyti savimone, atpažinti patiriamas emocijas, savo asmeninius poreikius, taip pat patirti tarpusavio paramą grupėje. Ciklo temos buvo orientuotos į dabartinius jausmus, reikmes ir gebėjimus, o ne į praeityje patirtą smurto išgyvenimą. Teminės analizės metu atsiskleidė įvairūs smurtą patyrusių moterų DT patirties aspektai. Pirmiausiai, duomenys parodė, jog tyrime dalyvavusioms moterims svarbus pasirodė ryšio užmezgimas, ne tik su terapeutu, kitais grupės nariais, bet ir su terapine aplinka ir meninės raiškos priemonėmis. Tyrimo dalyvės atskleidė, jog: terapinė aplinka lėmė patiriamą ramybės jausmą; švelnus terapeuto bendravimas leido suprasti, kad jos nebus smerkiamos; kuriamas ryšys su grupės nariais lėmė bendrystės patyrimą; sensorinis meninės raiškos priemonių patyrimas padėjo atpažinti ir perteikti savo patirtis. Be to, tyrimo metu išryškėjo, jog vizualinės raiškos ypatumai, kūriniuose atsiskleidę simboliai metaforiškai perteikė moterų išgyvenimus, jausmus ir vidines transformacijas. Tyrimo rezultatai atskleidė ir DT metu patirtą įsigalimumo fenomeną, kuris pasireiškė per savęs pažinimą, atradimą bei vidinių stiprybių atpažinimą. Be kita ko, tyrime išryškėjo ir nuo smurto nukentėjusių moterų DT eigoje patirtas psichologinio atsparumo ugdymas. Galiausiai, svarbiausias ir viską apibendrinantis tyrimo radinys buvo tai, kad DT smurtą patyrusioms moterims prilygo transformuojančiam gijimo procesui. Taigi šio tyrimo rezultatai parodė, jog grupinė DT gali būti vertinga terapinė intervencija nuo smurto nukentėjusioms moterims (Skop et al., 2022).

Galiciausiai, Arcani ir kt. (2024) atliko mišrų tyrimą, kurio tikslas buvo įvertinti ekspresyvios DT veiksmingumą didinant seksualinį smurtą patyrusių moterų savigarbą. Tyrime dalyvavo 3 nuo seksualinio smurto nukentėjusios moterys, kurių amžius svyravo nuo 18 m. iki 25 m. Ekspresyvios

DT efektyvumas buvo vertinamas, matuojant savigarbos suvokimą prieš terapinę intervenciją ir po jos. Duomenys buvo renkami interviu, stebėjimo būdu ir tyrimo dalyvėms pateikiant Rosenbergo savigarbos klausimyną (ang. *Rosenberg self-esteem scale*). Tyrimo rezultatai rodo, jog ekspresyvos DT taikymas yra veiksmingas, siekiant padidinti seksualinį smurtą patyrusių moterų savigarbą. Tyrimo duomenyse išryškėjo ir tai, jog DT sudaroma saugi erdvė atskleisti savo emocijas, o kūrinių aptarimo metu diskutuoti, taip iš naujo interpretuojant savo patirtis, kuriant ateities planus, priimant save ir palaipsniui didinant savigarbą. Be to, rezultatai rodo, kad kūrybinio proceso metu, žmogus gali ventiliuoti savo jausmus, tokiu būdu mažinant patiriamą stresą. Taigi, šio tyrimo duomenyse išryškėja, jog ekspresyvi DT prisideda prie smurtą patyrusių moterų savigarbos didinimo (Arcani et al., 2024).

Be kita ko, dėl riboto DT taikymo galimybes smurtą patyrusioms moterims analizuojančių mokslinių tyrimų kiekio, vertinga tampa pasigilinti ir į tyrimų lauką, kuriame tyrėjai, kaip vieną iš tyrimo duomenų rinkimo būdų, naudoja DT principais paremtų užsiėmimų metu sukurtus piešinius, siekdami geriau suprasti nuo smurto nukentėjusių moterų išgyvenimus. Pavyzdžiui, Kaplan ir kt. (2024) atliko kokybinį tyrimą, kurio tikslas buvo atskleisti intymaus partnerio smurtą patyrusių moterų vidinio pasaulio patyrimus. Tyrime dalyvavo 10 fizinį, psichologinį ir/ar seksualinį smurtą patyrusių moterų, gyvenančių smurto prevencijos stebėjimo centro namuose, Ankaroje, Turkijoje. Jų amžius svyravo nuo 18 m. iki 47 m. Visos jos dalyvavo grupiniuose DT principais paremtuose užsiėmimuose. Kiekviena moteris lankė 5-ių sesijų dailės terapeuto vedamą ciklą. Užsiėmimų temos buvo orientuotos į patiriamus jausmus, savimone, moters vietos visuomenėje suvokimą. Dalyvėms buvo suteiktos įvairios meninės raiškos priemonės. Tyrimą sudarė du etapai – DT pobūdžio užsiėmimų vedimas ir pusiau struktūruoti interviu su tyrimo dalyvėmis. Interviu metu surinkti duomenys buvo analizuojami turinio analizės metodu, o piešiniai interpretuojami dailės terapeuto ir psichoterapeuto. Turinio analizėje išryškėjo dvi pagrindinės temos – „Smurto žymės“ ir „Gyvenimo pertvarkymas“. Pirmojoje temoje atsiskleidė akistatoje su smurtu išryškėjusi jausminė patirtis, tokia kaip beviltiškumas, neviltis ir menkavertiškumas. Antrojoje temoje atsiskleidė tyrimo dalyvių įžvalgos apie naujo gyvenimo etapo pradžią – moterys dalinosi apie savo siekį „*atsistoti ant kojų*“, atviravo apie atgijusį pasitikėjimą savimi, išskyrė artimųjų palaikymo svarbą bei akcentavo visuomenės informavimo apie smurtą reikšmingumą. Galiausiai, vizualinės raiškos analizėje taikliai atsispindėjo moterų verbaliai iškomunikuotos mintys. Taigi, tyrimo rezultatai parodė, jog: smurtas daro žalą moterų emocinei sveikatai; nuo smurto nukentėjusios moterys siekia gerinti savo gyvenimo kokybę, tačiau nerimauja dėl ateities; holistinio požiūriu paremta pagalba smurto aukoms yra būtina, siekiant prisidėti prie šios visuomenės sveikatos problemos mažinimo; galimybė įgyti aukštąjį išsilavinimą ir moterų darbingumas galėtų pasitarnauti smurto prevencijos srityje. Apibendrinami

šio tyrimo rezultatus, autoriai pažymi, jog tiek interviu metu surinkti duomenys, tiek kūrybiniai darbai padėjo atskleisti smurtą patyrusių moterų vidinio pasaulio patyrimus (Kaplan et al., 2024).

Apibendrinant mokslinių tyrimų apžvalgą, galima teigti, jog DT poveikis gali būti reikšmingas ne tik skatinant smurtą patyrusias moteris išreikšti savo mintis, jausmus, bet ir norint pagerinti jų psichologinę sveikatą. Be to, DT principais paremtų užsiėmimų kūrybinio proceso metu sukurti darbai gali tapti svarbiais tyrimo duomenimis, siekiant atskleisti nuo smurto nukentėjusių moterų vidinius išgyvenimus.

1.3. Literatūros apžvalgos apibendrinimas

Igyvendintoje literatūros apžvalgoje išryškėjo svarbūs aspektai apie smurto prieš moteris sampratą, smurtą patyrusių moterų problematiką bei DT, kaip pagalbos būdo taikymo šiai tikslinei grupei, galimybes.

Pirmiausia, svarbu pažymėti, jog smurtas prieš moteris yra didelė visuomenės sveikatos problema bei įvairius iššūkius keliantis žmogaus teisių pažeidimas (European Institute for Gender Equality, n.d.; Krook & Sanín, 2016; Oram et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024). Dėl prevencinių ir intervencinių programų trūkumo, svarbios tampa visuomenės pastangos, siekiant mažinti šio fenomeno pasireiškimo dažnumą (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015; Zara & Gino, 2018). Smurto prieš moteris sąvoka apima tiek patį veiksma, tiek grąsinimus (European Institute for Gender Equality, n.d.). Literatūroje išskiriama daug skirtingų smurto prieš moteris formų ir rūšių, tačiau dažniausiai minimos – fizinio, psichologinio ir seksualinio smurto rūšys (Rahnavardi et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021) bei intymaus partnerio smurto forma (Ali et al., 2016; Sardinha et al., 2022; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021; Zara & Gino, 2018). Smurtavimas prieš moteris gali būti paremtas įvairiais motyvais, tokiais kaip problematiški romantiniai santykiai, konfliktai (Zara & Gino, 2018), neištikimybė, pavydas (Pichon et al., 2020), lyčių nelygybė, vyro fizinės jėgos demonstravimo siekis (Türkkan & Odaci, 2024), taip pat ir stereotipinės visuomenės nuostatos (García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015; Grembi et al., 2024; Krook & Sanín, 2016; Mulla et al., 2019). Smurtas daro žalą ne tik fizinei, reprodukicinei, seksualinei, bet ir psichologinei moters sveikatai (Grembi et al., 2024; Oram et al., 2017; Stöckl & Sorenson, 2024; Tullio et al., 2021; Türkkan & Odaci, 2024). Smurtą patyrusios moterys neretai susiduria su PTSS būdingais (Ferrari et al., 2016; Han Almiş et al., 2020; Jonker et al., 2019; Mezey et al., 2005; Satyanarayana et al., 2015; Scott et al., 2018) ir kitais psichinės sveikatos sunkumais (Mazza et al., 2021; Vilariño et al., 2018). Be to, psichologinė smurto žala tampa priežastimi, dėl kurios moterys bijo kreiptis pagalbos (Han Almiş et al., 2020; Tullio et al., 2021). Nuo smurto nukentėjusios moterys turi įvairių poreikių, įskaitant socialinio ryšio, paramos, saugumo ir kt. siekius (Dekel & Abrahams, 2021; Oram et al.,

2017; Palfreyman et al., 2025; Paphitis et al., 2022). Norint padėti smurto aukoms, svarbu vadovautis holistinio požiūrio principais ir teikti kompleksinę pagalbą (Paphitis et al., 2022; Tullio et al., 2021). Šiuo atveju, svarbų vaidmenį atlieka sveikatos (Stöckl & Sorenson, 2024; Türkkan & Odaci, 2024) ir ypač psichikos sveikatos priežiūros specialistai (García-Moreno, Hegarty, et al., 2015; Oram et al., 2017). Įvairių terapinių intervencijų taikymas smurtą patyrusioms moterims gali būti naudingas, siekiant mažinti smurto padarytą psichologinę žalą (Galovski et al., 2022; García-Moreno, Zimmerman, et al., 2015; Han Almiş et al., 2020; Paphitis et al., 2022; Tullio et al., 2021). Viena iš jų – DT (Aktaş Özkafacı & Eren, 2020; Ikonopoulou et al., 2017; Luzzatto et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018).

DT – tai psichikos sveikatos priežiūros sritis, kurioje klientai gali pagerinti savo psichologinę sveikatą ir gyvenimo kokybę (American Art Therapy Association, 2017). Ši terapinė intervencija vertinga, taikant ją traumas patyrusiems asmenims (Bowen-Salter et al., 2022; Kaimal et al., 2021; Mandic-Gajic & Spiric, 2016; Schnitzer et al., 2021; Schouten et al., 2015, 2019). Kūrybinio proceso, kaip svarbaus DT elemento, nauda apima emocijų išraišką (Heijman et al., 2024; Schouten et al., 2019; Smith, 2016), skaudžių trauminių patyrimų atskleidimą (Corrado et al., 2022), psichologinį augimą, vidinių sunkumų įveikimą (Rowe et al., 2017) ir kt. Todėl DT gali būti veiksminga taikyti ir smurtą patyrusioms moterims (Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022). Nors literatūroje neaptinkama daug DT taikymo nuo smurto nukentėjusioms moterims galimybes nagrinėjančių tyrimų, galima rasti autorių, kurie pažymi apie DT, kaip pagalbos būdo, veiksmingumą. Nurodoma, jog DT smurtą patyrusios moterys gali dalintis savo išgyvenimais, nagrinėti kūrinuose išryškėjusius vizualinės raiškos ypatumus, metaforiškai juos siejant su gyvenimo aspektais, ventiliuoti savo jausmus, ugdyti psichologinį atsparumą (Ikonopoulou et al., 2017), tyrinėti savo praeitį, dabartį ir ateitį (Bird, 2018), didinti savigarbą (Arcani et al., 2024). Be to, terapinė aplinka lemia ramybės, saugumo jausmą, sensorinę meninės raiškos priemonių patirtis leidžia atpažinti savo sunkumus, kūriniai byloja apie vidines transformacijas, patiriamas įsigalėjimo fenomenas (Skop et al., 2022). Kaip teigia Skop ir kt. (2022), DT gali būti efektyvi kai ji vykdoma grupės formatu, tokiu būdu smurtą patyrusios moteris išgyvena bendrystės patyrimą. Be to, meno kūriniai gali tapti svarbiais tyrimo duomenimis, siekiant atskleisti nuo smurto nukentėjusių moterų vidinio pasaulio išgyvenimus (Kaplan et al., 2024).

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Literatūros apžvalgoje atsiskleidė, jog smurtą patyrusių moterų išgyvenimų tyrinėjimas yra reikšmingas ir gali prisidėti ne tik prie gilesnio šios tikslinės grupės patiriamų sunkumų suvokimo, bet ir jų problemų sprendimo ateityje. Per dvejus metus trukusias DT studijas supratau, kaip svarbu ieškoti tyrėjo interesų sričiai artimos temos, siekiant nuodugniai išnagrinėti pasirinktą tyrimo objektą. Kadangi tiek artimoje aplinkoje, tiek karjeros kelyje mane supa skirtingas emociškai sunkias patirtis išgyvenančios moterys, įžvelgiu fundamentalią prasmę sukurti saugią ir prieinamą terpę tokios tikslinės grupės patyrimų dalinimuisi. Mano subjektyviu supratimu, būtent DT procesas, kūrybą įgalinanti aplinka ir sukuria tinkamą erdvę sunkių išgyvenimų atskleidimui. Šio mąstymo įkvėpta, pamažu gimė tyrimo idėja. Jos vedama, tiriamąją praktiką pasirinkau įgyvendinti Moterų informacijos centre. Ši lyderiaujanti, ne pelno siekianti organizacija nuo 1996m. dirba lyčių lygybės bei smurto artimoje aplinkoje prevencijos srityse (Moterų informacijos centras, n.d.). Dėl sutampančių mano asmeninių ir šios įstaigos propaguojamų vertybių, praktikos eigoje, pajutau norą bei mokslinį interesą šioje organizacijoje atlikti ir baigiamojo magistro darbo tyrimą, kuriuo siekiau atskleisti ir sistemiškai aprašyti smurtą patyrusių moterų patirtis DT procese. Toliau, šiame skyriuje nuosekliai apžvelgsiu šio tyrimo metodologinius ypatumus.

2.1. Teorinis kokybinio tyrimo pagrindimas

Siekiant atskleisti ir išsamiai aprašyti smurtą patyrusių moterų DT patirtis, taip pat, norint aptikti naujų, ankstesniuose tyrimuose neatrastų įžvalgų apie nuo smurto nukentėjusių moterų DT proceso patyrimus, šiame tyrime pasirinkau taikyti kokybinę tyrimo strategiją. Pasirinkimą lėmė ir tai, jog Lietuvoje toks tyrimo objektas dar nebuvo tyrinėtas, o užsienio autorių tyrimų šia tema buvo aptikta nedaug. Taigi šiuo atveju, dėl negalėjimo kelti konkrečių hipotezių ir įvykdyti kiekybinio tyrimo, buvo pasirinkta taikyti kokybinę tyrimo strategiją.

Literatūroje išskiriama, jog kokybinių tyrimų stiprybė slypi galimybėje pateikti išsamias tekstines duomenų analizes, skirtas suprasti, kaip skirtingi individai patiria tam tikrus fenomenus (Cleland, 2017; Oranga & Matere, 2023). Kokybiniai tyrimai grindžiami požiūriu, jog negali būti tik vienos teisingos suvokiamos tikrovės versijos, ji gali būti skirtinga, priklausomai nuo konteksto ir atitinkamų aplinkybių (Braun & Clarke, 2013). Tai yra svarbu analizuojant moterų, patyrusių smurtą, DT patirtis, nes kiekvienos iš jų patyrimas yra išskirtinis, autentiškas, priklausantis nuo ankstesnių gyvenimo prisiminimų, išgyvenamos traumos aktyvumo, intensyvumo ir begalės kitų svarbių faktorių. O kaip teigia Cleland (2017), grįsdamas prielaidą, jog tikrovė konstruojama pagal socialines

ypatybes, kokybinio tyrimo tyrėjas gilinaisi į klausimus „*kaip?*“ ir „*kodėl?*“, siekia suprasti ne tik patį reiškinių, o ir jį atitinkantį kontekstą.

Renkantis tyrimo tipą, atsižvelgiau ir į savo asmeninę nuostatą, jog norint nuosekliau išanalizuoti moterų, prieš kurias buvo smurtauojama, unikalias ir skirtingas DT patirtis, man, kaip pradedančiai, žingeidžiai tyrėjai, neužteks vien skaitinių duomenų. O kaip teigia Braun ir Clarke (2013), kokybiniai nuo kiekybinių tyrimų pagrinde skiriasi tuo, kad surinkti duomenys atsiskleidžia ne per statistiškai apdorotus skaičius, o per žodžius ir vaizdus. Šio tyrimo kontekste, moterų, prieš kurias buvo smurtauojama patirtys atsispindi ne tik žodžiuose, bet ir DT sesijų metu išgyventame kūrybiniame procese. Kitaip tariant, kokybiniame tyrime kombinuojami du skirtingi duomenų analizės metodai ir reikšmingų sąsajų tarp jų ieškojimas suteikia galimybę dar nuosekliau panagrinėti patyrimų unikalumą. Taigi, atsižvelgus į pasirinktos tikslinės tyrimo dalyvių grupės jautrumą, praeitį ir patiriamus sunkumus, galima daryti prielaidą, kad šiuo atveju, per žodžius ir kūrybą atsiskleidžianti patirtis tampa kur kas vertingesnė, nei, kad ją galėtų atspindėti skaičiai.

Be kita ko, Biggerstaff (2012) teigimu, nuodugnus kokybinio tyrimo požiūris gali padėti mums ne tik geriau suprasti pasaulyje gyvenančių žmonių patirtis, bet ir nuosekliau atskleisti tyrimo dalyvių elgesį, patiriamus jausmus ir emocijas. Tai tampa svarbu, siekiant giliau pasinerti ir į moterų, prieš kurias smurtauojama, jausminės patirties analizę. Kitaip tariant, kokybinė tyrimų paradigma skatina įsigilinti į tokius gyvenimo aspektus, kurie galbūt dar nėra pakankamai išsamiai išnagrinėti kituose tyrimuose (Biggerstaff, 2012). Juk traumines patirtis patyrusių žmonių jautrumą juosia ypač platus išgyvenamų jausmų spektras, o tai iš dalies ir paverčia patirties analizę unikalia bei vienetine.

Šis kokybinis tyrimas buvo atliekamas, remiantis fenomenologine tradicija. Fenomenologinė pozicija pabrėžia žmonių patyrimų interpretavimo subjektyvumą (Oranga & Matere, 2023). Vokiečių filosofas Edmundas Husserlis, laikomas fenomenologijos judėjimo pradininku, skleidė idėją, jog išvalga atsiranda ne iš didelio duomenų kiekio, o nuodugnaus patirčių analizavimo, kai tyrimas atliekamas fenomenologiniu principu (Husserl & Moran, 2012). Taigi, šiame tyrime duomenys yra analizuojami, gilinantis į subjektyvų tyrimo dalyvių patirties išgyvenimą ir koncentruojamasi į gautos informacijos kokybinius, o ne kiekybinius ypatumus. Žinoma, tyrėjui neįmanoma pilnai atsiriboti nuo anksčiau suformuotų nuostatų, asmeninių išvalgų apie tiriamą reiškinių, tačiau Braun ir Clarke (2013) teigimu, tyrėjo subjektyvumas kokybiniame tyrime vertinamas kaip stiprybė, o ne ribotumas.

Vis dėl to, prieš pradedant tyrimą, tyrėjas stengiasi atitrūkti nuo anksčiau formuoto požiūrio ir žinomo teorinio pagrindo apie tiriamą reiškinių, arba kitaip tariant „suskliaudžia“ (*epoché*) (Van Manen, 2017). „Suskliaudimas“ arba „*epoché*“ fenomenologijoje reiškia tyrėjo gebėjimą reflektuoti savo sukauptą patirtį ir tokiu būdu sukurti terpę įsileisti naują, subjektyviai tyrimo dalyvio suprantamą patyrimo išvalgą (Finlay, 2024; Husserl & Moran, 2012; Van Manen, 2017). Ruošiantis atlikti tyrimą,

susidurdavau su sunkumais tolstant nuo išankstinių nuostatų apie pasirinktą tyrimo objektą, tačiau reflektuojant ir įsivardinant turimas žinias, vertybes bei asmeninius pastebėjimus reiškiniu atžvilgiu, stengiausi tapti atvira naujoms patirtims.

Galiausiai, fenomenologinė idėja buvo paisoma prieš tyrimą neskaitant mokslinės literatūros, nagrinėjančios su tyrimo objektu susijusias temas. Tiek teminė analizė, tiek piešinių turinio analizė buvo atliekamos pirmiau nei ruošama teorinė darbo dalis. Tokiu būdu, buvo stengiamasi atsižvelgti į tyrimo dalyvių subjektyvius patyrimus ir rašto darbo turinį konstruoti indukcinio principu.

2.2. Tyrimo organizavimas

Empirinis tyrimas buvo atliekamas Vilniaus mieste, nevyriausybiniame organizacijoje „Moterų informacijos centras“ (adresas – Žirmūnų g. 139) nuo 2024 m. lapkričio iki 2025 m. kovo mėnesio. Siekiant atskleisti smurtą patyrusių moterų unikalius DT patyrimus, pati pravedžiau 10 grupinių DT sesijų, po jų – atlikau 4 pusiau struktūruotus interviu. Vėliau, surinkus tyrimui reikalingus duomenis, atlikau teminę analizę bei kūrybinių turinio analizę. Kvietimu dalyvauti tyrime pasidalinau Moterų informacijos centro organizuojamos savitarpio pagalbos grupės metu. Toliau šiame skyrelyje nuosekliau pristatysiu tyrimo organizavimo eigą.

Pirmiausia, buvo įgyvendintas 10 atvirų grupinių DT užsiėmimų ciklas. Kiekvienai grupės dalyvei buvo įteiktas informuotas asmens sutikimas (žr. priedą Nr. 1). Sesijos vyko reguliariai vieną kartą per savaitę, išskyrus šventinio laikotarpio dienas (gruodžio 23 d. bei gruodžio 30 d.) dėl bendrai grupės dalyvių išreikšto poreikio nedalyvauti. Numatyta vienos sesijos trukmė – 2 astronominės valandos, tačiau dėl mano, kaip profesinę praktiką tik pradedančios dailės terapeutės sesijos moderavimo ir laiko planavimo įgūdžių trūkumo, užsiėmimai dažniausiai trukdavo iki 3 val.

DT sesijų temų ir užduočių planas buvo sudarytas pasikonsultavus su baigiamojo magistro darbo konsultante, dailės terapeute lekt. Dalia Stikleriene. Numatytų užduočių eiliškumas cikle buvo koreguojamas, atsižvelgiant į kiekvienos sesijos eigą bei grupės procese ryškėjančias temas. Įvertinant tyrimo dalyvių jautrumą bei šiai tikslinei grupei būdingus sunkumus, užsiėmimų cikle dominavo į asmeninių resursų paiešką orientuotos temos (žr. priedą Nr. 2).

DT užsiėmimai vyko moterų informacijos centro patalpose, tyrimo dalyvėms pažįstamoje, saugioje aplinkoje. Pirmojo užsiėmimo metu, kartu su moterimis aptarėme bendrąsias grupės taisykles (pvz. konfidencialumo, „STOP“ taisyklė), kurios svarbios, siekiant užtikrinti dalyvių saugumą. Kiekvienos sesijos pradžioje, grupė verbaliai pasidalindavo savo mintimis, emocijomis, patyrimais, su kuriais tą dieną ateidavo į užsiėmimą. Vėliau, būdavo duodama kūrybinė užduotis/tema, kuriai atitinkamai skiriama nuo 20 iki 40 min. Kūrybinėms užduotims įgyvendinti buvo suteiktos įvairios meninės raiškos priemonės: skirtingų formatų baltas popierius, spalvotas

popierius, žurnalai, žirklės, klijai, vaškinės kreidelės, pastelės, flomasteriai, spalvoti ir paprasti pieštukai, įvairūs teptukai, tušinukai, akvareliniai dažai, tempera. Likusią sesijos dalį dalyvės rate reflektuodavo apie savo kūrybinio proceso ir kitus vidinius patyrimus. Užsiėmimo pabaigoje, moterų buvo prašoma pasidalinti, kokią mintį ar jausmą kiekviena iš jų išsineša. DT metu sukurti dalyvių piešiniai po kiekvienos sesijos būdavo nufotografuojami telefonu, kas kartą iš naujo atsiklausiant dalyvių leidimo. Tokiu būdu, buvo renkami vizualinės raiškos duomenys tyrimui. Taip pat, po kiekvienos DT sesijos, buvo vedamas dienoraštis, kuriame fiksuojama užsiėmimuose stebėta neverbalinė tyrimo dalyvių kalba, dominuojančios, grupėje pasikartojančios svarbios temos bei tyrėjos asmeninės refleksijos. Stebėjimo duomenų rinkimo būdas buvo reikalingas, siekiant vėliau išsamiai išanalizuoti tyrimo dalyvių sukurtus kūrinius, remiantis tiek tyrėjos, tiek jų pačių išreikštomis mintimis užsiėmimų metu.

Pasibaigus DT užsiėmimų ciklui, duomenys apie smurtą patyrusių moterų DT patirtis buvo renkami individualiu pusiau struktūruoto interviu būdu. Interviu klausimai buvo suformuoti mano pačios, šio magistro darbo autorės. Su tyrimo dalyvėmis sutarus abiem pusėms patogius laikus, buvo atlikti 4 individualūs pusiau struktūruoti interviu. Klausimai buvo suformuluoti taip, kad tyrimo dalyvės galėtų giliai ir asmeniškai dalintis savo patyrimais. Siekiant sukurti saugią terpę dalyvių patirtims atskleisti, interviu buvo vykdomi lietuvių kalba, tose pačiose patalpose, kuriose vyko ir DT sesijos. Kiekvienas interviu buvo įrašomas į diktofoną. Trumpiausio interviu trukmė – 53min., ilgiausio – 63min. Visi garso įrašai buvo transkribuojami.

Galiausiai, interviu metu surinkti duomenys buvo analizuojami, taikant teminės analizės metodą. Po to, DT sesijų metu surinkti vizualinės raiškos duomenys (tyrimo dalyvių kūriniai), remiantis stebėjimo įžvalgų apie kiekvieną užsiėmimą dienoraščio užrašais, buvo analizuojami taikant piešinių turinio analizės metodą.

2.3. Tyrimo dalyvių atranka

Siekiant atskleisti smurtą patyrusių moterų DT patirtis, tyrimo dalyviai buvo atrenkami, remiantis šiais kriterijais:

- Moteriškosios lyties atstovės;
- Pilnametės moterys (nuo 18m. amžiaus);
- Moterys, lankančios Moterų informacijos centro savitarpio pagalbos grupę;
- Moterys, patyrusios fizinį, psichologinį ar/ir seksualinį smurtą;
- Moterys, sutinkančios tyrime dalyvauti savo noru;
- Moterys, kalbančios lietuvių kalba.

2.4. Tyrimo dalyviai

Kvietimu dalyvauti DT sesijų cikle buvo pasidalinta Moterų informacijos centro vykdomos savitarpio pagalbos grupės metu. Pirmiausia, apie siūlomą terapinę intervenciją moteris informavo savitarpio pagalbos grupės vedėjos, vėliau aš, kaip tyrėja, išsamiau savais žodžiais papasakojau apie DT ypatumus ir tyrimo eigą. Moterims per rankas buvo siunčiamas sąrašas, kuriame jos pačios galėjo užsirašyti į grupę.

Prasidėjus DT užsiėmimų ciklui, kiekvienai grupės dalyvei buvo įteiktas informuotas asmens sutikimas, kuriame buvo nurodytas tyrimo tikslas, sąlygos, tyrėjos kontaktai ir užtikrintas tyrimo dalyvių konfidencialumas ir anonimiškumas (žr. priedą Nr. 1). Iš viso DT sesijų cikle dalyvavo 6 moterys, iš kurių 4 sutiko dalyvauti tyrime. 2 moterys tyrime dalyvauti atsisakė, tačiau toliau lankė grupę.

Šiame tyrime dalyvavo 4 tyrimo dalyvės. Visos jos Moterų informacijos centre yra gavusios ar vis dar gauna psichologo ir teisininko pagalbą, taip pat lanko palaikomąją savitarpio pagalbos grupę. Visos tyrime dalyvaujančios moterys dalyvavo tiek grupinėje DT, tiek pusiau struktūruotame interviu. Viena moteris dalyvavo visose 10 DT sesijų, kitos trys – 9-iose. Žemiau lentelėje pateikiamos tyrimo dalyvių charakteristikos (žr. 1 lentelę). Visų tyrimo dalyvių vardai pakeisti, siekiant užtikrinti dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių charakteristikos*

Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Šeimyninė padėtis	Kiti MIC lankomi užsiėmimai	Patirto smurto rūšis
Laima	50	Aukštasis	Miestas	Išsiskyrusi, augina 2 vaikus.	Savitarpio pagalbos grupė	Psichologinis smurtas
Austėja	39	Aukštasis	Miestas	Ištekėjusi, augina vaiką.	Savitarpio pagalbos grupė	Psichologinis smurtas
Simona	45	Aukštasis	Miestas	Išsiskyrusi, augina vaiką.	Savitarpio pagalbos grupė	Psichologinis, fizinis, seksualinis smurtas
Diana	55	Aukštesnysis techninis	Miestas	Išsiskyrusi.	Savitarpio pagalbos grupė	Psichologinis, fizinis smurtas

2.5. Tyrimo duomenų rinkimo būdas

Tyrimo duomenys buvo renkami 3 būdais:

- 1) Diktofonu įrašomi individualūs pusiau struktūruoti interviu, kurių garso įrašai vėliau transkribuojami;
- 2) DT sesijų stebėjimas;
- 3) Telefonu fotografuojami DT grupinių sesijų metu dalyvių sukurti piešiniai.

2.5.1. Individualus pusiau struktūruotas interviu

Siekiant atskleisti smurtą patyrusių moterų DT patirtis atliekant indukcinę teminę analizę, duomenys buvo renkami individualaus pusiau struktūruoto interviu būdu. Pietkiewicz ir Smith (2014) teigimu, pusiau struktūruoti interviu pasižymi galimybe tyrėjui ir tyrimo dalyviui įsitraukti į dialogą „čia ir dabar“ principu, esamuoju, realiu laiku. Šis duomenų rinkimo instrumentas yra lankstus, nes sudaro terpę tikslinamiesiems klausimams, kuriuos tyrėjas užduoda gilindamasis į tyrimo dalyvių požiūrį ir patirtį (Pietkiewicz & Smith, 2014). Norint atskleisti ir nuodugniai išanalizuoti moterų, prieš kurias smurtauojama, DT patirtis, buvo naudinga pasitelkti šį duomenų rinkimo metodą, siekiant suprasti pasidalintų patyrimų unikalumą ir giliau panagrinėti aplinkybes, lemiančias konkretų požiūrį. Kitaip tariant, šiuo atveju, svarbu buvo leisti tyrimo dalyviui, o ne tyrėjui „vesti“ pokalbį, norint suprasti, kas jo autentiškoje patirtyje jam pasirodė svarbu.

Prieš atliekant interviu, skaičiau mokslinės literatūros šaltinius, kurie pateikia rekomendacijas pusiau struktūruoto interviu pasiruošimui. Taip pat, konsultavausi su baigiamojo darbo vadove dr. Marija Vaštakė, nagrinėjau jos atsiųstą medžiagą apie pusiau struktūruoto interviu atlikimo subtilybes. Pirmiausia, pasiruošiau klausimus, kuriuos uždaviau prieš pradedant vykdyti interviu. Tai buvo baziniai tyrimo dalyvių bendrąją ir demografinę charakteristiką atspindintys klausimai apie jų amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą (miestas ar kaimas), šeimyninę padėtį, MIC lankomus užsiėmimus bei patirto smurto rūšį (žr. 1 lentelę). Šie klausimai buvo svarbūs, siekiant susidaryti įspūdį apie bendrą tyrimo dalyvių charakteristiką. Toliau, siekdama suteikti dalyviui laisvę pokalbį vesti sava eiga, pasiruošiau vieną pagrindinį interviu klausimą: „*kokios buvo Jūsų dailės terapijos patirtys?*“ arba „*prašau pasidalinkite savo dailės terapijos patirtimis*“. Kiti, tikslinamieji klausimai kilo interviu eigoje, gilinantis į tyrimo dalyvių atskleistų DT patirčių ypatumus. Pateiksiu keletą interviu proceso metu kilusių tikslinamųjų klausimų pavyzdžių: „*Gal galėtumėt šiek tiek plačiau apie šią patirtį papasakoti?*“; „*O tai, ką dabar pasakojat yra kažkaip susiję su dailės terapijos patirtim?*“. Kiekvieno interviu metu stebėjau tyrimo dalyvių kūno kalbą, sekiau jų emocinę raišką. Prieš pradedant interviu pasiteiraudavau, ar galime pradėti, pabaigoje – paklausdavau, kaip

jaučiasi. Kaip tyrėja, stengiausi aktyviai klausyti, uždavinėti atvirus klausimus ir demonstruoti naivumą, žingeidumą bei smalsumą.

2.5.2. Dailės terapijos sesijų stebėjimas ir kūrinių fotografavimas

Siekiant užtikrinti įgyvendintos DT intervencijos užsiėmimų kokybę, tyrimo dalyvių konfidencialumą ir anonimiškumą, sesijos nebuvo įrašinėjamos. Tačiau DT metu, duomenys buvo renkami, pasitelkiant stebėjimo metodą. Stebėjimo duomenų rinkimo būdą vertinga naudoti tada, kai tyrėjas siekia geriau suprasti tyrimo dalyvių problematiką, jų tarpusavio sąveikos ypatumus, pamatyti neverbalinės raiškos subtilybes (Rupšienė, 2007). Taigi, sesijų metu, aš, kaip tyrėja, stebėjau dalyvių neverbalinę kalbą, jų elgesį, įsitraukimą į terapinį procesą, grupėje iškylančias pasikartojančias temas ir grupės narių pasidalintas mintis. Po kiekvieno užsiėmimo pildžiau refleksijų dienoraštį, kuriame reflektavau ne tik savo, kaip baigiamojo magistro darbo tyrimą atliekančios studentės, asmeninius išgyvenimus, bet ir žymėjausi įžvalgas apie sesijoje stebėtus tyrimo dalyvių verbalinės ir neverbalinės raiškos, elgesio ypatumus.

Siekiant atskleisti smurtą patyrusių moterų DT patirtis atliekant piešinių turinio analizę, po kiekvienos DT grupinės sesijos, fotografuodavau tyrimo dalyvių kūrinius. Nors tyrimo pradžioje įteiktame informuotame sutikime (žr. Priedą Nr. 1) nurodyta, jog piešiniai bus fotografuojami tyrimo tikslams, po kiekvieno užsiėmimo pasitikslingdavau, ar dalyvės sutinka, kad jų kūriniai būtų įamžinti. Tokiu būdu, stengiausi paisyti etikos principų, siekdama suteikti tyrimo dalyvėms pasirinkimo laisvę.

2.6. Duomenų analizės metodai

Šio tyrimo duomenys buvo analizuojami taikant du kokybinio tyrimo metodus:

- 1) Interviu metu surinkti duomenys buvo analizuojami taikant teminės analizės metodą.
- 2) DT sesijų metu surinkti vizualinės raiškos duomenys (tyrimo dalyvių kūriniai), papildant juos stebėjimo metu surinktais duomenimis (tyrėjo dienoraščio užrašais), buvo analizuojami, remiantis piešinių turinio analizės metodu.

2.6.1. Teminės analizės metodas

Siekiant atskleisti smurtą patyrusių moterų verbaliai išreikštas dailės terapijos patirtis, pasirinkau taikyti teminę analizę pagal Braun ir Clarke (2021). Pirmiausia, mano pasirinkimą lėmė tai, kad teminė analizė pasižymi universalumu – ją naudinga taikyti įvairiausiems tyrimo objektams, nuo konkrečių reiškinių tam tikram kontekste analizavimo iki žmonių patirčių atskleidimo (Braun &

Clarke, 2013). Taip pat, šis metodas išsiskiria savo lankstumu, o dėl teorinio laisvumo suteikia galimybę parengti turiningą, nuoseklią bei išsamią duomenų analizę (Braun & Clarke, 2021). Nuodugnus moterų, patyrusių smurtą, dailės terapijos patirčių nagrinėjimas ir analizės išsamumas šiame tyrime yra privalumas, siekiant ne tik užtikrinti jo kokybę, bet ir pilnavertiškai išpildyti išsikeltą tikslą.

Svarbu paminėti ir tai, jog teminė analizė atveria galimybę surinktuose duomenyse atrasti ir pastebėti tyrimo pradžioje neapmąstytų aspektų, iš anksto nenumatytų įžvalgų (Braun & Clarke, 2021). Tai reikšminga, siekiant suprasti žmonių, šiuo atveju – moterų patyrimų autentiškumą.

Galiausiai, esu pradedančioji tyrėja, o kaip teigia šio metodo autoriai Braun ir Clarke (2021), kadangi teminė analizė nereikalauja ilgamečių teorinių ir techninių žinių, yra pateiktos aiškos ir nuoseklios metodo taikymo rekomendacijos, ji yra tinkama tiems, kurie dar tik pradeda savo karjerą kokybiniuose tyrimuose.

Teminė analizė gali būti indukcinė, kai temos kyla iš gautų duomenų arba dedukcinė, kai temos išskiriamos pagal tyrėjo iš anksto sudarytą teorinį pagrindą (Braun & Clarke, 2021). Siekiant labiau įsigilinti į tyrimo dalyvių patirčių autentiškumą, šiame tyrime taikomas indukcinis metodas. Be kita ko, analizė buvo atliekama latentiniu lygmeniu, kada temos identifikuojamos neapsiribojant tik tiksliai išreikštomis, paviršutiniškomis duomenų reikšmėmis, o pastebint, išskiriant ir interpretuojant bruožus, kurie tyrimo dalyvių ištransliuotai žiniai suteikia prasmę ir atskleidžia duomenų daugiasluoksniškumą (Braun & Clarke, 2021).

Konsultuodamasi su darbo vadove, teminę analizę atlikau savarankiškai, vadovaudamasi autorių pateiktomis rekomendacijomis ir išskirtais 6 šio metodo įgyvendinimo žingsniais (Braun & Clarke, 2021):

1. **Susipažinimas su duomenimis.** Tai – pradinis analizės etapas, kurio metu klausiausi interviu garso įrašų ir juos transkribavau. Įsitikinau, kad savarankiškas transkribavimas padeda nuosekliau susipažinti su tyrimo duomenimis ir galvoje sukurti pirminį būsimos analizės vaizdinį. Kiekvieną transkripciją pakartotinai skaičiau kelis kartus ir fiksavau savo asmenines įžvalgas apie galimus kodus.
2. **Kodavimas.** Tai analitinis procesas, kada duomenys struktūrizuojami. Šiame etape dar kartą skaičiau interviu transkripcijų segmentus ir palaipsniui generavau pavadinimus svarbioms ištraukoms, kurios atskleidžia smurtą patyrusių moterų DT patirčių ypatumus. Sudariau kiekvieno dalyvio atskirą kodų ir ištraukų lentelę.
3. **Pradinių temų generavimas.** Pirmiausia šiame etape, kiekvienos dalyvės kodus atskirai grupavau pagal įžvelgiamus bendrumus. Skaitydama kodų pavadinimus, bandžiau atrasti tam tikrų panašumų, kurie apjungtų gautą informaciją ir sudarytų bendrą sistemą. Kitaip tariant, stengiausi įžvelgti, kas vienija turimus kodus ir ištraukas bei galvoti, kaip galėčiau tai pavadinti.

4. **Temų kūrimas ir peržiūra.** Šio etapo metu, žiūrėjau į sugrupuotų kodų sistemas ir bandžiau apgalvoti, kiek preliminariai sudarytos temos ir potemės dera tarpusavyje. Peržvelgdama potemes, svarsčiau, ar jos nesikartoja, neprieštaruoja viena kitai ir gali sudaryti jas apibendrinančias temas. Vėliau, sudariau kiekvienos dalyvės hierarchines temų ir potemių lenteles, konsultuodamasi su darbo vadove, koregavau jas tol, kol pavyko sukurti galutinę kiekvienos dalyvės temų ir potemių schemą.
5. **Temų apibrėžimas ir įvardinimas.** Tai – galutinis temų ir potemių kūrimo etapas, kurio metu sudariau bendrą hierarchinę visų dalyvių temų ir potemių lentelę, suteikiau temoms pavadinimus ir atlikau paskutinius pakeitimus. Šiame procese taip pat ieškojau argumentų ir logiškų paaiškinimų, kaip surinkti duomenys bei sukurtos temos atspindi mano tyrimo objektą.
6. **Temų aprašymas.** Tai galutinio bendro analitinio pasakojimo kūrimo procesas. Šio etapo metu, sudarytas temas ir potemes pagrindžiau tyrimo dalyvių pasidalintų patirčių citatų ištraukomis, tokiu būdu sukurdamą bendrą, nuoseklų pasakojimą. Parengiau baigtinę teminės analizės ataskaitą.

2.6.2. Piešinių turinio analizės metodas

Organizuotas DT sesijų ciklas tyrimą praturtino vaizdiniais duomenimis – užsiėmimuose gimusiais meno kūriniais. Taigi tapo vertinga panagrinėti ne tik verbalinės, bet ir vizualinės tyrimo dalyvių raiškos patirtį. Siekiant išanalizuoti tyrimo dalyvių piešiniuose atsiskleidusius vizualinės raiškos ypatumus, rėmiausi turinio analizės metodu.

Turinio analizė – tai metodas, padedantis sisteminti, apibendrinti ir interpretuoti gautus skirtingus, nestruktūruotus tyrimo duomenis (tekstus, vaizdinius, simbolius ir kt.) (Gheyle & Jacobs, 2017; Žydžiūnaitė & Sabaliauskas, 2017). Kaip teigia Sabaliauskas ir Žydžiūnaitė (2017), kokybinė turinio analizė įgalina tyrėją atskleisti skirtingose aplinkose pasireiškiančius fenomenus, nagrinėjant autentiškus žmonių patyrimus. Literatūroje nurodoma, jog kokybinėje turinio analizėje daug dėmesio skiriama semantiniams ryšiams – tai ne paviršutiniška tiesiogiai suprantamų duomenų analizė (Gheyle & Jacobs, 2017). Kitaip tariant, taikant šį metodą, nagrinėjamas ne tik pats reiškiny, bet ir jo kontekstas, aplinkiniai procesai, sąveikos. Šis aspektas svarbus, analizuojant smurtą patyrusių moterų DT patirtis, norint suprasti ne tik patį fenomeną, bet ir pažinti jo subtilybes.

Svarbu paminėti ir tai, kad turinio analizė pasižymi lankstumu ir galimybe sumažinti duomenų kiekį, tokiu būdu jį susisteminant (Schreier, 2012). Šio tyrimo eigoje buvo prarastos 10 DT sesijų, o kiekvienoje iš jų tyrimo dalyvės kurdavo naujus piešinius. Tokiu būdu buvo gautas didelis kiekis vizualinės raiškos duomenų, kurių struktūravimas ir sisteminimas padėjo analizei atsirinkti svarbiausius, piešiniuose besikartojančius ypatumus ir dėsningumus.

Turinio analizė gali būti indukcinė, kada tiriamo fenomeno autentiškos savybės grupuojamos pagal bendrumus ir vėliau apibendrinamos arba dedukcinė, kai duomenys apdorojami, remiantis jau egzistuojančia teorine medžiaga (Žydzžiūnaitė & Sabaliauskas, 2017). Kadangi šiame tyrime siekiama analizuoti unikalios smurtą patyrusių moterų DT patirtis, taikytas indukcinės turinio analizės metodas.

Vizualinės raiškos duomenų analizė buvo atlikta, remiantis Sabaliausko ir Žydzžiūnaitės (2017) išskirtais 3 indukcinės turinio analizės etapais, pagal Elo ir kt. (2014):

1. **Kategorizavimas ir abstrahavimas.** Kadangi atlikdama šį kokybinį tyrimą remiausi fenomenologine tradicija, pirmiausia, išsirikiavusi kiekvienos tyrimo dalyvės turimas piešinių nuotraukas, žiūrėjau į jas „*suskliudžiant*“ t.y. neskaitant asmeninio refleksijų dienoraščio ir stengiantis pamiršti visas tyrimo metu sukauptas žinias ir įžvalgas. Kitaip tariant, kategorijų ieškojau įsivaizduodama, kad kūrinius matau pirmą kartą. Tokiu būdu bandžiau subjektyviai įžvelgti piešiniuose pasikartojančius simbolius, formaliuosius elementus ir to pasekoje sudaryti atskiras, panašumų turinčias piešinių grupes. Vėliau, sugeneruotoms kūrinių grupėms suteikiau jas apibendrinančius pavadinimus. Šiame etape daug kartų iš naujo peržiūrėjau sudarytas grupes, svarsčiau, ar piešinių grupavimas yra tikslingas ir logiškas.
2. **Interpretavimas.** Šiame etape sudarytos kategorijos buvo interpretuojamos pagal jas vienijančius bendrumus. Tai reiškia, kad kiekvieną grupę jungiantys panašumai buvo interpretuojami, remiantis autoriais, analizuojančiais vizualinės raiškos ypatumus.
3. **Reprezentavimas.** Siekiant užtikrinti duomenų analizės kokybę, kūrinių analizę pildžiau tyrėjos dienoraščio užrašais, kuriuose buvo fiksuojamos DT sesijų stebėjimo metu išryškėjusios temos, tyrimo dalyvių mintys, įžvalgos, elgesys, įsitraukimas, taip pat mano asmeninės refleksijos. Galiausiai, siekiant atrasti reikšmingas sąsajas tarp vizualinės (kūrinių) ir verbalinės raiškos (interviu) duomenų, apibendrinau tiek temines, tiek piešinių turinio analizės rezultatus, ieškodama jas vienijančių sąsajų.

Svarbu išskirti, kad siekiant surinkti tyrimo dalyvių vizualinės raiškos duomenis, pati organizavau ir įgyvendinau 10-ies DT sesijų ciklą, kurio eigoje tarp manęs ir moterų užsimezgė artimas terapinis ryšys. Taigi aš, kaip tyrėja, negaliu teigti, kad gebu pilnai atsiriboti nuo savo asmeninių patirčių, išgyventų užsiėmimų metu. Atliekant kokybinę indukcinę piešinių turinio analizę, grupuojant ir analizuojant kūrinius, stengiausi žvelgti į juos fenomenologiškai „*suskliudžiant*“, remtis tyrimo dalyvių išgyvenimais, įžvelgti autentiškų patyrimų ypatumus, tačiau atsižvelgiau ir į savo asmeninius pastebėjimus. Todėl siekiant labiau įsigilinti į tyrinėjamą fenomeną, nuodugniai susipažinusi su tyrimo duomenimis ir remiantis savo asmenine intuicija, leidau sau subjektyviai pastebėti ir išskirti piešiniuose pasikartojančius simbolius ir vizualinės raiškos ypatumus. Dėl

ribojamos magistro baigiamojo darbo apimtys, menkos mano, kaip pradedančios tyrėjos, mokslinės kompetencijos, praktinių įgūdžių bei teorinių žinių trūkumo, galėjau tik priartėti prie šios daugiasluoksniškos duomenų analizės.

Į piešinių turinio analizę įtraukti kūriniai, kurie subjektyviu tyrėjos vertinimu, buvo terapiškai išraiškingiausi, t.y. atspindėjo vidines moterų patirtis ir buvo išsamiai jų reflektuojami piešinių aptarimo metu. Subjektyvia atranka išskirtų pasikartojančių ar panašių vaizdinių simbolika nagrinėta, remiantis daug metų simbolius analizavusių autorių Hans Biedermann (2002), Udo Becker (1995) ir Dainiaus Razausko (2000) išmintimi. Tuo tarpu, vizualinės raiškos ypatumai ir formalųjų piešinio elementų (meninės raiškos priemonių pasirinkimas, kompozicija, spalva, lapo erdvės užpildymas, linijos kokybė ir kt.) aspektai analizuoti, remiantis „*Expressive Therapies Continuum*“ kūrinių analizės metodu pagal L. Hinz (2020), Theodor Abt (2005) knyga „*Introduction to Picture Interpretation: According to C.G. Jung*“ bei Liudmilos Lebedevos (2021) knyga „*Projekcinis piešinys dailės terapijoje: požymių ir interpretacijų enciklopedija*“. Be to, kaip teigia Hinz (2020), klientų, kaip savo kūrinių autorių, mintys yra patikimiausia informacija apie jų sukurtus vaizdinius, taigi jų pasidalintos išvalgos turėtų būti pradinis ir esminis žinių šaltinis, atliekant piešinių interpretaciją. Todėl vykdant piešinių analizę, anksčiau įvardintų autorių mintis grindžiau, lyginau ir gretinau su tyrėjos dienoraštyje, po DT sesijų stebėjimo užfiksuotais tyrimo dalyvių neverbalinės, verbalinės raiškos ir elgesio ypatumais. Taip pat, kiekvienos kūrinių grupės analizės gale, pateikiau glaustą, subjektyvią tyrėjos išvalgą, siekiant apibendrinti interpretacijas.

2.7. Tyrimo patikimumas

Kadangi kokybinių tyrimų patikimumo negalima vertinti pagal kiekybinio tyrimo vertinimo kriterijus, kokybės užtikrinimas tampa vienas didžiausių iššūkių, su kuriuo susiduria tyrėjas (Mandal, 2018). Nagrinėdama kokybinių tyrimų patikimumo vertinimą analizuojančią literatūrą, įsivertinus savo, kaip tyrėjos, asmenines vertybes bei gilindamasi į šio tyrimo ypatumus, nusprendžiau remtis Yardley (2000, 2017) siūlomais tyrimo kokybės vertinimo kriterijais. Pasak autorės, kokybės vertinimo aspektai pateikti siekiant padėti tyrėjams apmąstyti būdus, kaip galima pagrįsti kokybinio tyrimo metodus, tačiau į tai verta žiūrėti lanksčiai, kiekvieną kriterijų išpildant savu keliu (Yardley, 2017)

Yardley (2000, 2017) išskiria 4 kokybinio tyrimo kokybės užtikrinimo kriterijus:

1. *Jautrumas kontekstui.* Atliekant šį tyrimą, stengiausi nuosekliai gilintis į tyrimo objekto kontekstą. Man, kaip pradedančiai tyrėjai, buvo svarbu atskleisti ne tik smurtą patyrusių moterų DT patirtis, bet ir nagrinėti, kokios aplinkybės lemia vienokį ar kitokį tyrimo dalyvių požiūrį.

Tyrimo metu bandžiau atsiriboti nuo turimų žinių apie tiriamą fenomeną. Kitaip tariant, mano tikslas buvo neprimesti iš anksto suformuotų nuostatų apie tiriamą reiškinį, o kaip tik atsižvelgti į tyrimo dalyvių požiūrio unikalumą. Tai atspindėjo ir pasirinkti tyrimo metodai – indukcinė piešinių turinio analizė bei indukcinė teminė analizė. Taip pat, keldama savo, kaip pradedančiosios tyrėjos kvalifikaciją, dalyvavau LiPSA (Lietuvos psichologijos studentų asociacijos) organizuotoje diskusijoje apie kokybinius tyrimus. Tai praturtino mano, kaip studentės, studijose sukauptas žinias.

2. *Isipareigojimas ir tikslumas.* Pasirinkusi tyrimo metodus, daug skaičiau ir analizavau jų taikymo principus ir galimybes. Nors esu pradedančioji tyrėja, stengiausi kuo nuosekliau įsigilinti į metodų autorių pateiktas rekomendacijas, taip pat nagrinėjau anksčiau atliktus kokybinius tyrimus, konsultavausi su baigiamojo darbo vadove dr. Marija Vaštakė ir konsultante lekt. Dalia Stikleriene. Tiek teminės analizės tiek piešinių turinio analizės rengimo metu, daug laiko skyriau turimų duomenų peržiūrai. Stengiausi kuo nuodugniau susipažinti su tyrime gauta medžiaga, tiesiogiai prie jos prisiliesti ir patirti, todėl transkripcijas ir kodavimą atlikau pati, nesinaudodama tam skirtomis programomis. Tyrimo eigoje griežtai laikiausi etikos principų. Tiek tyrimo atlikimo, tiek magistrinio darbo rašymo metu, jaučiausi atsidadavusi šiam procesui, daug galvojau apie tyrinėjamą fenomeną ir atkakliai ieškojau būdų, kaip sistemingai, sklandžiai ir suprantamai parengti duomenų analizes.

3. *Skaidrumas ir nuoseklumas.* Paisydama skaidrumo ir nuoseklumo kriterijus, pirmiausia stengiausi kuo nuodugniau parengti darbo metodologinę dalį. Bandydama kruopščiai ir išsamiai aprašyti tyrimo procedūros eigą, tyrimo dalyvių ypatumus bei atrankos kriterijus, taip pat pagrįsti metodų pasirinkimą, tikėjausi, kad tai užtikrins tyrimo skaidrumą. Siekiant nuosekliai ir kryptingai atlikti tyrimą, o duomenų analizes pateikti skaitytojui suprantamu būdu, konsultavausi su darbo vadove ir konsultante, sekiau kokybinio tyrimo metodologinius reikalavimus bei domėjausi pasirinktos epistemologinės pozicijos ypatybėmis. Be to, tyrimo radiniai taip pat buvo aptariami su darbo vadove (supervizuojami). Teminės analizės rengimo metu, temų aprašymą grindžiau tyrimo dalyvių transkribuotų interviu citatomis. Piešinių turinio analizės metu, simbolių, vizualinės raiškos ypatumų bei formaliųjų elementų interpretacijas grindžiau DT sesijų stebėjimo metu surinktais duomenimis. Tokiu būdu, stengiausi užtikrinti šiame darbe interpretuotų rezultatų kokybę.

4. *Aktualumas ir naudingumas.* Rašydama baigiamąjį magistro darbą, stengiausi gilintis ir aprašyti nagrinėjamos temos aktualumą, reikšmingumą šių dienų kontekste. Mano tyrimo metu sukauptos žinios ir parengtos duomenų analizės yra naudingos žmonėms, kurie yra suinteresuoti šia tema. Tyrimo išvados yra ypač reikšmingos ir aktualios dailės terapeutams, kurie dirba su moterimis, patyrusiomis smurtą ir siekia geriau suprasti jų DT patyrimo ypatumus bei unikalumą. Drįstu manyti, jog šio tyrimo duomenys gali būti reikšmingi ir moterų krizių, informacijos centrams, siekiant gerinti nuo smurto nukentėjusioms moterims teikiamų paslaugų kokybę.

2.8. Etiniai tyrimo aspektai

Viso tyrimo atlikimo ir baigiamojo magistro darbo rengimo metu laikiausi etikos normų. Atsižvelgus į tyrimo dalyvių grupės jautrumą, tyrimo sąlygas, ypatumus bei įvertinus savo, kaip tyrėjos, moralinių vertybių pagrindą, nusprendžiau remtis Beauchamp ir Childress (1994) išskirtais biomedicinos tyrimo etikos principais (Beauchamp & Childress, 1994; Fazail, 2024):

1. *Pagarba autonomijai ir informuotas sutikimas.* Tyrimo pradžioje dalyviams buvo įteikta raštiška informuoto sutikimo forma (žr. priedą Nr. 1), kurioje buvo nurodyta tyrimo tikslas ir sąlygos, pateiktas konfidencialumo ir anonimiškumo užtikrinimas. Tyrimo dalyviai galėjo patys autonomiškai nuspręsti, ar nori ir sutinka dalyvauti tyrime. Sutikime buvo atskiras laukelis, kuriame galima pažymėti, ar nori dalyvauti po DT sesijų numatytame interviu. Tiek DT užsiėmimų ciklo, tiek interviu atlikimo metu tyrimo dalyvėms vis primindavau, kad jų pasirinkimas dalyvauti tyrime yra laisvas, savanoriškas, su galimybe bet kada pasitraukti.
2. *Geradariystė ir nepakenkimas.* Nors sunku prieš pradedant tyrimą nuspėti jo naudą ir rezultatus, aš, kaip naivi tyrėja, tikėjausi, kad mano pasirinkta tema bus aktuali ir reikšminga mokslo kontekste. Visuose tyrimo etapuose nuoširdžiai stengiausi apsaugoti tyrimo dalyves nuo galimos žalos ir joms nepakenkti. Tai dariau informuodama moteris apie tyrimo tikslą, sąlygas, užtikrindama konfidencialumą bei anonimiškumą. Kaip jau minėjau, tyrimo ypatumai buvo pristatomi tiek raštiško informuoto sutikimo formoje, tiek komunikuojant tai verbaliai. Visoje proceso eigoje informavau tyrimo dalyves, kad jos gali užduoti įvairius klausimus apie tyrimo struktūrą, tikslą ir aplinkybes. Taip pat, suteikiau laisvę ir galimybę pasitraukti iš tyrimo bet kuriame etape.
3. *Konfidencialumas ir anonimiškumas.* Tyrimo ir baigiamojo magistro darbo rašymo metu, užtikrinau informacijos apie tyrimo dalyvius anonimiškumą bei gautų duomenų konfidencialumą. Visų tyrime dalyvaujančių moterų vardai yra pakeisti, dalyvių charakteristikos lentelėje yra pateikiama tik bazinė informacija, kuri neleistų identifikuoti jų tapatybės. Taip pat, tyrimo metu surinkti duomenys yra apsaugoti: kūrybinius darbus moterys pasiėmė su savimi ir pačios sprendžia jų likimą, aš, kaip tyrėja, saugau jų nuotraukas; informuoti sutikimai saugomi mano asmeniniame seife; interviu garso įrašai buvo sunaikinti iš karto po to, kai juos transkribavau.
4. *Teisingumas.* Visuose tyrimo etapuose stengiausi paisyti teisingumo principo. Tiek vedant DT intervencijos grupę, tiek atliekant interviu, gerbiau tyrimo dalyvių teises ir lygybę. Su kiekviena moterimi stengiausi dirbti ir bendrauti vienodai skirstant dėmesį ir jautriai bei empatiškai priimant ir įsigilinant į patirtį. Stengiausi būti teisinga įteikiant raštišką informuotą sutikimą, atvirai ir išsamiai pristatant tyrimo pobūdį, jo tikslą bei sąlygas. Taip pat, griežtai laikiausi kitų, aukščiau išvardintų, etikos principų.

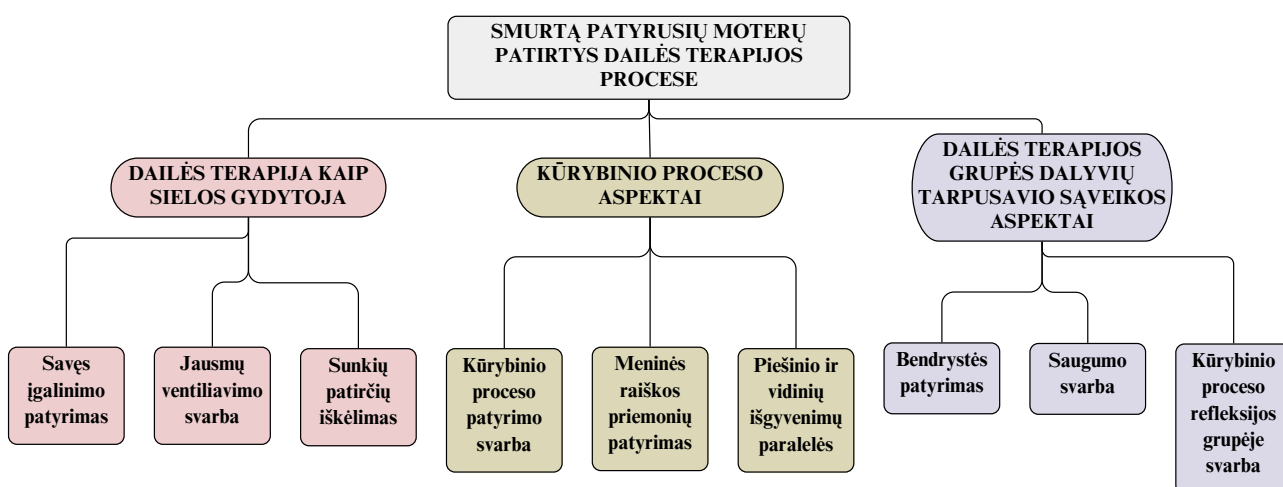
3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Teminės analizės rezultatai

Atliktoje teminėje analizėje atsiskleidė 3 temos ir 9 potemės, apibūdinančios smurtą patyrusių moterų patirtis DT procese. Pagrindinės temos: **1) Dailės terapija kaip sielos gydytoja; 2) Kūrybinio proceso aspektai; 3) Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai.** Temose apibendrinami aspektai išsiskirstė į potemes. Išryškėjusių temų ir potemių schema pateikta žemiau (žr. 1 pav.).

Siekiant pristatyti ir išnagrinėti kiekvieną temą ir į ją patenkančias potemes, tolimesniame rezultatų aprašyme bus naudojamos citatos (tekste išskiriamos kursyru) iš tyrimo dalyvių interviu transkripcijų, nurodant vardą ir transkripto puslapio skaičių. Šie prasminiai teksto vienetai bus naudojami kaip teminėje analizėje išryškėjusių rezultatų pagrindimas. Ženklas „<...>“ reiškia, kad pateikiama citatos ištrauka. Kiti citatų žymėjimo ir jose esančių ženklų paaiškinimai pateikti darbo prieduose (žr. priedą Nr. 3).

1 pav. Temų ir potemių schema.

3.1.1. Dailės terapija kaip sielos gydytoja

Pirmosios temos turinį labai taikliai iliustruoja tyrimo dalyvių Austėjos ir Simonos atskleistos mintys: „<...> galvoju, kaip kaip aš galėčiau pavadinti tą dailės terapiją, ane, nu kas buvo man, tai tuo metu man (įkvėpia oro) dailės terapija buvo toksai, nu / [graudinasi] sielos vaistas. <...>” (Austėja, 3 p.); „<...> tai yra vaistas, kuris gydo sielą, be galo didelis <...>” (Simona, 2 p.). Temoje išryškėjo trys ją atspindintys aspektai, kurie, pasak tyrime dalyvavusių moterų, ir suteikia DT sielos gydytojos vaidmenį. Pirmasis ypatumas apima savęs įgalinimo patyrimą, kuris padėjo tyrimo

dalyvėms patirti vidinės transformacijos. Antrasis aspektas – jausmų ventiliavimas DT metu, kuris užtikrina neabejotiną emocijų raiškos svarbą. Trečiasis šios temos ypatumas apibūdina sunkių patirčių iškėlimo reikšmingumą terapinės kelionės eigoje.

Išskiriamos potėmės:

- Savęs įgalinimo patyrimas;
- Jausmų ventiliavimo svarba;
- Sunkių patirčių iškėlimas.

3.1.1.1. Savęs įgalinimo patyrimas

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo, jog DT metu moterys išgyveno savęs įgalinimo patyrimą. Tyrimo dalyvės Simonos teigimu, įsigalinimą lėmė DT sudaroma terpė save gydyti: „<...> vieta, kur galima būtų kreiptis ir kur gydys tavo vidų, kur tau padės pačiai gydyt save <...>“ (Simona, 12 p.). Moteris išskyrė, jog sielos gijimas vyksta per kūrybą: „<...> galima gyti per piešinį, kad galima iš pradžių savo ligą nupiešti ant popieriaus o paskui palaipsniui piešiniais keisti ir va tokiu būdu gyti <...>“ (Simona, 14 p.). Pasak kitų tyrimo dalyvių, DT buvo vieta, kurioje jos galėjo save pažinti, atrasti ar susigrąžinti: „<...> dailės terapija vistiek padėjo pasiknaisioti labiau į save <...>“ (Laima, 1 p.); „<...> savęs atradimas ir pažinimas per per per tą dailę. Nu, ta aišku terapija su tokiu tikslu ir yra, [atsidūsta] kad pažinti save <...> mane labai nustebino, ant kiek aš per tą laiką, naa, pažinau save iš tikrųjų <...>“ (Austėja, 2 p. 10 p.); „<...> viskas automatizuojasi ane – darbas, šeima, nu viskas yra nu automatizuota, o čia tave kaip // grąžina į save <...>“ (Diana, 3 p.). Remiantis Laimos išsakytomis mintimis, DT tapo tarsi savipagalbos įrankis: „<...> dailės terapija buvo kaip čia vainikavimas viso to <...> vis tik tai ieškant dar vis pozityvo, dar vis kažkokios tai [nuryja seiles] kas tau padėtų, kuo tu galėtum atsispirti į ką atsiremti. <...>“ (Laima, 10 p., 11 p.)

Be kita ko, tyrimo dalyvės dalinosi, ką joms atnešė savęs įgalinimo patyrimas. Laima pastebėjo, jog lankydama DT ji perdėliojo atsakomybes ir atrado laiko sau: „<...> va šitoj va vietoj buvo naudos tame, kad ne mano atsakomybė kaip kiti jaučiasi, ne mano atsakomybė kokius sprendimus priims ten kitas žmogus <...> aš pradėjau atrasti laiko sau <...>“ (Laima, 2 p.) Moteris išskyrė, jog DT metu jai pavyko įžvelgti savo stiprybes, pamilti save, išsivaduoti iš baimių ir savęs nuvertinimo: „<...> per tą dailės terapiją iii tas išknaisiojimas, tsss ne tai, kad pasakymas, kad tu tokia ar anokia, bet privertimas į save pasižiūrėti išsiknaisioti ir pasižiūrėt kas man malonu, kas man teikia tą visą tą stiprybę <...> tęstiniai kartai jie ir reikalingi tam kad visapusiškai paliesti tą sss kaip čia net nežinau, save mylėjimą, kažkaip tai išėjimą iš tų visų baimių, iš to savęs nuvertinimą <...>“ (Laima, 2 p., 4 p.). Taip pat, DT procese Laima gebėjo atrasti lankstumo savyje ir vidinių spalvų: „<...> Aišku įžiūrėjus kaip ten buvo, kad ir to lankstumo viduje o ne tai, kad kieta <...> aš jau savyje pradėjau rasti tų spalvų. <...>“ (Laima, 6 p.).

Austėja atviravo, kad DT metu ji išsilaisvino iš asmeninių rėmų bei išmoko įsiklausyti į save, priimti save, laisvai komunikuoti savo jausmus: „<...> kažkur galbūt statau save į rėmus ir ir kartais tai man kartais trukdo, o čia aš tiesiog sau leidau būti, jausti, mėgautis tuo visu procesu <...> aš išmokau iš šitos terapijos / mm įsiklausyti į save, įsiklausyti į save, kažkaip tai priimti save/ laisvai kalbėti, apie tai ką aš jaučiu <...>” (Austėja, 9 p., 12 p.). Tyrimo dalyvė išskyrė, jog leido sau pilnavertiškai įsitraukti į terapinį procesą: „<...> reikia pajusti ir kažkaip taip, na leisti sau tame būti, tame gyventi, vat jausti ir ir tai priimti. Ir kažkaip aš sau tą tą leidau ir ir man buvo labai gerai <...>” (Austėja, 4 p.). Moteris nurodė, jog dirbdama su savimi DT ji patyrė begalinę naudą ir vidinį pokytį: „<...> kalbant apie tą didelį reikšmingą darbą, tai tas darbas yra / darbas su savim <...> tu padarai veiksmą, ane, kažkokį ir kai tu pamatai koks tai yra, koks rezultatas / tai tu supranti, kad tai [šypsosi] nu ne šiaip sau buvo veiksmas, ne šiaip sau padarytas, kad tai buvo labai reikšminga <...> darbas su savim nu atnešė tai tai tai nežinau, begalinę naudą <...> aš pajaučiau ant savęs, kaip, kaip aš keičiuosi <...>” (Austėja, 9 p., 11 p.). Be kita ko, savęs įgalinimo metu Austėja priėjo prie išvados, jog svarbu nebijoti bandyti patirti naujas veiklas ir atsiriboti nuo išankstinių nuostatų: „<...> pasidariau tokią išvadą ir sss nu dėl savęs ir sau, tiesiog taip pripažinau, kad nereikia bijoti bandyti naujų dalykų ir nesvarbu ar tau ten tu ten moki nemoki išeis neišeis, neturėti kažkokių išankstinių nusistatymų <...>” (Austėja, 10 p.).

Tuo tarpu tyrimo dalyvė Simona save įgalino, valydamasi iš vidaus: „<...> su ta dailės terapija, su tais pasišnekėjimais, su tom arbatom, tu iš savęs trauki viską kas buvo seniai nugulę ir tu valaisi iš vidaus. Ir tai yra be galo be galo gera <...>” (Simona, 12 p.). Moters teigimu, vidinių išgyvenimų sujudinimas skatina gijimą: „<...> laikui bėgant tu supranti, kad reikėjo to, reikia išjudint viską iš vidaus kas skauda, kad tai pradėtų gyti <...>” (Simona, 5 p.).

Dianos patirtyje atsiskleidė jos gebėjimas įžvelgti savo stiprumą ir palaikyti save: „<...> aš pamačiau kad aš esu mm / tikrai stipri <...> Vat būtent tuo tu save ir nu kaip ir palaikai <...>” (Diana, 4 p., 5 p.). Kurdama moteris įgalino save neapleisti savo svajonių: „<...> kur aš nupiešiau tą namą, tiii aš po šiai dienai į jį pasižiūriu ir vat toks kaip ale tau priminimas, kad tu nepamiršk ane, kokios pas tave ee buvo svajonės ir nesvarbu, kad ten buvo e sunkus laikotarpis, bet vis vien tos svajonės buvo, jos niekur neišnyko iš tavęs <...>” (Diana, 5 p.).

Galiausiai, moterys išskyrė, jog DT metu joms pavyko atrasti savo vidinius resursus: „<...> atsirado tų vidinių jėgų vidinių resursų <...> kiekvieną kartą išeidavom gavę, kažką gavę kad galėtum pasikrauti tas batareikas savo kažkiek tai, tuos savo resursus papildyti <...>” (Laima, 2 p. 7 p.); „<...> tu tokia kaip ir bejėge, ane, ateidama ir per tą užduotį bet paskui supranti, kad vis dėlto tu turi kažkokių tai būdų vadinsim kaip resursų ane tokių e kurie pas tave yra giliai už nu užslėpti ir kaip iškasenos pradedi vat iškasti iš to <...>” (Diana, 2 p.). Tyrimo dalyvės atskleidė ir tai, jog DT metu jos stebėjosi, žavėjosi ir didžiavosi savimi: „<...> neatsimenu ką mes ten piešėm. Bet aš labai

atsimenu, bet man, aš atsimenu pasitenkinimas savimi <...> “ (Laima, 6 p.); „<...> su kiekvienu kartu / aš tiesiog stebėjau, **stebėjau ir žavėjau** tuo pačiu metu savim <...>” (Austėja, 9 p.); „<...> nupieši ir paskui žiūri ir toks, oo o aš [juokiasi] aš galiu [juokiasi] suprantat <...>” (Diana, 8 p.).

Apibendrinant šią potemę iliustravusias moterų mintis, galima teigti, jog DT metu atrastas savęs įgalinimo patyrimas turėjo reikšmingą poveikį tyrimo dalyvių vidinei savijautai: „<...> *man tai buvo tikrai žingsnis geriauuu, geriau, geriau jaučiantis* <...>” (Laima, 13 p.); „<...> *aš pajaučiau kad **ten** kur aš galiu būt saugi, būt savimi, save girdėt, save jaust, save priimt* <...> *tai po to persikelia ir toliau į tavo gyvenimą tas toksai kaip įprotis ir tu tada žiūri kad ooo nu, tai tu tada jau savarankiškai gali, gali pats su savimi pakalbėti, iš išanalizuoti tai ką tu ką tu jauti ir tai nu [graudinasi] labai, labai padeda / ir labai palengvina tą mūsų tokią naštą.* <...>” (Austėja, 12 p.); „<...> *po terapijos būdavo momentų kai grįžti namo aaa su lengvom mintim, geriau jautiesi* <...>” (Simona, 1 p.); „<...> *ką dar pasakyt galėčiau apie patirtį, **bet kad tai reikalinga tai tikrai būtinai.*** <...>” (Diana, 6 p.). Moterų teigimu, savęs įgalinimas DT procese joms atnešdavo ramybę: „<...> *per terapiją per apsiramimą ir savęs tą tokį pradėjimą mylėti savęs* <...>” (Laima, 3 p.); „<...> *po visų tų terapijų, ane toks ramybė ateidavo* <...>” (Diana, 4 p.). Nors kiekviena tyrimo dalyvė įsigalimą patyrė skirtingai, tai visoms joms buvo svarbi ir įsimintina, subjektyviai suvokiamą DT svarbą atspindinti patirtis.

3.1.1.2. Jausmų ventiliavimo svarba

Šioje potemėje atsiskleidė tyrimo dalyvių jausmų ventiliavimo DT procese svarba. Visos tyrime dalyvavusios moterys išskyrė, jog DT metu atsiskleidė jausmai ir emocijos: „<...> *Visoms mums reikėjo, kad* <...> *su savo emocija, iš vidaus ištraukimas emocijos ir jausmo* <...>” (Laima, 5 p.); „<...> *na taip, tai vi visas spektras emocijų* <...>” (Austėja, 5 p.); „<...> *labai įvai įvairios emocijos būdavo kiekvieną kartą* <...>” (Simona, 14 p.); „<...> *per tą terapiją, ane vis vien skleisti jausm yra daug lengviau, nors atrodo kad tai yra sunku* <...>” (Diana, 2 p.). Pasak tyrimo dalyvių, jausmų išraišką lėmė žinojimas, kad DT nereikia dėvėti emocinę būseną slepiančių kaukių: „<...> *dailės terapijoje atrodė vat per tą piešinį, per tas vat visas refleksijas, naaa, tu jau tiesiog tiesiog negali slėpti tų savo savo jausmų, savo emocijų, kažkaip mmm tada jau nusimeta atrodo visos kaukės ir tada na tu tiesiog kaip jautiesi taip taip ir sakai taip ir kalbi taip ir / taip ir pieši* <...>” (Austėja, 8 p.); „<...> *tu be jokių kaukių, tai yra be galo geras jausmas, tai yra tikrai lengva, kai tau nereikia nešioti ant savęs uždėto [nuryja seiles] uždėtos kaukės, kuri iš tikrųjų labai sveria* <...>” (Simona, 8 p.).

Be kita ko, Austėjos ir Simonos teigimu, terapinėje erdvėje emocijos užklumpa netikėtai: „<...> *tikrai nebūčiau pagalvojusi kad verksiu, tikrai nebūčiau pagalvojusi kad būtent tokios emocijos išlys, irrrr, bet taip buvo, bet čia ir yra ta tikroji terapija matyt, čia vat ir ir rezultatas toksai*

<...>” (Austėja, 8 p.); „<...> *niekad nemaniau, kad piešiant galima verkti <...>*” (Simona, 1 p.). Remiantis tyrimo dalyvių mintimis, dažnai jausmai atsiskleidžia kūrybinio proceso etape: „<...> *labai keista, kai tu vat / pieši / irr / ir tau tik tai bepiešiant ateina kažkokios, nu pasqmonėj lygtais pradeda veikti, ir ir ateina kažkokios mintys, kažkokios emocijos aaa iš praeities, iš dabarties, iš, na, iš iš visko <...>*” (Austėja, 2 p.); „<...> *jūs duodat tas užduotis ane, bet tu kažką tai iš savęs išsilieji, tu gi atsinešei su savim kažką tai, ane <...>*” (Diana, 6 p.). Moterys pažymi, jog tokiu būdu, jausmų ventiliavimas vyksta ant popieriaus lapo: „<...> *Ir iš tikrųjų kai vat pradedi piešti ir kai tik aa / tai aišku, nu perleidi tas visas nuotaikas, tas visas emocijas ant to piešinio <...>*” (Austėja, 2 p.); „<...> *tu nupieši, tu pamatai, kad iš tikrųjų vat, ką ką tu jauti, ką tu jauti, kaip tu jauti, visa tai yra nupiešta <...>*” (Simona, 4 p.). Kita vertus, tyrimo dalyvė Simona atviravo, jog emocijos neretai atsiskleidavo dar prieš DT sesiją, o kartais stiprūs jausmai užliedavo kūrybinio proceso reflektavimo eigoje: „<...> *būdavo taip, kad tikrai netgi dar net nepradėjus užsiėmimo, pradeda ašaros bėgti, pradedi verkti <...> paskui piešimo aptarime irgi pasakoji irgi pasakoji irgi būdavo kad būdavo ašarų <...>*” (Simona, 8 p., 9 p.)

Tyrimo dalyvės Austėjos teigimu, svarbu ventiliuoti savo jausmus, nes juos užgniaužus, patiriami fiziniai ir psichologiniai sunkumai: „<...> *tos užslėptos emocijos iii / [atsidūsta] jos yra blogai, ir jos po to priveda iki tam tikrų jau kitokių problemų, ir sveikatos ir ir psichologinių visokių <...>*” (Austėja, 8 p.). Moteris mano, jog svarbus yra ne tik emocijų raiškos, bet ir jų priėmimo etapas, simbolizuojantis vidinius pokyčius: „<...> *kai tu ašaroji ten, nu tu iki galo nesupranti kas su tavim, nes tada vistiek yra tas kažkoks savęs plakimas, nesupratimas, tada tos ašaros, tos emocijos. O kai jau ašaros dingsta tada jau jau tu gali suprast kad įvyko tas priėmimo etapas [šypsosi] <...>*” (Austėja, 12 p.)

Galiausiai, kalbėdamos apie jausmų ventiliavimo patirtį, moterys atskleidė, jog emocijų raiška lėmė jas aplankiusio lengvumo pojūčio atsiradimą: „<...> *jaučiau kad aš paleidžiu tas emocijas, kas buvo viduje užgniaužta tas išeina į išorę, o kai išeina tai tada jau tu paleidi ir tau lengviau <...>*” (Austėja, 8 p.); „<...> *būdavo kaip tik lengva, palengvėdavo nupiešus <...>*” (Simona, 1 p.); „<...> *Jeigu iki šiol būdavo kažkaip tai viskas sunkiai, su tuo prasidėdavo toks nu kaip lengvumas <...>*” (Diana, 4 p.).

Šią potėmę vaizdingai apibendrina tyrimo dalyvės Austėjos mintys: „<...> *atrodo va kiek mažai reikia, ane, tiesiog žmogui reikia išsikalbėt, išsiverkt, išsi išpiešt visą tą emociją kažkokią, atrodo čia yra tokie paprasti dalykai, bet ant kiek / bet tuo pačiu jie yra labai ir nepaprasti ir labai dideli ir labai labai reikalingi tokiom moterim, kaip mes <...>*” (Austėja, 11 p.). Taigi, iš tyrimo dalyvių atskleistų patirčių galime matyti, jog jausmų ventiliavimas buvo svarbus DT išgyventas procesas, padedantis patirti lengvumo pojūtį.

3.1.1.3. Sunkių patirčių iškėlimas

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo, kad DT metu buvo prisiliečiama prie sunkių patyrimų. Tyrimo dalyvės atskleidė, kad DT sesijose jos susidurdavo su savo vidiniais išgyvenimais: „<...> kitos užduotys, jos priversdavo pagalvoti apie / ne tai kad priversdavo, bet kiekvienas dalykas, kiekviena patirtis eidavo emocija iš prisiminimų, kurių / dėl ko čia ir buvo atsidurta dėl ko ir prisireikė tos dailės terapijos, kas per skausmą, per nusivylimą, per per tas blogąsias patirtis <...>“ (Laima, 12 p.); „<...> vistiek kiekvieną kartą ateini su su skirtinga nuotaika, su skirtingais kažkokiais išgyvenimais <...>“ (Austėja, 1 p., 2 p.); „<...> pasirodai esančias giliai užslėptas žaizdas ir ir tada jau supranti, kad tas žaizdas reikia užgydyti <...>“ (Simona, 7 p.).

Remiantis tyrimo dalyvių pasidalintomis mintimis, skausmingos patirtys dažniausiai atsiskleisdavo kūrybinio proceso eigoje: „<...> keista, pieši, matai, ašaros bėga ir ta prasme tą visą skausmą ką tu turi viduj, tu jį išpieši ant popieriaus <...>“ (Simona, 3 p.); „<...> tau nereikia kaip ir kalbėti kada tau ten nu kaip ir skauda, ane, bet su tuo pačiu tu ir nu pasikalbi, ane, nu piešdamas, išsireikšdamas <...>“ (Diana, 2 p.). Tačiau pasak Laimos, skaudžius išgyvenimus atpažinti būdavo galima ir reflektuojant apie savo kūrinius: „<...> ten kol nagrinėji supranti, kad tuo metu buvo liūdna skaudu ir nematei <...>“ (Laima, 12 p.).

Laima ir Simona išsamiai dalinosi apie sunkių patirčių iškėlimą DT metu. Moterys atviravo, jog DT eigoje buvo prisiliečiama prie baimės ir nežinomybės potyrių: „<...> neatsimenu kokia buvo tema ką reikėjo nupiešt, bet buvo visas laukas pilnas akmenų. Neatsimenu ką reikėjo, bet faktas kad ten buvo baisu. <...>“ (Laima, 6 p.); „<...> tu supranti kaip tu gyvenime jautiesi, kad iš tikrųjų vat esi dabar vienas, esi, lauki, ta nežinomybė visa, ta baimė <...> tu gali nupiešti savo mm problemą, savo jausmus, savo baimes kažkokias ant popieriaus <...>“ (Simona, 9 p., 13 p.). Pasak tyrimo dalyvių, baimę ir vidinį skausmą atspindėjo tamsiomis, niūriomis spalvomis kurti piešiniai: „<...> tuo metu sunku būdavo ir <...> gyvenimiškas etapas iš tos, iš tos praeities jis buvo tik tai niūriom spalvom visas piešiamas. <...>“ (Laima, 12 p.); „<...> piešiniai, kiek aš pamenu, tai buvooo daug daug tokių [nuryja seiles] tamsių, tokių vienių, gal todėl, kad gyvenau, dabar jau nebe, bet gyvenau tuo metu begalinėj baimėj <...>“ (Simona, 6 p.). Simonos teigimu, iki šiol sunku matyti skausmingomis patirtimis iliustruotus piešinius: „<...> niekad nemaniau, kad gali būti kartais sunku nupiešus aaa matyti visą tai <...> iki šiol tuos piešinius vežioju mašinoj susidėjus, kol kas aš negaliu jų parsinešti namo, kol kas aš į juos nežiūriu <...>“ (Simona, 1 p., 2 p.).

Nepaisant sudėtingos akistatos su skaudžiomis patirtimis DT metu, tyrimo dalyvės išskyrė, jog svarbus yra sunkių patyrimų iškėlimas. Laima pastebėjo, jog įsigilinus į asmeninių sunkumų priežastis, norisi palikti tai praeityje ir įžvelgti teigiamus gyvenimo aspektus: „<...> tu įsigilini kokia tu ten esi kokios ten tavo kažkokios tai šaknys kažko tai / ir tada galvoji palikim mes ten kažką tai negero ten už borto, o naudokimės tuo kas yra pozityvu. <...>“ (Laima, 3 p.). Tuo tarpu Simona

išskyrė, kad skaudžių patirčių atskleidimas yra reikalingas, nes užslėpti vidiniai sunkumai tarsi stovintis vanduo: „<...> *tos žaizdos, kurios buvo giliai manyje, aš jas keliu į viršų ir taip aš išjudinu tą vandenį, tą tokią pelkę kuri tennn dumbilai visi ir kvapas negeras nuo stovinčio vandens. <...>“* (Simona, 12 p.). Moteris dalinosi, jog sunkių patirčių iškėlimas lengvina vidinę savijautą: „<...> *kas patyrė smurtą ir sakau vat, kai pradedi piešti [nuryja seiles] ir tu pieši savo skausmą, tu pieši savo būseną, kaip tu jautiesi ir išreiški tai ant popieriaus <...> palaipsniui tau palengvina vidinę būseną <...>“* (Simona, 10 p., 9 p.).

Apibendrinant tyrimo dalyvių atskleistas mintis, galima teigti, jog vidinių žaizdų atvėrimas DT metu joms buvo įsimintinas patyrimas. Nors tai ir nebuvo lengvas terapinės kelionės etapas, iš moterų pasakojimų galime matyti, kad palaipsniui jis prisidėjo prie sielos gijimo proceso.

3.1.2. Kūrybinio proceso aspektai

Temos pavadinimas „Kūrybinio proceso aspektai“ atskleidžia tyrimo dalyvių terapinėje kelionėje atrastų šio DT etapo ypatumų daugiasluoksniškumą. Giluminis DT proceso patyrimas leido moterims įžvelgti kūrybinių patirčių išskirtinumą ir specifiką. Pirmiausia, svarbi buvo kūrybinio proceso patyrimo apžvalga, t.y. kokį vaidmenį kūryba atliko terapiniame procese, koks buvo jos tikslas ir poveikis tyrimo dalyvių vidinei būsenai. Toliau išryškėjo meninės raiškos priemonių patyrimo ypatybės ir svarba. Galiausiai, svarbus buvo ir piešinio reikšmės DT suvokimo momentas, kuriame atsiskleidė kūrinio ir vidinių potyrių paralelės.

Šioje temoje buvo išskirtos potėmės:

- Kūrybinio proceso patyrimo svarba;
- Meninės raiškos priemonių patyrimas;
- Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.

3.1.2.1. Kūrybinio proceso patyrimo svarba

Tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidė subjektyvi kūrybinio proceso samprata ir šio DT etapo svarba. Įdomu tai, kad remiantis tyrime dalyvavusių moterų mintimis, nepradėjusios lankyti DT, jos turėjo visiškai kitokį suvokimą apie kūrybinio proceso patyrimą. Pavyzdžiui, Laima galvojo, kad jos kūryba bus vertinama: „<...> *pasakai kad eini į dailės terapiją tai ir įsivaizduoja kad tu nupieši, o čia tavo piešinį įvertino ir kažką pasakė komentarus kažkaip tai <...>“* (Laima, 11 p.). Tyrimo dalyvė Simona manė, kad piešimas DT prilygs dailės pamokai: „<...> *galvojau tai čia su piešimu bus, nu tai bus padėta ant stalo [nuryja seiles] lėkštė su obuoliais, kriaušėm, vaza su ten kažkokia viena gėle nu ir iš kiekviena iš savo kampo kaip ten mato, va čia va šešėliai, va čia vat tuoj*

mo mokys kaip piešti <...> aš taip įsivaizdavau.<...>“ (Simona, 13 p.). Tačiau kaip pažymėjo Simona, jau pirmojo užsiėmimo metu sugriuvo išankstinės nuostatos apie kūrybinio proceso patyrimą: „<...> jau per pirmą užsiėmimą kai aš pamačiau eee, kad aš labai labai stipriai klydau <...>“ (Simona, 7 p.). Visų tyrimo dalyvių teigimu, DT eigoje išaiškėjo, kad čia nereikalingi piešimo įgūdžiai: „<...> nu nemoku piešt aš nei tų greitųjų pagalbų nei gaisrinių, nu bet kai padarai raudoną ir kokį nors pliusiuką ir užtenka <...>“ (Laima, 5 p.); „<...> ten tos dailės [juokiasi] praktiškai nu kaip nu, nereikia ten mokėti piešti <...>“ (Austėja, 1 p.); „<...> nereikia eee baigti dailės ten kažkokių tai ten mokslų, užtenka pasakyti, kad vat ten aš piešiau <...>“ (Simona, 4 p.); „<...> netgi net nemokėdamas piešt ane, tu vis vien gali išsireikšt <...>“ (Diana, 2 p.).

Be kita ko, moterys dalinosi savo įžvalgomis apie DT kūrybinio proceso specifiką. Tyrimo dalyvės Laima ir Diana išskyrė, jog pradėjus kurti, neįmanoma numatyti galutinio piešinio vaizdinio: „<...> iš pradžių kažką tai padarai, o paskui dar kažką, nes tu neturi iš karto galutinio rezultato, ką tu turi padaryti, kad ne neįsivaizduoji, atsisėdus neįsivaizduoji, ką nupieši. <...>“ (Laima, 6 p.); „<...> piešei nu vieną, o ta išsirituliavo visai į kitą kryptį, visai, tai vat čia vat tas momentas irgi buvo labai toks aktualus <...>“ (Diana, 9 p.). Jų mintims antrino ir Austėja, piešinio rezultatą prilygindama stebuklui: „<...> įvyksta kažkoks stebuklas, kaip tu pamatai, kad, nu tu nesitikejai jokio rezultato tarkim, o o rezultatas įvyko toks, kuris tave nustebino <...>“ (Austėja, 5 p.). Tuo tarpu tyrimo dalyvė Diana piešinio gimimą sulygino su iš sėklos užaugusiu augalu: „<...> nu iš kaip ir nieko gavosi kažkas tai vat nu sakau, kažkas tai užauginimas, jeigu tu tą sėklą matai ir sodini ir paskui ten auga, o čia kaip ant tuščio plyno ane, ateini ir vat nieko ir vat kažkas tai <...>“ (Diana, 8 p.). Simonos teigimu, kūrybinis procesas vyksta savaime: „<...> sėdi prie lapo ir gat galvotum, kad va čia gal piešiu tą gal piešiu aną, nežinau kažkoku tai momentu savaime ranka ima pati piešti <...> spalva irgi savaime gaunasi <...> ir piešinys gimsta savaime <...>“ (Simona, 3 p., 4 p.). Be to, kaip dalinosi Austėja, kiekvieną kartą kūrybos etapas yra unikalus ir skirtingas: „<...> užduotys buvo skirtingos, priemonės buvo skirtingos, viskas buvo skirtinga ir kiekvienas kartas, taip, buvo pirmas kartas, kurį tu išgyvenai išgyvenai, nes kiekvieną kartą tu ateini su skirtinga emocija, kiekvieną kartą gauni skirtingą užduotį, paimi skirtingą priemonę ir ir įvyksta skirtingas rezultatas <...>“ (Austėja, 5 p.). Taigi, tyrimo dalyvės išskyrė, jog DT kūrybinė patirtis yra specifiška ir neprilygsta savarankiškam piešimui: „<...> atrodo, nu vat jeigu tu namuose kažką pieštum, nu tau į galvą nešautų, kad pajauti priemonę, ten kas tai yra, kaip čia ką čia [juokiasi] <...>“ (Austėja, 1 p.); „<...> Nu jeigu man vat aš atsisėsčiau ir kažką tai reikėtų nu vat nupiešti pačiai, ane? Tai galbūt / būtų tuščias lapas <...> Bet kada, nežinau nu koku būdu jūs duodat tas užduotis ane, tai visvien tas lapas niekada nelieka tuščias <...>“ (Diana, 7 p.).

Galiausiai, svarbu apžvelgti ir interviu metu atsiskleidusią kūrybinio proceso naudą. Laimos teigimu, kūrybinės patirties metu ji patyrė malonumą: „<...> Labai patikdavo vis tik tai piešti

[šypsosi, atsidūsta] *nesss <...> man malonumas būdavo piešti <...>*“ (Laima, 5 p.). Kūrybinio proceso patyrimas tyrimo dalyvėms mintimis leido sugrįžti į vaikystę: „*<...> tuo metu braukti tą liniją, tą tas sss / tas procesas kaip kad vaikai eina į būrelius ir kažką tai piešia, tai va, kažkuo tai tas malonumas <...>*“ (Laima, 5 p.); „*<...> Ir čia kaip kalba, kaip nes vat ir maži vaikai ane jie gi gimę jie nepiešia ane, bet kada jie pasiima pieštukus arba kažkokias tas priemones ane jie gi irgi kažkaip tai vat nu išsireiškia <...>*“ (Diana, 6 p.). Diana netgi išskyrė, jog patyrus kūrybinį procesą DT, ji panoro pradėti kurti ir namuose: „*<...> kada pradėjau lankyti jūsų tą terapiją / aš nusipirkau [juokiasi] piešimo sąsiuvinį <...> pasižiūrėdama į tą sąsiuvinį pas mane jau tą vat toks nu kaip ir ryšys atsiradęs, kad vat norisi piešt <...>*“ (Diana, 7 p.)

Šią potemę apibendrina tyrimo dalyvės Austėjos mintys: „*<...> iš tikrųjų tai yra / aa, terapija, o dailė tai nu kaip, tiesiog kaip priemonė <...>*“ (Austėja, 1 p.). Remiantis tyrimo dalyvavusių moterų pasakojimais, galima teigti, jog kūrybinis procesas praturtina DT kelionę savo išskirtinumu. Kitaip tariant, jis tampa svarbia terpe, kurioje net ir nemokant piešti atsiranda galimybė išreikšti savo pojūčius: „*<...> esmė yra ne tame, kad pa parodyt, kad va čia turėtų būt tas ir tas, kad aš ten blogai nupiešiau, bet pati esmė yra kaip tu jautiesi <...>*“ (Simona, 4 p.).

3.1.2.2. Meninės raiškos priemonių patyrimas

Šioje potemėje atsiskleidė meninės raiškos priemonių patyrimo ypatybės. Tyrimo dalyvavusios moterys pastebėjo, jog DT sesijų metu dailės priemonių pasirinkimas vyksta intuityviai: „*<...> tas priemones irgi, atrodo tu pasirenki nu taip, intuityviai <...>*“ (Austėja, 2 p.); „*<...> niekad nemaniau, kad nuuu sėdint prie lapo, automatiškai ranka ima pieštuką, kreidą, teptuką ten dažus, eee net nepagalvojus, kad vat noriu šiandien vat paimti nežinau guašą ar ten paprastą pieštuką, kažkaip savaime gaunasi, vat kad imi kažkokią tai priemonę <...>*“ (Simona, 3 p.); „*<...> kada tu palieti tą popierių, ee ten pieštuką ar kažkokią tai priemone ane, tada savaime <...>*“ (Diana, 2 p.). Kita vertus, tyrimo dalyvės samprotavo, kad kartais priemonių pasirinkimą lemia ir ankstesnės kūrybinės patirtys: „*<...> gal ten paskutinį kartą mokykloj ten kažkokiu kai versdavo ten per dailės pamoką piešti su visokiom akvarelėm, dažais, ar ten dar kažkuo, ten gal bandem pieš, o šiaip nu gyvenime jau dabar tai jeigu ten pieši nu tai su pieštuku kokiu, tušinuku, dar kažką, nu be tų priemonių <...>*“ (Austėja, 2 p.); „*<...> aš neėmiau pačioj pradžioj iii paprėtų piešukų ir flomasterių kadangi turiu sūnų ir aš žinau, su juo piešdavom tai spalvindavom <...>*“ (Simona, 4 p.); „*<...> man vat daugiau patikdavo nu su sausu <...> galbūt dėl to, kad mano gyvenime ee / kartais ee susidūriu su dažais irgi šlapiais irr nu ten kita patirtis <...>*“ (Diana, 9 p.).

Be kita ko, DT metu tyrimo dalyvės išsiginčijo joms artimiausias, labiausiai patikusias meninės raiškos priemones: „*<...> Man patiko tepti, aš dažnai gi imdavau ten tą teptuką ir tas kaip ten tas tas spalvas ne spalvas tuos kur, nežinau, kur iš buteliukų dažai žodžiu.*“ (Laima, 5 p.); „*<...>*

man labiausiai patiko gal su dažais dirbti <...>” (Austėja, 3 p.); „*<...> kažkodėl tai man daugiau patiko su pieštukais ir vat kas kas yra sausa <...>*” (Diana, 9 p.).

Įdomu ir tai, jog tyrime dalyvavusioms moterims pasirodė svarbus prisilietimo prie dailės priemonių momentas. Diana išskyrė taktilinio meninės raiškos priemonių patyrimo svarbą: „*<...> tas suvokimas per tą taktilumą, nes vis vien ee tos priemonės yra nu taktilios ane, ką galima pačiupinėt <...>*” *Tu čiupinėji tą dalyką ir paskui tu matai ką tu padarei <...> galima ir nu patrint kažką tai visvien, kažkiek pakeist vat, prisiliest ane,*” (Diana, 4 p., 9p.). Tyrimo dalyvės teigimu, taktilumas tarsi atspindi buvimą esamuju laiku ir tokiu būdu atsiranda ryšys su pasirinkta dailės priemone: „*<...> vat tas taktilumas jisai mm parodo, kad aš iš tikrųjų [juokiasi] čia ir dabar <...> kada tu čiupinėji tai čia jau nebe iliuzija, kaip sakant tas yra // su tavim, kažkaip tai va taip <...>*” (Diana, 5 p.).

Tuo tarpu Simona dalinosi, jog sąlytis su priemone sužadina mintis: „*<...> niekad negalvojau, kad galima tiesiog užsimerkus liesti tuos kampus tuos keturis, ir vistiek kažkokios yra, kažkokios eina, kažkokios mintys kyla <...>*” (Simona, 4 p.). Moteris taip pat atviravo apie įsimintiną piešimo su pirštais patirtį: „*<...> aš gyvenime esu nesu piešus pirštais kažkaip tai, ir aš lab aš nežinau, bet aš to norėjau. Aš norėjau pajusti ką tai reiškia, norėjau pažiūrėti kai ka ka ką kaip jaučiasi vistiek pirštų galuose yra jutikliai ir kažkaip tai vat savaime norėjosi ee pabaigti piešinį pirštų galais <...>*” (Simona, 4 p.). Pasak Simonos, tuo momentu jai pavyko atsitraukti nuo minčių ir paleisti kontrolę: „*<...> visiškai negalvot apie tai, kad ten pirštai bus nešvarūs, išsiteps ir panašiai, vat grynai buvo vat tokios emocijos, kad norėjosi, norėjosi imti pirštais ir tikrai [nuryja seiles] tikrai buvo geras jausmas <...>*“ (Simona, 4p., 5p.).

Tyrimo dalyvė Austėja pastebėjo, jog priemonės pojūtis atspindėjo tuometinę jos vidinę būseną: „*<...> atsimenu tas pajauti priemonę buvo než, nu kažkas tai, nu labai negerai aš ten jaučiausi ir paėmiau <...> priemonę panašią į kreidutes bet ne kreidutės. Ir ten, ir toksai šiurkštus garsas buvo tos priemonės, ir galvoju, nu vattt, ir vat, ir ir vat (), o viduj va ta emocija tokia buvo, tas pyktis kažkoks tai, nusivylimas, ir ir ir vat tos va priemonės garsas atrodo atspindėjo tą visą emociją <...>*” (Austėja, 2 p.). Pasak tyrimo dalyvės, leidimas sau pilnavertiškai išjausti pasirinktą meninės raiškos priemonę padrąsino patirti jų įvairovę: „*<...> aš išgirdau tą tą pasakymą, kad reikia pajauti ir aš nu leidau sau, tiesiog ne neneblokavau, ne ne nedariau to automatiškai, o leidau sau iš tikrųjų tas priemonės pajauti <...> ir taip įdomu man pasidarė, kad sakau, kad kitą kartą aš jau tada galvoju hm, tai reikia pabandyti įvairias priemonės [šypsosi] ir pasižiūrėti kaip jos veiks <...>*“ (Austėja, 3 p., 4 p.). Kaip dalinosi Austėja, DT proceso metu ji pastebėjo, kad pasąmonė veikia per priemonę: „*<...> sakau aš pajaučiau tai, nes kai kai tu renkiesi priemonę, darai juk tai nesąmoningai, o kai pradedi su ja dirbti ir kad, ir matai kokį poveikį jinai daro, aaa, tai čia jau pas pasąmonę tada pradeda veikti.*” (Austėja, 4 p.).

Apibendrinant tyrimo dalyvių pasidalintas mintis, galime matyti, kad meninės raiškos priemonių pažinimas buvo netikėtas ir stebinant: „<...> *tas priemonės priemonių pažinimas irgi nustebino [juokiasi] <...>*” (Austėja, 2 p.). Iš moterų pasakojimų atsiskleidė, kad dailės priemonių pajautimas gali būti kur kas reikšmingesnis, nei atrodo iš pradžių. Šią potemę galėtų vainikuoti tyrimo dalyvės Dianos mintis: „<...> *nežinau kodėl, bet jisai kaip tavo sąjungininkas, ta priemonė ane, darosi kaip sąjungininkas <...>*“ (Diana, 3 p.).

3.1.2.3. Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės

Tyrimo dalyvavusių moterų pasakojimuose išryškėjo, kad piešinys atspindėjo jų viduje vykstančius virsmus ir patiriamus išgyvenimus. Pasak tyrimo dalyvės Austėjos, piešinys atskleidžia giliai sąmonėje užslėptus aspektus: „<...> *net nesitikėjau ant kiek gali piešinys ištraukti / iš sąmonės, iš kažkur giliai giliai nu atrodo tokius dalykus, juk va tu atėjai ir negalvojai apie tai <...>*” (Austėja, 3 p.). Moteris dalinasi, jog užbaigtas darbas tarsi atspindi išgyventą tam tikrą gyvenimo etapą: „<...> *Kai tu pabaigi tą piešinį, žiūri, nuuu atrodo hmm gerai, dabar čia kažką išgyvenau kažkokį etapą <...>*” (Austėja, 6 p.). Tyrimo dalyvės Dianos teigimu, žiūrėdamas į savo kūrinį, tu pastebi, ką jame įgyvendinai: „<...> *tu žiūri i tuos vat piešinius ane ir pats suvoki ką tu įgyvendinai tenai <...>*“ (Diana, 3 p.). Pasak Simonos, savo vidų piešinyje galima įžvelgti per kūrinio simboliką, formas, spalvas: „<...> *nupieši piešinį nėra taip tik tai, kad tu ten šiek tiek paaiškinai, piešdamas kaip jauteisi, ką galvojai, kaip tu dabar jautiesi <...> žmogus mato visai kitaip, nes nežinau ten, tam tikros simbolikos ar ten voratinkliai ir panašiai <...> nebūtinai ta prasme grynai ten tarkim kažkokie tai simboliai ar ar voratinkliai, ar dar kažkas tai, galų gale spalvos, formos <...>*“ (Simona, 9 p., 10 p.). Tyrimo dalyvė netgi pastebėjo tam tikrų simbolių pasikartojimą kitų grupės narių kūrinuose: „<...> *pas kitas aš pastebėjau tokį dalyką, kad yra atsikartojančių tokių ornamentų, kurie vos ne kiekvienam piešinyje matosi <...> būdavo atsikartojimų tokių kaip, eee eee vanduo, vandenynas, eee vandens organizmai, tai tarkim dumbliai, lelijos <...> tokie, užsukti ratai, viskas kažkas tai rato pavidalu <...>*“ (Simona, 6p.). Simona pažymėjo, jog kiekvienos grupės dalyvės kūryba pasižymi autentiškumu: „<...> *pas kiekvieną moterį vis kažkas yra kitokia <...>*“ (Simona, 6 p.).

Be kita ko, tyrimo dalyvės atskleidė, jog piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelių atsiradimui įtakos turėjo ir duodamos kūrybinių užduočių temos: „<...> *tema būdavo vis kitokia / o tą vieną temą išgvildenai pasižiūrėjai koks tavo pavyzdžiui santykis su išoriniu pasauliu ir kaip tu su tuo susisieji save <...> tai lieka vis tiek gana siaura sritis, o mūsų asmenybės yra ant tiek plačios ir ten jeigu tu vieną vietą sutvarkysi, tai dar nereiškia kad kita vieta yra tvarkoj tai kaip čia automobilyje tu negali vieno rato remontuoti, o kiti o kiti su nuleistom padangom <...>*“ (Laima, 3 p.); „<...> *šiaip labai gerai, kad mes gaudavom už užduotis [juokiasi], kad iii žinojom, ką piešti <...>*” (Austėja, 2 p.);

„<...> kiekvienas užsiėmimas vis kitoks <...> būdavo kartais temos tokios lengvesnės, kartais būdavo pakankamai sunkios <...> ” (Simona, 3 p.). Pasak Simonos, svarbu buvo tai, kad duodamos temos buvo nukreiptos į grupės dalyvių patiriamų sunkumų nagrinėjimą: „<...> kai mes savo emocijas išsakydavom ir paskui tema būdavo parinkta <...> tai reiškia, kad nu, vistiek yra atsižvelgiama į mus, į tuom tuometinę mūsų situaciją, į tuometinę mūsų nuotaiką <...>“ (Simona, 7 p.). Tokiu būdu, kaip dalinosi Laima, kūrybinės užduotys leisdavo pamatyti tai, ko anksčiau savyje neteko pastebėti: „<...> kad seniau tiesiog neanalizuodavai savęs, kodėl esi ir kodėl esi nuolat pavargęs, nuolat piktas, nuolat kažkuo tai nepatenkinta, ir po to kai per užduotis gauni užduotis ir ir pamatai <...> kad tai knaisiojies ne ten, kur reikėtų <...>“ (Laima, 2 p.). Toliau tyrimo dalyvės išskyrė joms labiausiai atmintyje išlikusias kūrybinių užduočių temas ir jų įgyvendinimo metu atsiradusias piešinių ir vidinių išgyvenimų paraleles.

Laima atskleidė įsimintiną kelio piešinio patirtį ir atviravo, su kuo jai jis asocijavosi: „<...> tas kelias, ta būseną, kaip tu šiuo metu esi /. Taip, iš karto jeigu pasako kelią tai ir gali įsivaizduot, kad tai bus kelias, kaip tu, kokių kelių gyvenime ei ein eini <...>“ (Laima, 6 p.). Tyrimo dalyvei įsiminė ir koliažo klijavimo patirtis: „<...> dabar labai konkrečiai atsimenu ta užsiėmimą kai reikėjo daryti koliažą ir ieškoti kas yra mano stiprybė <...>“ (Laima, 11 p.). Pasak Laimos, šis kūrinys jai asmeniškai turi didelę vertę ir yra tapęs resursų žemėlapiu: „<...> tą piešinį pas save namo parsinešiau, ant spintos durų užsikabinau ir dar šiam momente turiu. Ir pasižiūriu tai tai ir tai ir aš tą prisimenu ir aš tuo pasidžiaugiu <...> kur ten mūsų kažkokie resursai kur mes ten pasikraunam žodžiu kažką <...> va matyti ir tada naudotis tuo, čia kaip žemėlapis kaip sakant, neužsimiršk, planas, va čia ir tą ir tą daryk naudokis. Ir tada bus viskas okei.“ (Laima, 11 p.).

Tyrimo dalyvė Diana taip pat dalinosi apie įsimintiną kelio piešinį ir atrastą jo paralelę su gyvenimu: „<...> tas kelias [juokiasi] <...> nežinau galbūt dėl to, kad nu gyvenimas tai yra irgi kelias, nu asociacija tokia <...>“ (Diana, 10 p.). Moteris atviravo, jog šis kūrinys ją privertė susimąstyti apie savo gyvenimo prioritetus: „<...> aš mėgstu keliauti, viskas, bet kad tai būtų svarbiausias aspektas mano gyvenime, kaip ir nėra ane, bet ee kada nupiešiau <...> svarsčiau, ane, ir pasirodė, kad tas kelias yra pagrindas mano gyvenimo <...> viską užgožia tas kelias <...> viskam skiriu laiko ir atrodo viskam kaip ir užtenka <...> kada vat nupiešiau tai aš tik tai vat nesuprantu kur mm aš per daug tam keliui skiriu laiko, kurioj vietoj <...>“ (Diana, 10 p.).

Tyrimo dalyvė Austėja dalinosi apie ją nustebinusį monotipijų kūrybos patyrimą: „<...> mane labai nustebino vat irgi kalbant apie tą pajautimą apie tą pasąmone apie tai kaip viskas veikia, kai mes darėm mm su antspaudais, su dažais ir su antspaudais darbą <...>“ (Austėja, 4 p.). Pasak moters, šis pasąmoningai kurtas, jos vidinę būseną atspindintis kūrinys buvo žavintis, stebinantis ir nuostabus: „<...> čia gražiausias mano darbas buvo [kikena] ir pats turbūt labiausiai mane nustebinęs <...> kai išėjo pas mane ten ta gėlė, kurios aš net nepiešiau <...> ji man tokia nuostabi

buvo, tokia graži <...> va ir pavyzdys, atrodo <...> čia suveikė pasąmonė. <...> išėjo be galo nuostabus dalykas <...> va ta gėlė ten tos spalvos tas viskas, tuo metu, jo, atspindėjo mano mano būseną. Ir aš buvau labai sužavėta iš tikrųjų <...>” (Austėja, 4p., 5p.).

Tuo tarpu tyrimo dalyvė Simona išskyrė, jog temų įgyvendinimo patirtis priklauso nuo to, kiek stipriai kūrybinė užduotis paliečia jautriausius vidinius išgyvenimus. Interviu metu, moteris daug kartų užsiminė, jog ypač sunku buvo per piešinį ieškoti savo stiprybių: „<...> iki šiol pamenu vieną temą ir iki šiol negalėčiau nupiešti savo jokių stiprybių, sis man ta prasme kol kas dar tai yra tabū, nežinau iki šiol, neįsivaizduoju to <...> vėl paminėsiu tą stiprybes, ta prasme stiprybių kol kas sakau vat nėra, tai man iki šiol ta tema yra labai sunki <...>” (Simona, 2 p., 5 p.). Simona taip pat dalinosi apie įsimintiną savęs perteikimo per augalą piešinį: „Lengva buvo piešti kai reikėjo save apibūdinti su augalu, tai vat, ta būseną kai esi vienas, blaškomas vėjo <...>” (Simona, 2 p.). Moteris atviravo apie atrastas paraleles tarp šio piešinio ir savo vidinių potyrių bei ją supančios aplinkos ypatumų: „<...> aš esu medis be lapų <...> piešiau vat tą glėžną medelį be lapų vėjuje patamsy, bet tarsi prie olos, tarsi šiek tiek užuovėja <...> ta ola, kuri šiek tiek tą vėją užslopina, tai vat paskui tu supranti, kad vat tas vat ta ola tai vat ir buvo va cia va tas mūsų ratas <...>“ (Simona, 9 p., 13 p.). Galiausiai, DT metu Simona atrado, kaip kūrinio spalvos atspindi jos vidinę būseną: „<...> būdavo piešti labai gera eee ir pamenu, kad netgi spalvotas buvo, spalvoti buvo piešiniai <...>“ (Simona, 5 p.).

Kita vertus, svarbu išskirti ir tai, jog tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidė, kad piešinių pokyčiai DT ciklo eigoje atspindi moterų vidinę transformaciją. Pasak Laimos, vidiniai virsmai perteikiami piešinių simbolikoje: „<...> dabar kai aš pati prisimenu [atsikrenkščia] su kokiom nuotaikom, su kokiais piešiniais pradėjom, aš ten a piešiau akmenis, laukus ir panašiai, ir paskui jau prasidėjo žydinčios visokios gėlytės [šypsosi] tai vien tas dalykas / faktas, kad jis yra labai gerai.“ (Laima, 1 p.). Remiantis tyrimo dalyvės Simonos mintimis, vidines transformacijas atspindi spalvų ir popieriaus lapo formato pasirinkimo pokytis: „<...> su kiekvienu kartu būdavo vis lengviau, em pastebėjau tokį dalyką dar plius kad kiekvieną kartą piešinys didėdavo [nuryja seiles] popieriaus lapas irgi didėdavo aaa ir / imant spalviniu atžvilgiu, pirmieji piešiniai būdavo tamsūs, aa spalvos būdavo ruda, juoda, pilka, o į patį galą jau eidavo ir spalvoti piešiniai.“ (Simona, 13 p.).

Apibendrinant šią potemę, galime matyti, jog piešinys – tai tarsi vidinių išgyvenimų atspindys. Tyrimo duomenys parodė, kad kūrinys galima įžvelgti ne tik patiriamus sunkumus, asmenines charakteristikas, bet ir stebėti savo vidinę transformaciją. O kaip teigia tyrimo dalyvė Simona, DT procese atsiranda noras išvysti savo piešinių pokyčius, kurie ir simbolizuoja vidinius virsmus: „<...> norisi savo piešiniuose matyti kuo daugiau spalvų ir kad tie popieriaus lapai būtų vis didesni ir didesni <...>“ (Simona, 15 p.). Be to, piešinys DT turi išliekamąją vertę, vienam jis tarsi atminimas, o kitam gali būti ir pagalbos priemonė: „<...> aš pasiliksiu juos visus kaip atminimą kaip

man buvo <...>” (Simona, 2 p.); „<...> aš tikrai žinau, kad jie visvien ateity tie piešiniai padės <...>” (Diana, 4 p.).

3.1.3. Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai

Ši tema apibūdina DT grupės dalyvių tarpusavio sąveikos ypatumus ir jų svarbą terapiniame procese. Tyrimo duomenyse išryškėjo aspektai, lemiantys grupės dinamiką ir tarpusavio ryšio kūrimą. Pirmiausia atsiskleidė bendrystės patyrimo ir saugumo pojūčio svarba DT grupėje. Išaiškėjo, jog šie tarpusavio sąveikos ypatumai turi įtakos tyrimo dalyvių įsitraukimui į terapinį procesą. Be kita ko, išryškėjo ir kūrybinio proceso reflektavimo reikšmingumas, kurio svarba išskirta ne tik dėl savirefleksijos, bet ir galimybės pasidalinti savo mintimis su kitais grupės dalyviais bei išgirsti vertingas jų įžvalgas.

Temoje atsiskleidžia potėmės:

- Bendrystės patyrimas;
- Saugumo svarba;
- Kūrybinio proceso refleksijos grupėje svarba.

3.1.3.1. Bendrystės patyrimas

Šioje potėmėje išryškėjo DT grupėje atsiskleidusi moterų bendrystė. Kalbėdamos apie savo DT patyrimus, tyrimo dalyvės dalinosi, jog terapinio proceso metu moterys suartėjo ir patyrė bendrystės pojūtį: „<...> dailės terapijoj ta mūsų grupelė, na jinai dar labiau sustiprėjo, dar labiau sustiprėjo, dar labiau, mes tapom labiau artimesnės.” (Austėja, 7 p.); „<...> dar labiau mus suartino dailės terapija <...>“ (Simona, 5 p.); „<...> mes irgi buvom susibendravę, kad buvo ta bendrystė atsiradusi tarp moterų.“ (Laima, 6 p.). Pasak tyrimo dalyvės Austėjos, smurtą patyrusioms moterims bendrystės patyrimas yra reikšmingas: „<...> nu vistiek mes kalbam apie moteris kurios patyrė smurtą vienokios ar kitokios rūšies / aa, tai mum moterim yra, na svarbu yra bendrystė.” (Austėja, 3 p.). Moteris taip pat atviravo, jog būnant uždaru žmogumi, bendrystė tampa atradimu: „<...> bendrystė, man irgi buvo atradimas, nes šiaip, aš iš principo kaip žmogus aš tokia intravertė labiau esu <...>” (Austėja, 6 p.).

Potėmėje atsiskleidė ir tarpusavio sąveikos aspektai, lemiantys bendrystės grupėje atsiradimą. Tyrimo dalyvė Simona dalinosi, jog bendrystės patyrimo atsiskleidimui svarbus yra terapinės grupės narių homogeniškumas: „<...> į dailės terapiją ateini tai moterys yra patyrusios tą patį, kas psichologinį kas ir fizinį smurtą <...> buvom visos vat vat vienodos, tai be galo jautėsi.“ (Simona, 3 p., 8 p.). Tyrimo dalyvės Austėjos teigimu, tos pačios problematikos tikslinės grupės narių

patirtys yra pažįstamos: „<...> esam tokioj bendruomenėj, kur mes visos patyrusios esam vienokį ar kitokį smurtą ir tai apie ką ką mes kalbam, nu tai nu tai yra pažįstama.“ (Austėja, 7 p.). Moteris taip pat išskyrė, jog suartėjimui svarbus yra ir vidinio trapumo, jausmingumo demonstravimas: „<...> dailės terapijoj, naaa, mes gal parodėm tokį savo vidų labiau, savo tokią trapumą kažkokį, jausmingumą, irrr ir tai mus suartino dar labiau <...>“ (Austėja, 7 p.). Be to, tyrimo duomenyse išryškėjo, jog reikšminga sąlyga bendrystės patyrimui yra ir grupės dalyvių tarpusavio ryšys: „<...> čia kiekviena su savo istorija, su savo skausmais, bet kiekviena yra svarbi, kiekviena yra reikalinga ir kiekviena yra rūpima ir mylima.“ (Simona, 14 p.); „<...> tu gauni tokį nu / tokį ryšį kuris tave kaip nu palaiko, kažkas tai tokio.“ (Diana, 4 p.).

Galiausiai, interviu metu atsiskleidė ir bendrystės patyrimo naudos samprata. Tyrimo dalyvė Diana išskyrė, jog DT grupėje jautė, jog nėra vieniša, jautėsi išgirsta ir pastebėta: „<...> tu nesi vienas, tai vat galbūt čia vat tas irgi ee ir toj ta ta terapijoj tas nu atsiveria <...> tave girdi ir tave mato, kažkas tai vat tokio ee jausmas <...>“ (Diana, 7 p., 8 p.). Kitos moterys atviravo, jog būnant bendrystėje yra juntamas tarpusavio palaikymas, noras padėti viena kitai: „<...> aš ateinu į tą grupę ir man norisi padėti toms merginoms <...>“ (Laima, 4 p.); „<...> atrodo norisi duoti to palaikymo, tiek aš jaučiu ir iš jų ir atrodo kad ir ir joms rūpi mano mano jausmai ir jos irgi nori man padėti tiesiog buvi buvimu ir tuo palaikymu <...> kai atsidūrioj toj va bendrystėj tai supratau, kad man čia yra labai gerai, nes aš galiu laisvai jaustis, laisvai kalbėt ir / ir gauti labai didelį palaikymą <...>“ (Austėja, 7 p.); „<...> jautėm palaikymą, jautėm tai, kad iš tikrųjų rūpi.“ (Simona, 8 p.). Tyrimo dalyvė Simona išskyrė, jog grupės narių tarpusavio palaikymas ir rūpestis viena kita kūrė jausmą, lyg būtum su šeima: „<...> tu ateini kaip namo, kaip jautiesi tarp sesių, tikrų sesių, jauti begalinį rūpestį viena kita, palaikymą be galo didelį <...>“ (Simona, 3 p.). Tuo tarpu Austėjos teigimu, bendrystė sudaro terpę išsakyti savo jausmus, prašyti pagalbos bei kartu ieškoti būdų, kaip kovoti su smurtu: „<...> bendrystė yra iš tikrųjų labai svarbi, nes tada tu supranti, <...> kad tu gali pasakyti, kaip tu jautiesi, tu gali paprašyt pagalbos <...> kovoje su tuo smurtu ir ir ir kažkokiu bandymu ieškoti kelių kaip iš to išeiti.“ (Austėja, 7 p.). Taigi, bendrumo pojūtis grupėje išryškėjo tiek fizinio, tiek emocinio artumo išraiška: „<...> tas apsikabinimas, tas prisilietimas labai labai daug, labai daug reiškia <...>“ (Simona, 3 p.); „<...> Ir artumą. Nes čia mes kai ateidavom, <...> , natūraliai taip kildavo noras tą tą fizinio kontakto glėbio, bet mes ir išsinešdavom emociškai glėbi, tų emocijų pakankamai daug.“ (Laima, 13 p.).

Apibendrinant tyrimo dalyvių pasidalintas mintis, pažymėtina, jog bendrystės patyrimas buvo svarbus grupės narių tarpusavio sąveikos aspektas. Pasak Simonos, buvimo bendruomenėje reikšmingumas įeina ir į DT, kaip terapinės intervencijos, sampratą: „<...> Tai yra tai yra neapsakomas jausmas, tai yra, sakau, ne tik piešimas, tai yra ir bendravimas ir palaikymas <...>“ (Simona, 6 p.). Šios potėmės apžvalgą reziumuoti galėtų Austėjos mintis: „<...> labai dėkinga esu,

nežinau, visatai [kikena], kad / kad kad leido man bū būti, būti, būti šitoj bendrystėj <...> labai aš pajaučiau, kad iii paveikė mane, ir man padėjo <...>” (Austėja, 9 p.).

3.1.3.2. Saugumo svarba

Šioje potemėje išryškėjo, jog būnant DT grupėje svarbus tampa saugumo pojūtis. Interviu metu su tyrimo dalyve Laima atsiskleidė saugumo jausmo svarba: „<...> *tas saugumo jausmas yra svarbu, kad mes čia būnam mes čia saugiai jaučiamės* <...>“ (Laima, 7 p.).

Kalbant apie saugumo patyrimą išryškėjo, kad jį lėmė grupės dalyvių tarpusavio pagarba ir asmeninių ribų paaiskinimas. Visų tyrimo dalyvių teigimu, saugumas svarbus žinojimui, kad grupėje jos nebus vertinamos: „<...> *tas saugumas ir buvo tame, kad nebijojom būti pasmerktos* <...>“ (Laima, 8 p.); „<...> *Saugi aplinka yra [įkvėpia] / tokia, kad ir / kad ir tarp žmonių, va kaip pas mus ane yra ta grupelė žmonių buvo, tai kad ir tarp žmonių tu gali, na, kai tu jautiesi tikras kai tu jautiesi savim, kai tu gali nieko neslėpti, elgtis kaip tu nori, sakyti ką tu nori ir tu žinai, kad tu tavęs nieks už tai nepasmerks* <...>” (Austėja, 9 p.); „<...> *nori šypsaisi, nori nesišypsai, nori šneki, nori nešneki ta prasme ir niekas nesmerkia, niekas kreivai nežiūri* <...>“ (Simona, 8 p.); „<...> *už tą norą tavęs niekas nei baus, nei smerks* <...> *vat čia tas va ir yra ratas.* <...>“ (Diana, 4 p.). Tyrimo dalyvės Simonos teigimu, saugumo jausmo patyrimui įtakos turėjo ir galimybė laisvai rinktis, kiek ir kaip norisi dalintis savo išgyvenimais: „<...> *būdavo labai gerai, kad tu žinotai, kad jeigu norėsi tu bet kada gali pasakyti stop ir niekas tavęs daugiau niekada nieks nieko neklaus būtent tą dieną* <...>“ (Simona, 8 p.)

Toliau moterys dalinosi, kodėl joms reikšminga jaustis saugiomis. Tyrimo dalyvės atviravo, jog saugumas grupėje svarbus, norint išreikšti savo emocijas: „<...> *Čia išsiliejai, pasikrovei ir likai saugi.* <...>“ (Laima, 7 p.); „<...> *Esi saugioj aplinkoj, kur tu gali toks būti, gali verksti, nes mes ne visur gi galim verksti, ne visur tai yra priimtina, ne visur tai yra saugu* <...>“ (Austėja, 8 p.). Saugumas reikalingas ir užklupus pažeidžiamumo momentui: „<...> *nebijojom pasirodyti savo su tais / tom baimėm tuo skausmu tuo / tuo savo silpnumu* <...>“ (Laima, 7 p.); „<...> *nesi [nuryja seiles] nesuvaržytas, tau nereikia nieko meluoti, tau nereikia apsimetinėti, nu vat esi vat visiškai atviras* <...>“ (Simona, 7 p.). O pasak tyrimo dalyvės Austėjos, DT proceso žavesys ir slypi galėjime būti tikrai, pažeidžiamai ir emocionaliai: „<...> *buvo daug ašarų, daug visko, bet, bet tai ir gerai, tai tuo ir buvo žavu / visas tas procesas, buvo tuo žavus, nes mes buvom ten tikros. Be kaukių, be vaidybos, be nieko.* <...>“ (Austėja, 8 p.) Moteris samprotavo, kad tai prilygsta buvimui mažų vaikų: „<...> *saugioj vat grupėj, aplinkoj / kai tu gali jaustis tuo tikru savim, tuo tokiu mažu vaiku [kikena]* <...>“ (Austėja, 9 p.).

Taigi, nesunku įžvelgti kokią didelę reikšmę turi saugumo jausmo patyrimas DT proceso metu. Remiantis tyrimo dalyvių mintimis, galime matyti, kad saugumo pojūtis turi įtakos ir

asmeniniam įsitraukimui į terapinį procesą. Atskleistas moterų mintis apibendrinti būtų galima Austėjos įvardinta saugumo samprata: „<...> tu gali jaustis laisvas tarp savo bendraminčių bendražygių ir /jo, tai tai tai yra saugumas.“ (Austėja, 9 p.).

3.1.3.3. Kūrybinio proceso refleksijos grupėje svarba

Tyrimo dalyvių pasakojimuose atsiskleidė kūrybinio proceso patirties reflektavimo grupėje reikšmingumas. Laima ir Austėja dalinasi, jog svarbus yra žvilgsnis į piešinį iš šono: „<...> tie tas stebėjimas iš šalies, tai ne tik tai kad tu nupaišei ten kažką tai, kad **nu**, piešinukas, kad veikėjas stovi, bet iš šalies situaciją matau <...> nors aš tai save piešiau visai apie tai negalvodama <...>“ (Laima, 8 p.); „<...> kai pra padėti tą piešinį į šoną ir pasižiūri į jį iš šono, kai kai pats () jau jau tada vėl tu tu kitaip mąstai galvoji <...>“ (Austėja, 6 p.). Tyrimo dalyvės Laimos teigimu, kūrybinio proceso refleksijos metu užduodami klausimai vedė prie naujų įžvalgų, kurios kilo iš vidaus: „<...> aš džiaugiuosi vis tik, tai kad irgi tuo, kad tie klausimai kai knaisiodavomės po to ką mes nupiešdavom <...> viskas ištraukta iš mūsų pačių, iš mano to vidaus. Ko aš pati net ir nematydavau <...>“ (Laima, 11 p.). Austėja ir Simona atskleidė, jog refleksija apie savo piešinį iš tikrųjų yra refleksija apie save: „<...> nes iš tikrųjų tu pradedi piešiniu, o kai kalbi, tai jau kalbi ne apie piešinį, o apie save [šypsosi] <...>“ (Austėja, 6 p.); „<...> niekad nemaniau, kad nupiešus ir pradedant apibūdinti savo piešinį iš tikrųjų tu pasakosi kas yra tavo viduj <...>“ (Simona, 1 p.).

Kita vertus, interviu su Simona metu išryškėjo, jog kūrybinio proceso reflektavimo etape svarbi ne tik savirefleksija, bet ir įžvalgų apie kitų piešinius dalinimasis: „<...> Patikdavo labai tai, kad mes galėdavom visos pasakyti savo nuomonę apie kitos piešinį, ką mes galvojam <...>“ (Simona, 9 p.). Moteris pastebėjo, kad refleksija apie kito žmogaus piešinį atspindi tai, kas yra jos pačios viduje: „<...> kitų piešinį apibūdindamas, ką ten tarkim tas žmogus jautė piešdamas, tu apibūdini ir savo, ką tu matai, kaip tu jautiesi <...> ta prasme tu iš savo pusės matai kažką tokio, nes būtent tavo viduje yra tai. <...>“ (Simona, 10 p.).

Taip pat, visos tyrimo dalyvės dalinasi, jog reikšminga buvo išgirsti kito žmogaus mintis apie savo kūrinį: „<...> kiekvieną kartą būdavo paklausama, ar nori atgal, kaip čia, atgalinio ryšio, kad atlieptų kiti, kaip mato tavo situaciją. Ir aš neatsimenu kad nors kuri nors būtų pasakiusi **ne nenoriu**, nepasakokit <...>“ (Laima, 8 p.); „<...> yra svarbu girdėti kitų nuomonę, ir nesvarbu ar jinai ten patinka nepatinka gera ar negera <...>“ (Austėja, 6 p.); „<...> Geras jausmas buvo tai, kad draugės galėdavo irgi pasižiūrėjusios į tą piešinį pasakyti ką jos mato <...>“ (Simona, 10 p.); „<...> tas rato ryšys, nes tai esi tu pats, nors nepripažįsti sau ir tas kaip ir duoda ta atbulinį ryšį, tau suteikia jėgų <...>“ (Diana, 2 p.). Tyrimo dalyvės Austėjos teigimu, smurtą patyrusių moterų įžvalgos jai yra autoritetingos: „<...> aš tokios nuomonės klausausi, jinai yra man įdomi <...> jų nuomone, jo, turi man kaip autoritetas, ane, aš aš paklausysiu tokių žmonių nuomonės, nes nes tie

žmonės išgyvenę turbūt tą patį ką ir aš <...>“ (Austėja, 6 p.) Tuo tarpu, Simona atviravo, jog kartais sunku išskirti savo kūrinuose atsiskleidžiančius ypatumus: „<...> dėl savo piešinių tai net nežinočiau, čia gal kažkas kitas turėtų pasakyti, ar pas mane iš viso yra kažkas kas gali atsikartoti <...>“ (Simona, 6 p.). O kaip teigė visos tyrimo dalyvės, skirtingas grupės narių požiūris į piešinį praplečia jų asmeninį regos lauką: „<...> mūsų pakankamai daug ir atitinkamai kuo daugiau žmonių, tuo daugiau nuomonių ir požiūrių <...> per grupės narių atsi atliepi atliepimą, tada pradedi galvoti, kad ne tik tai bet ir daugiau matai <...>“ (Laima, 7 p., 8 p.); „<...> kai išgirsti kitų nuomonę ką ką kiti galvoja apie tavo piešinį irgi buvo labai labai įdomu nes / kartais išsiskirdavo [juokiasi] nuomonės <...>“ (Austėja, 6 p.); „<...> kai tau va tarkim parodo tokius dalykus vat kad tarkim ten siaurėja kad ten mažėja tų kampų ir panašiai tai tu pradedi visiškai kitom akim matyti ir ooo iš tikrųjų bet iš tikrųjų vat buvo taip o vat dabar vat yra šiek tiek kitaip. <...>“ (Simona, 10 p.); „<...> kaip skiriasi nuo tavo nuomonės, ane, kaip ir ir kaip kito nuomonė ane, bet galutiniam rezultate ta nuomonė kažkaip tai užsiaugina tokį / supratimą galbūt bendrą <...>“ (Diana, 8 p.). Tyrimo dalyvė Diana pastebėjo, jog neretai kitų grupės dalyvių mintys atskleisdavo tai, ką nedrąsu būdavo iškomunikuoti pačiai: „<...> tu iš kiekvieno išsitrauki, nu, to ko tau trūksta, ko tu negali garsiai sau leisti pasakyti <...> dažniausiai tu girdi žmoguje tai, ko tu nori girdėti iš savęs ane, bet tu nerandi sau ee drąsos tos nu pasakyti, ane, garsiai? <...>“ (Diana, 2 p.). Moteris samprotavo, jog tokiu būdu ji tarsi įsikūnydavo į kitus grupės narius: „<...> kaip ir įsikūnyjimas įvyksta, per kitą žmogų, transliavimą įsi nu įsikūnijimas tu save tada pradedi girdėti, nes nesvarbu, kad kitas žmogus tai pasakė garsiai, o tu to nesakei <...>“ (Diana, 8 p.)

Galiausiai, pasak Laimos, grupės narių įžvalgos prisidėjo prie jos emocinės būsenos gerinimo: „<...> kiek tu ten turi tos savigailos, skausmo, nusivylimo visu tuo gyvenimu, vistiek kiekvieną kartą at atrasdavom ir suuu moterų irgi su tais visais tais komentarais, atrasdavom tą šviesą tunelio gale ir kiekvieną kartą ta nuotaika vistiek išeidavo išsiversdavo į pozityvią ir optimistišką. <...>“ (Laima, 7 p.). O kaip teigia tyrimo dalyvė Diana, piešinio analizė grupės dėka tampa visapusiška: „<...> girdi kai tipo žmonės ten piešia, daro iš tu dalykų tipo analizės ane, ee bet iš dalies ta analizė nu vienpusiška o kada vat ateini į tą terapiją ir grupėje vyksta ane, tai jau yra nevienpusiški dalykai <...>“ (Diana, 2 p.)

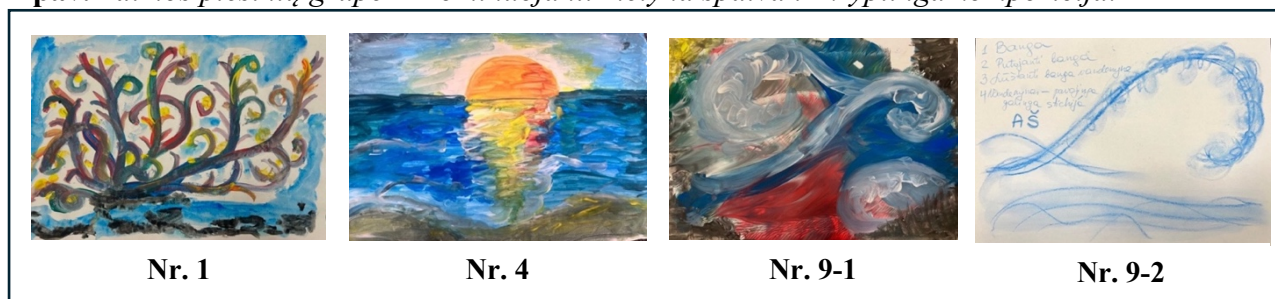
Apibendrinant šią potemę, galima išskirti, jog kūrybinio proceso refleksija yra svarbus DT etapas. Tyrimo duomenyse atsiskleidė jo svarbos įvairialypiškumas. Taigi, kūrybinių patirčių reflektavimas tampa reikšmingas tiek dalinantis asmeninėmis įžvalgomis apie savo patyrimą, tiek išreiškiant mintis, kylančias žiūrint į kitų grupės dalyvių kūrinius.

3.2.1. Tyrimo dalyvės Laimos piešinių turinio analizė

Šiame darbe analizuojami ir interpretuojami 9 tyrimo dalyvės Laimos kūriniai, sugrupuoti pagal DT sesijų eiliškumą. Juose esantys vaizdiniai, formalieji elementai bei užsiėmimų temos nurodytos prieduose (žr. priedą Nr. 4). DT ciklo kūriniai sugrupuoti pagal mano, kaip tyrėjos, subjektyviai išskirtus formaliuosius elementus, pasikartojančias vizualinės raiškos savybes bei atsiskleidžiančius simbolius. Buvo sudarytos 3 piešinių grupės:

- Pirma piešinių grupė – *Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija* (žr. 2 pav.)
- Antra piešinių grupė – *Jūros, vandenyno vaizdinys* (žr. 3 pav.)
- Trečia piešinių grupė – *Objektų gausa* (žr. 4 pav.)

2 pav. *Laimos piešinių grupė – Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija.*

Tyrimo dalyvė Laima visoje savo DT kūrybinėje kelionėje naudojo platų spalvų spektrą, jos piešiniai pasižymi spalvingumu bei ryškumu. Pasak Hinz (2020), įvairių spalvų raiška kūrinuose atspindi stiprų emocinį įsitraukimą ir afektinio komponento dominavimą. Laima DT kūrybinės patirties reflektavimo metu ne kartą dalinosi, jog tuometiniame jos gyvenimo etape ji išgyveno ambivalentiškų, stiprių jausmų patyrimą. Pasak moters, tai buvo pyktis, liūdesys, kartu ir džiaugsmas, laisvumo pojūtis. Tačiau dera paminėti, jog spalvos kiekvieno individo kūrybinėje raiškoje atsiskleidžia skirtingai, jos gali stimuliuoti arba slopinti, patikti arba erzinti (Hinz, 2020). Dėl šios

priežasties pasirodė svarbu panagrinėti keturiuose tyrimo dalyvės piešiniuose dominuojančios, ryškiai išsiskiriančios mėlynos spalvos pasirinkimo ypatumus.

Anot Becker (1995), mėlyna tai dangaus, tolybių, vandens spalva, dažniausiai kelianti tikrumo, šaltumo asociacijas. Įdomu tai, jog visuose keturiuose kūriniuose mėlyna spalva ir atsiranda perteikiant vandens ir dangaus vaizdinius. Be to, piešinyje Nr. 4 atsiskleidžia ir tolimos perspektyvos aspektas – stebima į jūros tolius besileidžianti saulė. Tuo tarpu, pirmajame piešinyje (Nr. 1), kaip nurodė Laima, vandens gelmėse augančios lelijos vaizdinys, kuriame taip pat gausu mėlyno kolorito. Becker (1995) pažymi, jog mėlynos gėlės vizija yra tapusi romantinio, begalinio ilgėjimosi alegorija. Ilgesio patyrimo temą palietė ir Laima, DT sesijose užsimindama, jog pamažu pasiilgsta artimo, romantinio santykio kūrimo ypatybių. Moteris atviravo, jog praėjus atitinkamam laiko tarpui po skyrybų, ji palaipsniui gali įsileisti mintis apie naujo romantinio ryšio formavimą.

Kita vertus, remiantis Abt (2005), mėlyna spalva kuria ramybės, tęstinumo, nesibaigiamybės jausmą. Tai gali atspindėti atsigavimo, pasitikėjimo, pasitenkinimo potyrius (Abt, 2005). Atsižvelgiant į tyrimo dalyvės kūrybinio proceso refleksijos metu atskleistą mintį, jog kuriant jai pavykdavo išreikšti giliai viduje tūnančias emocijas, galima manyti, jog tai iš dalies lemdavo po DT sesijų aplankantį ramybės pojūtį. Iš kitos pusės, kelių užsiėmimų metu, Laima dalinosi, jog DT procese jai pavyko patirti pasitenkinimo savimi jausmą ir pamažu atpažinti grįžtantį pasitikėjimą savimi. Galima būtų samprotauti, jog moters įvardintus aspektus šiuo atveju jos kūrybinėje raiškoje tam tikra prasme galėjo atspindėti mėlynas koloritas.

Be kita ko, nagrinėjant šią piešinių grupę, galime matyti, jog net trijuose kūriniuose stebima kryptinga kompozicija (Nr. 1; Nr. 9-1; Nr. 9-2). Panašu, jog šiuose piešiniuose sukurti vaizdiniai tarsi auga iš kairės pusės apačios į dešinės pusės viršų. Remiantis Abt (2005), krypties iš kairės į dešinę simboliką galima aiškinti visuomenės vystymosi fenomenu. Teigiama, jog kryptis į viršų, iš kairės į dešinę, atspindi raidą laike – tai tarsi žmogaus augimas, kai kairėje, apačioje yra jo kilmės šaknys, o viršuje, dešinėje – ateitis (Abt, 2005). Panašios įžvalgos atsiskleidė ir tyrėjos dienoraštyje. DT sesijų metu, Laima ne kartą minėjo, jog jaučiasi tarsi pradėjusi gyti po trauminio psichologinio smurto patyrimo. Moteris dalinosi, jog išsiskyrusi, ji pamažu pradeda jausti, kad psichologiškai stiprėja, palaipsniui atranda asmeninių resursų bei geba įžvelgti savo stiprybes. Galima samprotauti, kad galbūt šias mintis ir galėtų iliustruoti augimo, individualaus vystymosi simbolika, kurią perteikia piešiniuose esančių vaizdinių kryptingumas. Galų gale, simboliška ir tai, jog kryptingos kompozicijos kūriniai buvo piešiami pirmoje ir paskutinėje DT ciklo sesijoje, kurioje dalyvavo Laima. Tai galėtų atspindėti moters vidinį pokytį DT metu vykusioje psichologinio augimo kelionėje.

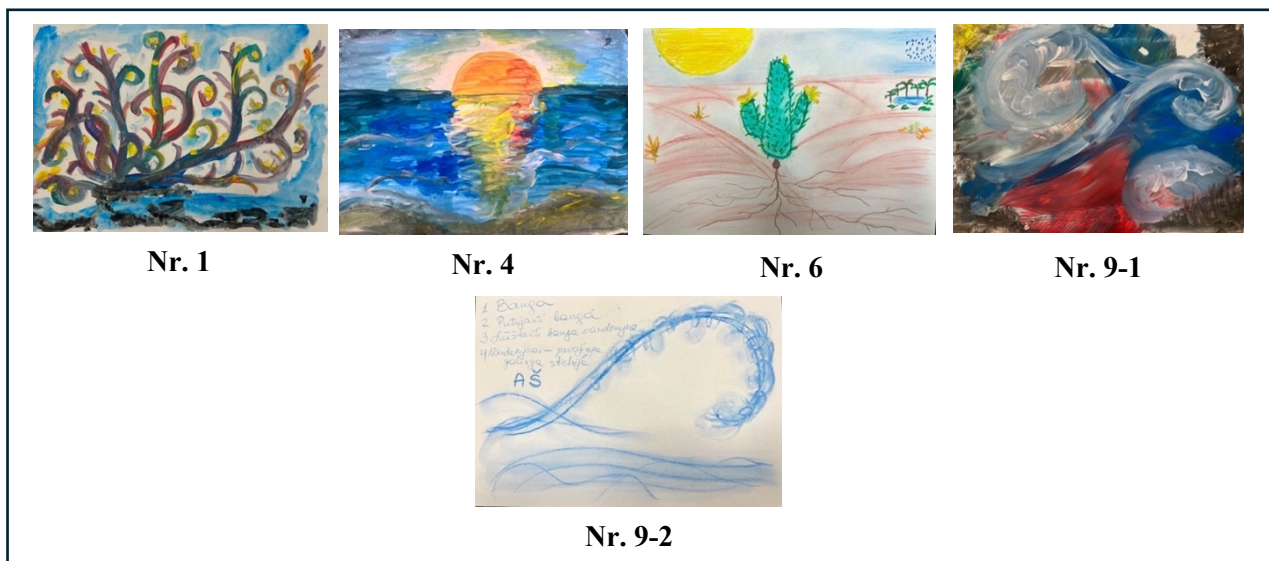
Apibendrinant šią piešinių grupę, galima teigti, jog aptiktos sąsajos tarp kūriniuose dominuojančios mėlynos spalvos simbolikos aiškinimo bei tyrimo dalyvės Laimos atskleistų minčių, formuoja gilesnį moters tuometinio gyvenimo etapo, apipinto įvairiais išgyvenimais ir jausmais,

suvokimą. Be to, tiek mėlynas koloritas, tiek kryptinga kompozicija tarsi atspindi išgyventą trauminę patirtį bei palaipsniui prasidedančią sielos gijimo kelionę.

Tyrėjos įžvalga. Analizuojant pirmąją tyrimo dalyvės Laimos piešinių grupę, mintimis antrinau simbolius tyrinėjančių autorių įžvalgoms. Viso DT ciklo metu, savo akimis liudijau Laimos vidinio virsmo, augimo kelionę ir mačiau jos besiskleidžiantį gebėjimą atrasti savo vidinę stiprybę, kuri yra be galo reikalinga gyjant po trauminės patirties.

3.2.1.2. Jūros, vandenyno vaizdinys

3 pav. Laimos piešinių grupė – Jūros, vandenyno vaizdinys

Kūrinių grupę sudaro 5 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – vandenyno, jūros vaizdinys. Toliau išsamiau panagrinėsiu subjektyviai išskirtus, šiuos kūrinius vienijančius vizualinės raiškos ypatumus.

Visų pirma, žvelgiant į šių piešinių kekę, matomas pasikartojantis vandens, jūros, didelio ir galios įspūdį sudarančio vandens telkinio vaizdinys. Tyrimo dalyvės kurtas HAIKU penkiaeilis (Nr. 9-2), kuriame *banga – tai aš* (Laima), tik dar labiau įgalina ir tam tikra prasme atskleidžia šio simbolio reikšmingumą. Todėl pasirodė svarbu patyrinėti, kaip šį vaizdinį įprasmina simbolius nagrinėjantys autoriai. Biedermann (2002) simbolių žodyne galima aptikti, kad vanduo bendrąja prasme simbolizuoja gyvybės išteklį, bet tuo pačiu gali reikšti ir pabaigą ar skendimą. Pasak autoriaus, kaip ir kiti pirminiai simboliai, vanduo gali turėti prieštarinę, dvilypę reikšmę (Biedermann, 2002). Tuo tarpu, jūros simbolika, anot Becker (1995), taip pat pasižymi ambivalentiškumu. Jūra gali būti suprantama kaip neišsekanti gyvenimo stiprybė, bet kartu ir visą praryjanti bedugnė (Becker, 1995). Reflektuodama apie savo kūrinius, Laima pati išskirdavo dvilypius potyrius. Moteris dalinasi, jog nors po skyrybų jaučiasi išsilaisvinusi, psichologiškai atsparesnė, tačiau neretai susiduria su patirto

psichologinio smurto pasekmėmis, tokiomis kaip nevaldomas pyktis, kartas nuo karto aplankantis liūdesio jausmas ar bereikalingai iššvaistyto laiko pojūtis. Ambivalentiškumo jausmas kyla ir žiūrint į šią kūrinių grupę, kai vienuose piešiniuose (Nr. 4; Nr. 6) galima įžvelgti ramesnį, harmoningą vandens telkinį, tarsi suteikiantį vilties, darnos perspektyvą, tuo tarpu kituose (Nr. 9-1; Nr. 9-2) matomas bangų vaizdinys, kuriantis chaotiškumo bei audros stichijos pojūtį. Banga simboliškai tapatinama su judėjimu, galinčiu pavirsti į grėsmę, alegoriškai simbolizuojanti nebevaldomas jėgas (Becker, 1995). Tokią nesuvaldomos, grėsmingos jėgos, galios reikšmę galima įžvelgti ir tyrimo dalyvės sukurtame HAIKU penkiaeilyje, kuriame moteris rašė: „*Banga/ putojanti banga/ lūžtanti banga vandenyne/ vandenynas – pavojinga galinga stichija/ aš*“ (Nr. 9-2). Šiuo atveju, nevaldomą jėgą galima būtų sieti su ne kartą dailės terapijos sesijų metu moters išreikštu pykčio jausmo patyrimu. Kūrybinio proceso refleksijose Laima atviraudavo, jog anksčiau jausdavo daug užslėpto pykčio, kurio kartais nepavykdavo sulaikyti ir užspausti viduje. Nesuvaldomas pykčio jausmas, pasak moters, kaip psichologinio smurto žala jos emocinei savijautai. Tačiau tuo pačiu, tyrimo dalyvė dalinosi ir apie palaipsniui įžvelgiamą teigiamą pykčio poveikį, tokį kaip gebėjimą nusibrėžti asmenines ribas, norą apginti save, grįžtantį pasitikėjimo savimi jausmą. Taigi, siejant simbolių žodynuose atsiskleidžiančią vandens simboliką su moters asmeninėmis išvalgomis, galima būtų samprotauti, jog jūros, bangų vaizdiniai šiame gyvenimo etape atspindi ambivalentiškus potyrius: pyktį, grėsmę, kartu ir energiją, vidinius pokyčius.

Be kita ko, stebint šios grupės piešinių kūrimo procesą, galima buvo įžvelgti ritmingą pasikartojančios, vingiuotos linijos piešimą. Kaip teigia Hinz (2020), kūryba per veiksmą, judėjimą ir apskritai ritmiškumas skleidžia žinią apie kinestetinio komponento dominavimą. Pasak autorės, pasikartojančiu judesiu kuriamas piešinys gali padėti klientui nusiraminti arba lėtai ir ritmingai iškrauti viduje susikaupusią įtampą ar energiją (Hinz, 2020). Polinkį išsikrauti galima būtų sieti su tyrimo dalyvės Laimos atskleistu slepiamo pykčio aspektu. Be kita ko, DT ciklo eigoje moteris atviraudavo, jog tiek darbe, tiek namuose neretai patirdavo ir vis dar kartais patiria stresą ir įtampą. Tuo tarpu, atėjimas į DT, pasak Laimos, tai tarsi *įžengimas į terpę, kurioje ji geba nurimti ir gali drąsiai bei atvirai išsakyti ar vizualiai išreikšti savo patyrimus*. Galima manyti, jog tokiu būdu, DT, ir konkrečiai kūrybinis procesas tarsi tampa įrankiu, padedančiu atskleisti tai, kas slepiasi giliai viduje. Šiuo atveju, vidinės energijos bei susikaupusios įtampos iškrova vyksta per judesį.

Apibendrinant šią piešinių grupę, galima samprotauti, jog tiek neramios jūros, vandenyno vaizdiniai, tiek ritmingas pasikartojančios linijos piešimas atspindi Laimos išgyvenamą įtampą, pyktį ir kitus stiprius, trauminės patirties iššauktus, potyrius. Kitaip tariant, piešimo procesas tarsi vyksta per energijos iškrovą. Tačiau svarbu paminėti ir jos kūrinuose atsiskleidžiančią ambivalentiškumo reikšmę – visi minėti stiprūs pojūčiai išryškėja kartu su palaipsniui atsirandančiu savęs įgalinimo patyrimu.

Tyrėjos įžvalga. Ambivalentiškų emocijų išraišką galima buvo stebėti viso DT ciklo procese. Sesijų metu matėsi, jog moteris patiria įvairius, neretai prieštaringsus jausmus ir net užsiėmimo eigoje (pvz. pradžioje ir pabaigoje) jie kisdavo. Tyrimo dalyvė taip pat pasižymėjo dideliu energijos lygiu, tiek kuriant, tiek reflektuojant savo patirtį. Be to, stebėjau ir Laimos gebėjimą išsakyti kaip ji jaučiasi, aktyviai ieškoti savo patyrimų priežasčių bei nuosekliai gilinti savo emocines patirtis.

3.2.1.3. Objektų gausa

4 pav. Laimos piešinių grupė – *Objektų gausa*.

Kūrinių grupę sudaro 4 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – objektų gausa. Toliau išsamiau paanalizuosiu subjektyviai išskirtus šių kūrinių panašumus.

Šioje kūrinių grupėje stebimas įvairių objektų, linijų gausumas, ganėtinai chaotiškas jų išsidėstymas lape. Piešiniuose pavaizduotos formos yra tarpusavyje panašios, ryškios, tačiau tarsi neturinčios aiškių kontūrų (Nr. 3; Nr. 7; Nr. 8). Koliažo kūrinyje (Nr. 5) – matomas kiek tvarkingesnis objektų išsidėstymas, tačiau vistiek sunku išvelgti loginę jų tarpusavio sąveiką. Pasak Hinz (2020), schemų vaizdiniai, spalvingos, sutampančios, emociškai išreikštos formos, netolygūs jų kontūrai signalizuoja apie afektinio komponento dominavimą kūryboje. Dvejuose piešiniuose (Nr. 3; Nr. 7) matomos formos apjuostos dideliu kiekiu linijų, jos tarsi sureikšminamos, o tai vėlgi gali būti siejama su stipria emocijų išraiška (Hinz, 2020). Kaip jau minėta ankstesnėje tyrimo dalyvės Laimos kūrinių analizėje, moteris ir verbaliai atskleidė stiprių jausmų patyrimą tuometiniame jos gyvenimo laikotarpyje. Tai iš dalies paaiškina jos polinkį kurti per afektinį lygmenį, tokiu būdu išreiškiant savo emocijas ant popieriaus lapo.

Kita vertus, įvertinant tai, jog net trijuose iš keturių šios grupės piešinių (Nr. 3; Nr. 7; Nr. 8) objektų išdėstymas netvarkingas, o jų gausa, apipinta pasikartojančiomis linijomis, sukuria chaotiškai išmėtytų vizualinės raiškos detalių viziją, pasirodė įdomu panagrinėti chaoso simboliką. Simbolių žodynuose galima aptikti, kad chaosas, remiantis biblijos aprašais apie pasaulio kilmę („*Tohu wa bohu*“) – tai būseną, laikotarpį, prieš pasaulio pradžią, atsiradimą (Becker, 1995; Biedermann, 2002). Tokią alegoriją labai simboliškai galima būtų susieti su tyrimo dalyvės Laimos mintimis. DT sesijų metu, moteris daug kalbėjo apie naują pradžią – naują gyvenimo etapą, prasidėjusį po skyrybų,

šviežią, iš naujo prasidėjusią savęs pažinimo, pamilimo, atradimo kelionę, naujai atrastus laisvalaikio praleidimo būdus ir kt. Galbūt tai iš dalies galėtų paaiškinti ir dabartiniame moters gyvenimo laikotarpyje patiriamus stiprius, ambivalentiškus jausmus, energijos pliūpsnį, taip pat ir šios kūrybinių grupės piešiniuose atsiskleidžiantį chaotiško objektų išdėstymo vaizdinį. Kitaip tariant, galima būtų manyti, jog šis netvarkos, emocijų ir minčių kupinas etapas ir yra būsena, prieš naujo gyvenimo knygos puslapio atvertimą.

Apibendrinant šią piešinių grupę, galima galvoti, jog objektų gausa Laimos kūryboje tam tikra prasme simbolizuoja jos patiriamą jausmų, emocijų, minčių perteklių. Siejant afektinio komponento dominavimą, emocijų išraišką ir chaotiškumo vaizdinius moters piešiniuose, galima manyti, jog tai tarsi pereinamoji psichologinio augimo stadija prieš pradedant visiškai naują gyvenimo etapą.

Tyrėjos įžvalga. Stebint tyrimo dalyvės Laimos kūrinius, buvo galima įžvelgti chaotiškumo požymius, jie atsispindėjo ir moters verbalinėje raiškoje, kada ji dalindavosi apie patiriamus išgyvenimus. Tačiau, mano manymu, tokia netvarka, vidinių patyrimų gausa prisidėjo prie DT ciklo gale Laimos pajausto terapinės intervencijos efektyvumo. Chaotiškumas ir energija kuriant buvo veiksniai, padėję tyrimo dalyvei pilnavertiškai įsitraukti į DT patyrimą bei padėti sau gyti po traumos.

3.2.1.4. Tyrimo dalyvės Laimos dailės terapijos kūrinių analizės apibendrinimas

Laimos DT kūrinius pagal vizualinės raiškos ypatybes, formaliuosius elementus ir simboliką galima suskirstyti į tris grupes: 1) *Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija*; 2) *Jūros, vandenyno vaizdinys*; 3) *Objektų gausa*.

Pirmiausia, tyrimo dalyvės piešiniuose pasireiškė gausus mėlynos spalvos naudojimas. Apskritai Laimos kūriniai pasižymėjo plataus spektro spalvų išraiška, tačiau mėlynas koloritas buvo matomas beveik visuose jos darbuose, didelėje jų dalyje – mėlyna buvo dominuojanti spalva. Nagrinėjant bendrinę mėlynos spalvos išraiškos simboliką, atsiskleidė sąsajos su moters verbaliai išreikštomis mintimis. Galima samprotauti, jog mėlyno kolorito naudojimas kūryboje siejasi su Laimos tuometiniame etape patirtų išgyvenimų, emocijų įvairove. Svarbu išskirti ir tai, jog mėlyni vaizdiniai galėjo transliuoti žinutę ir apie pamažu į Laimos gyvenimą grįžtantį pasitikėjimo, pasitenkinimo savimi jausmą bei vis dažniau aplankančios ramybės pojūtį.

Toliau, buvo pastebėta, jog dalyje tyrimo dalyvės kūrinių atsiskleidė jūros, vandenyno vaizdiniai. Simbolių žodynuose aptikta vandens alegorinė reikšmė tam tikra prasme koreliavo su moters išreikštomis mintimis. Vandens simbolika galėjo sietis su Laimos patiriamais dvilypiškais jausmais: pykčiu, liūdesiu, kartu ir džiaugsmu, išsilaisvinimo pojūčiu. Ambivalentiškumo jausmas

kilo ir žiūrint į moters piešinius, kai vienuose vandens telkiniai atrodė ramūs, harmoningi, tuo tarpu kituose galima buvo matyti audringos, banguojančios jūros vaizdinius.

Be kita ko, dalis Laimos kūrinių pasižymėjo objektų gausa ir chaotišku jų išmėtymu lape. Išanalizavus simbolių žodynuose aptiktą chaoso reikšmę bei remiantis moters refleksijomis, galima manyti, jog chaotiškas objektų konstravimas lape galėtų simbolizuoti naują gyvenimo etapą, vidinį pokytį, pradžią.

Galiausiai, svarbu apibendrinti subjektyviai išskirtus, Laimos kūryboje išryškėjusius formaliuosius piešinių elementus. Pažymėtina, jog dalyje tyrimo dalyvės piešinių buvo stebima kryptinga kompozicija, kas, pasak Abt (2005) galėtų atspindėti moters psichologinio augimo, raidos kelionę. Taip pat, kaip teigia Hinz (2020), gausus spalvų naudojimas, emociškai išreikštos formos, pasikartojančių kontūrų aplink jas piešimas signalizuoja apie emocijų išraišką bei kūrybą afektiniame lygmenyje. Tuo tarpu, pasikartojančių, ritmingų linijų piešimas leidžia suprasti, jog kuriant aktyvuojamas ir kinestetinis komponentas, tokiu būdu iškrauna vidinę energiją (Hinz, 2020).

3.2.2. Tyrimo dalyvės Austėjos piešinių turinio analizė

Austėja dalyvavo visose 10 DT sesijų. Tyrimo dalyvė atsakingai, motyvuotai lankė užsiėmimus ir labai noriai įsitraukė į terapinę teką. Tiek kūrybinio proceso metu, tiek jo reflektavimo eigoje, moteris išsamiai dalinosi savo mintimis, samprotavo ir gilinosi į savo subjektyvią patirtį.

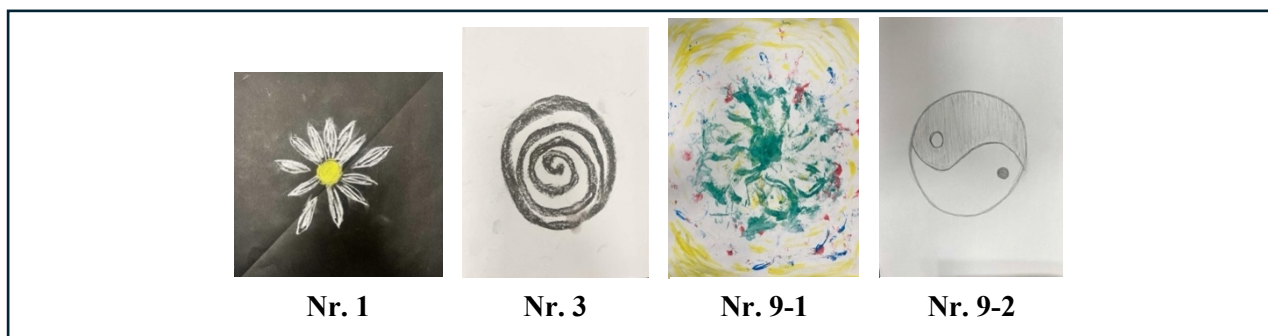
Šiame darbe analizuojami ir interpretuojami 12 Austėjos kūrinių, sugrupuotų pagal DT sesijų eiliškumą. Juose esantys vaizdiniai, formalieji elementai bei užsiėmimų temos nurodytos prieduose (žr. priedą Nr. 5). Piešiniai buvo grupuojami pagal mano, kaip tyrėjos, subjektyviai išskirtas pasikartojančias vizualinės raiškos savybes, formaliuosius elementus bei atsiskleidžiančius simbolius. Sudarytos 3 piešinių grupės:

- Pirma piešinių grupė – *Apskritimo formos vaizdinys lapo centre* (žr. 5 pav.)
- Antra piešinių grupė – *Įrėminti objektai* (žr. 6 pav.)
- Trečia piešinių grupė – *Spalvos mano širdyje* (žr. 7 pav.)

3.2.2.1. *Apskritimo formos vaizdinys lapo centre*

Kūrinių grupę sudaro 4 piešiniai. Išskirti pagrindiniai jų turinio bendrumai – apskritimo formos vaizdinys ir centrinė kompozicija. Toliau išsamiau panagrinėsiu šios kūrinių grupės turinio bendrumus.

5 pav. *Austėjos piešinių grupė – Apskritimo formos vaizdinys lapo centre.*

Pirmiausia, reikšminga pasirodė patyrinėti apskritimo ir rato simbolio reikšmę, dėl jų formos vaizdinių išryškėjimo visuose keturiuose tyrimo dalyvės piešiniuose. Apskritimas, pasak Becker (1995), siejamas su vienovės, absoliuto, tobulybės simboliu, dėl nuolatinio grįžimo pačiam į save. Tai tarsi nesibaigianti linija, atspindinti laiką ir begalybę, o pagal C. G. Jungą, tai „aš“, sielos simbolis (Becker, 1995). Svarbu išskirti, kad ir rato simbolika gretinama su apskritimo reikšme. Becker (1995) pažymi, jog ratas atsiskleidžia tapsmo, judesio ir išnykimo aspektuose. Tokiu būdu, atrodo, kad simbolių žodyne aptiktos mintys tam tikra prasme siejasi su Austėjos asmeninėmis įžvalgomis. Pavyzdžiui, nupiešusi spiralę (Nr. 3), moteris dalinosi, jog šiuo metu ji išgyvena nežinomybės, prailgstančio laiko pojūčius dėl besitęsiančio ir neaiškaus skyrybų proceso. Spiralė, pasak Austėjos, atspindi *užburtą ratą*, kuriame tyrimo dalyvė jaučiasi įstrigusi ir nerandanti, pro kur galėtų iš jo išeiti. Biedermann (2002) simbolių žodyne aptinkama mintis, kad spiralė yra dinamiška sistema, ir priklausomai nuo subjektyvaus požiūrio galima būtų vertinti, užsisukusi ji ar atsisukusi. Atsižvelgiant į tyrimo dalyvės atskleistą savo kūrinio sampratą, galima būtų manyti, jog šiuo atveju spiralė yra užsisukusi. Tai galima įžvelgti ir žiūrint į šį kūrinį, kuriame matosi, jog rato išorėje nėra nutrūkstančios linijos – išėjimo. Be to, spiralės simbolika galbūt galėtų būti siejama ir su labirintu (Becker, 1995; Biedermann, 2002). O labirintas, šiuo atveju, metaforiškai galėtų atspindėti Austėjos pasidalintą mintį apie *užburtą ratą*.

Kita vertus, įdomu tai, jog dvejuose šios grupės piešiniuose apskritimo forma atsiskleidžia per gėlės vaizdinį (Nr. 1; Nr. 9-1). Smalsu tampa panagrinėti ir šio gamtos kūrinio simboliką. Gėlė ir jos žiedas, pasak Biedermann (2002), visame pasaulyje žinomas kaip jaunystės, gyvasties, gyvenimo džiaugsmo simbolis. Paradoksalu tai, jog dailės terapijos sesijų metu, Austėja ne kartą atviravo, jog jai neramu skirtis ir pradėti naują gyvenimo etapą esant tokio amžiaus, grįsdama tai faktu, kad jai jau nebe aštuoniolika ar dvidešimt metų. Tačiau taip pat, reflektuodama apie monotipijų technika sukurtą piešinį (Nr. 9-1), moteris negalėjo atsistebėti sąmoningai lape atskleistos gėlės grožiu, žavesiu bei jos gyvastimi. Kaip dalinosi Austėja, ši gėlė atspindėjo jos vidų. Panašiai gėlės simboliką aiškina ir Becker (1995), kurio simbolių žodyne galima aptikti, kad gėlė gali reikšti moters grožį.

Be kita ko, autoriai sutinka, jog gėlės simbolis dėl žvaigždės struktūra išsidėsčiusių žiedlapių dažnai gretinamas su saule (Becker, 1995; Biedermann, 2002). Įdomu tai, jog pasak Razausko (2000), lietuviai jau nuo senų laikų saulę sieja su ratu. Saulės ratas – tai bet kokio ciklo eiga, o kai kuriose kultūrose mena nušvitimą (Razauskas, 2000). Tyrimo dalyvė Austėja DT metu ne kartą minėjo, jog ji tarsi atsipeikėjo, pamatė šviesą tunelio gale ir tokiu būdu, panoro išsilaisvinti iš psichologinio smurto gniaužtų.

Be kita ko, stebint šią piešinių kekę, dėmesys krypsta ir į centrinę kompoziciją. Visuose keturiuose kūriniuose apskritimo forma pavaizduota pačiame popieriaus lapo centre. Remiantis Abt (2005), centre vaizduojami objektai tai *ego*, „aš“, savasties atspindys. Kai centrinė kompozicija išryškėja kūrinių serijoje, tai gali reikšti *ego* stiprėjimą, nesąmoningų vidinių aspektų atskleidimą (Abt, 2005). Ši reikšmė tarsi koreliuoja su tyrimo dalyvės Austėjos reflektavimo eigoje apie trečiąją šios grupės kūrinių (Nr. 9-1) išreikštomis mintimis. Moteris dalinosi, jog monotipijų kūrimo metu, ji piešė nesąmoningai, nesitikėdama ir negalėdama numatyti konkretaus kūrinio rezultato. Tyrimo dalyvė atviravo, jog pasąmoningai jos popieriaus lape *gimusi* gėlė tarsi atspindėjo jos vidų.

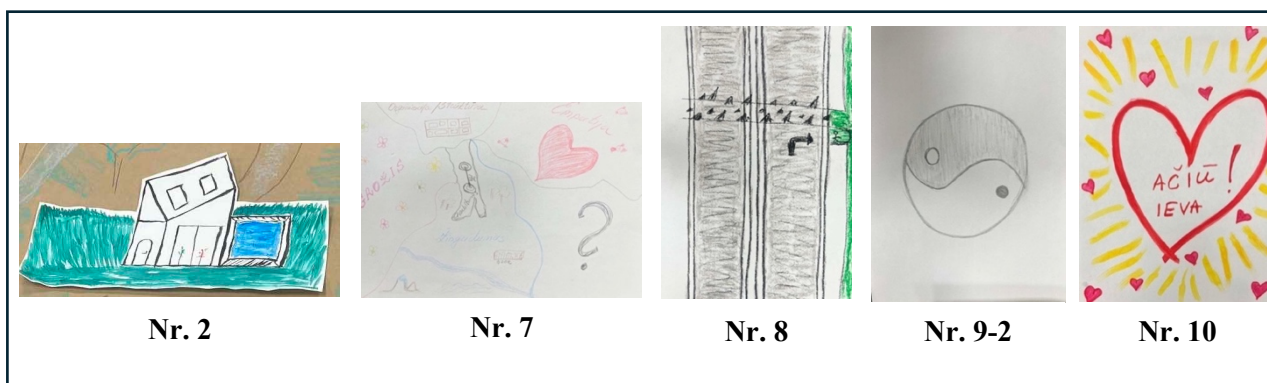
Taigi, apibendrinant šioje piešinių grupėje pasikartojančią apskritimo, rato vaizdinio simboliką, galima būtų manyti, jog tyrimo dalyvės kūryboje išryškėję simboliai tam tikra prasme atspindi tuometinio jos gyvenimo etapo kasdienybę. Kaip ir minėjo Austėja, užburtas ratas, kuriame ji neranda išėjimo, galimai asocijuotusi su simbolių žodyne atskleidžiama apskritimo, kaip nesibaigiančios laiko linijos, simbolika. Be to, labirintas metaforiškai galėtų perteikti moters išgyvenamą ilgą skyrybų proceso kelionę. Tuo tarpu, apskritimas, atsiskleidžiantis per gėlės vaizdinį, galėtų simbolizuoti jaunystės, naujo etapo, nušvitimo, pamažu iš naujo įžvelgiamo vidinio savo, kaip moters, grožio ypatumus. Svarbus ir visuose grupės kūriniuose išryškėjantis centrinės kompozicijos aspektas, leidžiantis manyti, jog šiuose piešiniuose moteris perteikia nesąmoningas, jos savastį, vidinius patyrimus atspindinčias ypatybes.

Tyrėjos interpretacija. Įdomu buvo gilintis į apskritimo formos simbolių reikšmę, manau, jog simbolių žodynuose perteikiama prasmė siejasi su tyrimo dalyvės Austėjos pasidalintomis asmeninėmis įžvalgomis. Svarbu paminėti ir tai, jog moteris, stebėdama savo kūrybinę kelionę DT procese, pati išskyrė rato vaizdinio atsiradimą, jį tapatindama su tuometiniu jos gyvenimo ciklu.

3.2.2.2. Įrėminti objektai

Kūrinių grupę sudaro 5 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – įrėminti objektai. Toliau išsamiau panagrinėsiu subjektyviai išskirtus, šiuos kūrinius vienijančius vizualinės raiškos ypatumus.

6 pav. *Austėjos piešinių grupė – Įrėminti objektai.*

Stebint šios grupės kūrinių vaizdinius, galime matyti, jog visi išreikšti objektai tarsi įrėminti, turintys savo asmenines ribas. Formos, esančios piešiniuose, kruopščiai išpildytos, apibrėžtos, tvarkingos. Hinz (2020) teigimu, jei net skystosios, sunkiau sukontroliuojamos meninės raiškos priemonės, tokios kaip dažai, naudojamos išryškinant tikslus formų kontūrus, tai signalizuoja apie perceptualinio (suvokimo) komponento dominavimą (Hinz, 2020). Pirmame ir penktame (Nr. 2; Nr. 10) šios grupės piešiniuose galima pastebėti, jog net tapant su tempera, tyrimo dalyvė geba perteikti tvarkingas, konkrečias formas. Taip pat, beveik visuose kūriniuose (Nr. 2; Nr. 8; Nr. 9-2; Nr. 10) galime matyti aiškų figūros atskyrimą nuo fono, kas taip pat būdinga kuriant suvokimo lygmenyje (Hinz, 2020).

Be kita ko, remiantis *'Expressive Therapies Continuum'* modeliu, meninės raiškos priemonių naudojimas, kūriniuose atsiskleidžiančių vaizdinių, formų išreikštumas ir energijos lygis kuriant, parodo klientų požiūrį į jų asmenines ribas (Hinz, 2020). Nors tyrimo dalyvė Austėja savo vizualinėje raiškoje naudojo įvairias dailės priemones, jos piešiniai visoje DT ciklo eigoje išliko tvarkingi, struktūruoti. Kūrybiniame procese ji dirbdavo ramiai, tyloje, buvo stebimas didelis susikaupimas. Matant moters kūrybinę DT kelionę, galima būtų manyti, jog ji geba nusibrėžti aiškias ribas. Tai atsiskleidė ir verbalinėje tyrimo dalyvės raiškoje, kuomet reflektuodama apie savo patirtis, Austėja dalinosi, jog gyvenime yra linkusi turėti aiškų veiksmų planą, jausti ir paisyti individualias ribas. Moteris save apibūdino kaip itin atsakingą, struktūruotą žmogų. Struktūriškumą, kaip asmeninę savybę, galime matyti ir vizualiai perteiktą tyrimo dalyvės kūrinyje, kuriame ji pavaizdavo savo stiprybes (Nr. 7).

Kita vertus, remiantis Abt (2005), įrėminti objektai atspindi tvarkos požymius ir gali būti vertinami dviprasmiškai. Piešiniuose demonstruojamų objektų rėmai gali žymėti griežtą, ribojančią ar net baimingą kūrėjo perspektyvą apie kūrinyje perteiktus vaizdinius, tačiau tai taip pat gali byloti apie kūrinio autoriui reikšmingų, saugomų aspektų išraišką (Abt, 2005). Šiuo atveju, galima būtų samprotuoti, jog didžiojoje dalyje tyrimo dalyvės piešinių atsiskleidžia jai svarbūs objektai, atsižvelgiant į tai, jog Austėja noriai kurdavo bei nuodugniai reflektuodavo savo patirtis. Tačiau žvelgiant į piešinį Nr. 8 ir prisimenant jo kūrybinio proceso refleksiją, galima būtų svarstyti ir apie

baimė apipinta Austėjos požiūrį į šią vizualinės raiškos vaizdinį. Nupiešusi kelią, moteris dalinosi, jog čia perteikta autostrada, o matoma trikampio formų virtinė atspindi specialiąją priemonę *ežį*, kuris policijos pareigūnų būna tiesiamas, siekiant sustabdyti jų reikalavimams nepaklūstančius vairuotojus. Pasak Austėjos, *ežys* – tai jos smurtaujantis vyras, o ji pati vairuotoja, važiuojanti autostrada. Šiuo atveju, dėl tyrimo dalyvės suteiktos prasmės kūrinio simbolikai atskleisti, galima būtų manyti, jog griežtomis linijomis įrėmintas kelio vaizdinys galėtų atspindėti baimės, susikaustymo, ribojimo požymius.

Tuo tarpu, Lebedevos (2021) teigimu, išryškėjęs užbaigtų vaizdinių įrėminimas galėtų atspindėti tvarkos ir logikos siekimą. Tyrimo dalyvė ne kartą buvo užsiminusi, jog tvarkos siekis jos gyvenime toks didelis, kad kartais atrodo, jog net per daug stato save į rėmus. Austėja atviravo, jog neretai toks stiprus savęs varžymas, bei kaip ji pati įvardino, *perfekcionizmas*, tam tikrose kasdieninėse situacijose jai trukdo. Be to, DT kūrybinio proceso refleksijų metu moteris išskyrė, jog prieš pradėdant kurti, jai svarbu žinoti konkrečią, direktyvią kūrybinę temą. Tai buvo galima pajusti ir piešimo metu, kuomet tyrimo dalyvė tikslindavosi dėl duotos užduoties atlikimo detalių, tokių kaip, kiek laiko skirta kūrybai, ką tiksliai reikia nupiešti, ką tokia tema galėtų reikšti ir kt. Taigi, galima būtų manyti, jog logikos siekimas Austėjos gyvenime taip pat turi atitinkamą reikšmę.

Apibendrinant šią piešinių grupę, samprotautina, jog griežti kontūrai, ryškios, apvedžiojančios linijos kūryboje iš dalies gali atspindėti tyrimo dalyvės asmenybę apibūdinančias charakterio savybes, tokias kaip struktūriškumas, logikos, tvarkos siekimas. Iš kitos pusės, objektų įrėminimas galėtų skleisti žinią ir apie vaizduojamų vaizdinių svarbą Austėjos gyvenime.

Tyrėjos interpretacija. Stebint Austėjos kūrybinį procesą, piešinius, taip pat klausantis jos asmeninių refleksijų, kilo pojūtis, jog moteris yra linkusi siekti struktūros bei tvarkos gyvenime. DT proceso metu galima buvo stebėti ir tyrimo dalyvės gebėjimą aiškiai įvardinti savo asmenines savybes. Drįstu manyti, jog Austėjos savirefleksijos įgūdžiai ir jų ugdymas DT eigoje, prisidėjo prie jos kūrinių analizės validumo bei išsamumo.

3.2.2.3. Spalvos mano širdyje

Kūrinių grupę sudaro 6 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – spalvingumas, įvairių spalvų naudojimas. Pavadinimas „Spalvos mano širdyje“ sukurtas remiantis tyrimo dalyvės vizualine išraiška atskleista fraze (Nr. 9-3). Toliau išsamiau panagrinėsiu šios kūrinių grupės turinio bendrumus.

7 pav. Austėjos piešinių grupė – Spalvos mano širdyje

Pirmiausia, ši kūrinių kekė pasižymi spalvų turtingumu. Spalvų gausos reikšmingumą galime išvelgti ir Austėjos sukurtame HAIKU penkiaeilėje, kuriame rašoma: „Spalvos/ Mano gėlėje/ Spalvos mano širdyje/ Sudėsiu jas visas į save/ AŠ“ (Nr. 9-3). Dėl šios priežasties, tampa smalsu panagrinėti tokio plataus spalvų spektro naudojimo pasirinkimo ypatumus. Kaip teigia Hinz (2020), spalvingi piešiniai yra laikomi terapiškai vertingais, nes gausus spalvų naudojimas gali sukelti įvairių emocijų pasireiškimą. Taip pat, plataus spalvų spektro pasirinkimas, jų tarpusavio maišymas gali parodyti, jog žmogus kuria, veikiant afektiniam komponentui (Hinz, 2020). Abt (2005) taipogi pažymi spalvų naudojimo ir emocijų patyrimo sąsają svarbą. Bendrai reflektuodama apie savo DT patirtį, Austėja dalinasi, jog ši terapinė intervencija jai ir reiškė darbą su emocijomis – jų išjautimu, priėmimu ir paleidimu. Moteris atviravo, jog kiekvieno užsiėmimo metu jai pavykdavo prisiliesti prie skirtingų patyrimų – piešdama ji išgyvendavo stiprias ir reikšmingas emocijas, kurių neretai negalėdavo sau leisti patirti ne terapinėje aplinkoje.

Be kita ko, stebint šią piešinių grupę kyla jausmas, jog iš visos paletės, Austėjos kūriniuose dominuoja 3 bazinės spalvos – geltona, raudona ir žalia. Tokiu būdu, tampa įdomu panagrinėti šių spalvų simbolinę reikšmę.

Dominuojanti geltonos spalvos išraiška matoma piešiniuose Nr. 6, Nr. 9-1, Nr. 4. Becker (1995) teigia, jog geltona spalva artima auksui ir atspindi amžinybę, šviesą ir spindėjimą. Įdomu tai, jog kūrinyje Nr. 9-1, pasak Austėjos, perteiktas gėlės vaizdinys. Reflektavimo apie kūrinį eigoje, moteris negalėjo atsistebėti grožiu ir šviesa, sklindančia iš pasąmoningai, monotipijų kūrybos pagrindu, o kaip ji pati įvardino – *bandymo keliu* sukurtą žiedo vaizdiniu. Tuo tarpu, kūrinyje Nr. 4, moteris vaizdavo malonią praeities akimirką, kada Meksikoje ji mėgavosi besileidžiančios saulės, nuspalvinusios dangų įvairiausiomis spalvomis, vaizdiniu. Refleksijos apie šį piešinį metu, Austėja

atviravo, jog kelionės praeityje jos gyvenimui suteikdavo prasmę. Šiuo atveju, galima būtų manyti, jog geltonos spalvos raiška tyrimo dalyvės kūryboje turi teigiamą, sentimentaliais patyrimais paremtą reikšmę.

Kita vertus, piešiniuose Nr. 5, Nr. 9-1, Nr. 4 galime stebėti gausų žalių atspalvių pasireiškimą. Pasak Biedermann (2002), remiantis liaudies išmintimi, žalia spalva simbolizuoja viltį. Tai gamtą, žalumą, sąmanas, gyvybę, pavasarį iliustruojantis koloritas (Becker, 1995; Biedermann, 2002). Akivaizdu, kad visuose, žalsvų atspalvių apipintuose šios grupės kūriniuose žalia spalva ir naudojama ekosistemos vaizdinių išraiškai. Be to, svarbu išskirti ir tai, kad piešinių Nr. 5, Nr. 4 aptarimuose, Austėja akcentavo, jog prisiminimai apie keliones jai suteikia viltį, kad ateityje ji turės galimybių ir toliau klajoti po pasaulį, *stebėti jo spalvas, pajusti ramybę ir įsikvėpti naujam gyvenimo etapui*.

Galiausiai, gausų raudonos spalvos atsiskleidimą galime stebėti Nr. 9-3, Nr. 4, Nr. 7 piešinių vaizdiniuose. Kūrinyje (Nr. 9-3) matomas ryškiai raudona spalva parašytas žodis „Aš“, kas galimai dar labiau įgalina šios spalvos reikšmingumą Austėjos kūryboje. Simbolių žodynuose galima aptikti, jog raudona simbolizuoja gyvybę, vaisingumą, jėgą, meilę, tačiau taip pat įprasminama ir per kraują, neapykantą, žūtbūtinę kovą, agresiją (Becker, 1995; Biedermann, 2002). Šiuo atveju, žiūrint į raudonu koloritu papuoštus piešinius, galima būtų samprotauti apie teigiamą raudonos spalvos alegoriją. Šeštajame šios grupės kūrinyje (Nr. 7) raudona atsiskleidžia per širdies viziją, ta pačia spalva viršuje parašytas žodis „Empatija“. Penktajame piešinyje (Nr. 4), kaip teigė Austėja, raudona atspindi besileidžiančios saulės nudažytą dangų, malonų vizualinį prisiminimą iš praeities kelionės.

Apibendrinant šią kūrinių grupę, galima manyti, jog spalvos tyrimo dalyvės kūryboje vaizduoja jos vidines spalvas – spalvas, esančias Austėjos širdyje. Kitaip tariant, tai tarsi vidinių patyrimų atspindys popieriaus lape.

Tyrėjos įžvalga. Stebint Austėjos kūrybinį procesą, buvo galima matyti smalsumą, žingeidumą tiek renkantis meninės raiškos priemones, tiek naudojant įvairias spalvas. Nors visi spalviniai pasirinkimai vyko nedrąsiai, apgalvotai, tačiau jautėsi palaipsniui didėjantis moters polinkis eksperimentuoti, patirti ir prisiliesti prie naujų kūrybinių įrankių.

3.2.2.4. Tyrimo dalyvės Austėjos dailės terapijos kūrinių analizės apibendrinimas

Austėjos DT kūrinius pagal vizualinės raiškos ypatybes, formaliuosius elementus ir simboliką galima suskirstyti į tris grupes: 1) *Apskritimo formos vaizdinys lapo centre*; 2) *Įrėminti objektai*; 3) *Spalvos mano širdyje*.

Visų pirma, dalyje tyrimo dalyvės Austėjos DT kūrinių išryškėjo apskritimo formos vaizdiniai. Nagrinėjant apskritimo, rato alegorinę reikšmę simbolių žodynuose, galima buvo atrasti sąsajų su moters verbalinėmis refleksijomis. Austėja pati įvardino, jog spiralė, ratas jos kūryboje

perteikia *užburto rato* prasmę ir asocijuojasi su jos išgyvenamu ilgu ir varginančiu skyrybų procesu. Tuo tarpu, apskritimo simbolika, atsiskleidžianti per gėlių vaizdinius galimai rodo tyrimo dalyvės patirtą nušvitimą bei palaipsniui iš naujo įžvelgiamą savo, kaip moters, vidinį grožį.

Taip pat, dalyje moters kūrinį dominuojantis objektų įrėminimas galimai atspindi jos asmenybei būdingas savybes: struktūriškumą, logikos siekį. Tačiau kai kuriuose piešiniuose tai galėtų reikšti ir baimės, susikaustymo jausmų apipintą požiūrį į kūrinį perteiktą įrėmintą vaizdinį.

Be kita ko, Austėjos piešiniuose stebėtas spalvingumas ir bazinių spalvų – geltonos, raudonos, žalios dominavimas taip pat iš dalies atspindėjo moters išsakytose asmeninėse įžvalgose. Galima manyti, jog geltona padėjo perteikti sentimentalius, optimistiškus tyrimo dalyvės gyvenimo aspektus, žalia įprasmino viltį, sužadino prisiminimus, o raudona galimai siejosi su Austėjai būdinga empatijos, meilės pojūčio išraiška.

Galiausiai, apibendrinant subjektyviai išskirtus, Austėjos kūryboje išryškėjusius formaliuosius piešinių elementus, galima manyti, jog daliai jos darbų būdinga centrinė kompozicija atspindėjo *ego*, savastį ir atskleidė nesąmoningus vidinius aspektus (Abt, 2005). Taip pat, tikslų formų išryškinimas, jų įrėminimas kontūrais signalizavo apie Austėjos polinkį kurti suvokimo lygmenyje (Hinz, 2020). Be to, spalvų įvairovė piešiniuose ir išreikšta subjektyvi moters DT samprata leido suprasti, jog Austėjos kūrybinio proceso metu neretai veikia ir afektinis komponentas (Hinz, 2020).

3.2.3. Tyrimo dalyvės Simonos piešinių turinio analizė

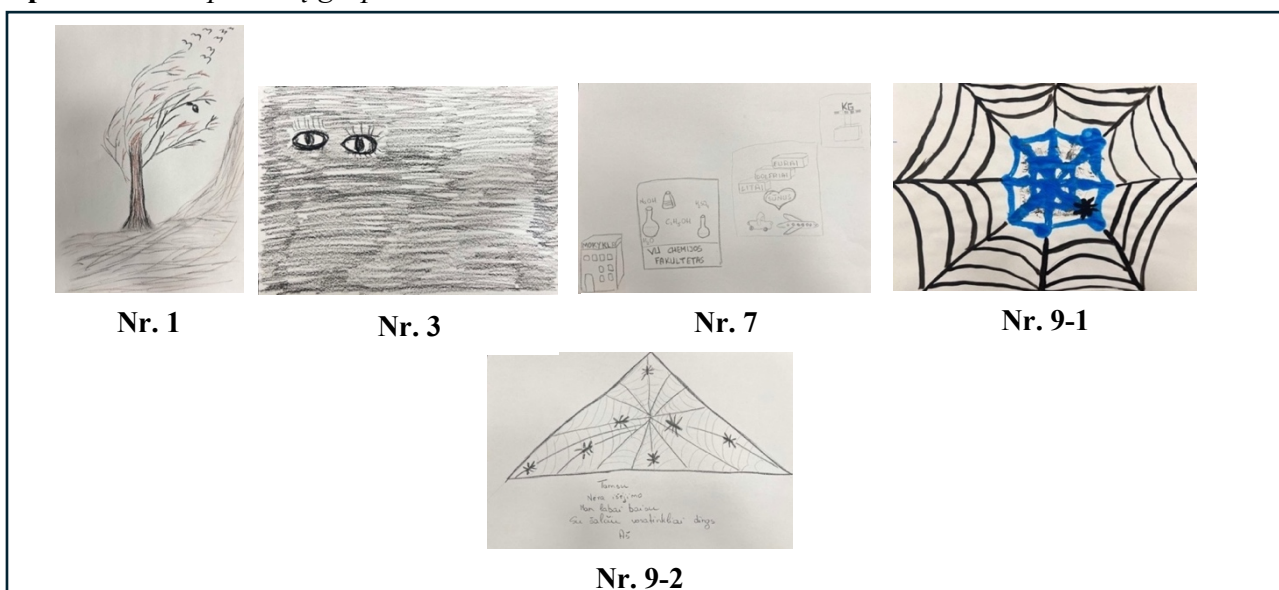
Simona dalyvavo 9-ioje iš 10-ies DT sesijų. 8-oje sesijoje moteris nedalyvavo dėl asmeninių priežasčių, kurių nenurodė. Tyrimo dalyvė motyvuotai ir atsakingai lankė DT užsiėmimus. Sesijų metu buvo stebimas didelis jautrumas, aktyvios trauminės patirties išraiška. Kūrybinio proceso eigoje moteris neretai dalindavosi, jog jai sunku pradėti piešti, argumentuodama, jog numatytos temos sunkios ir jautrios. Tačiau refleksijų metu Simona itin išsamiai dalindavosi savo patyrimais, nuodugniai gilindavosi į DT metu paliestus vidinius išgyvenimus.

Šiame darbe analizuojami ir interpretuojami 10 Simonos piešinių, sugrupuotų pagal DT sesijų eiliškumą. Juose esantys vaizdiniai, formalieji elementai bei užsiėmimų temos nurodytos prieduose (žr. priedą Nr. 6). DT ciklo kūriniai sugrupuoti pagal mano, kaip tyrėjos, subjektyviai išskirtus formaliuosius elementus, pasikartojančias vizualinės raiškos savybes bei atsiskleidžiančius simbolius. Sudarytos 3 piešinių grupės:

- Pirma piešinių grupė – *Pilkas koloritas* (žr. 8 pav.)
- Antra piešinių grupė – *Augalų vaizdinys* (žr. 9 pav.)
- Trečia piešinių grupė – *Širdies delne vaizdinys* (žr. 10 pav.)

3.2.3.1. Pilkas koloritas

8 pav. Simonos piešinių grupė – Pilkas koloritas

Kūrinių grupę sudaro 5 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – pilkas koloritas. Toliau išsamiau panagrinėsiu šios kūrinių grupės turinio bendrumus.

Žiūrint į šią piešinių grupę, pirmiausia dėmesys krypta į dominuojančią pilką spalvą. Abt (2005) pažymi, jog pilka tai didžiausių priešingybių – juodos ir baltos spalvos antitezė (sajunga). Šioje spalvoje tarsi nėra nei gyvybės nei mirties atvaizdų, tai liūdnumo potyrį įžiebianti priešybių kombinacija (Abt, 2005). Tyrimo dalyvė Simona daug kalbėjo apie liūdesio jausmo patyrimą. Moteris dalinosi, jog šiame gyvenimo etape, kuomet dar tik labai neseniai paliko smurtaujančią partnerį, ji jaučiasi ypač vieniša, liūdna, praradusi gyvenimo džiaugsmą. Tai labai tiksliai atspindi pirmasis (Nr. 1) Simonos piešinys, kuriame piešdama medį ji bandė perteikti save. Moteris dalinosi, jog tai – laibas, vienišas, pavargęs medis, vos atsilaikantis nuo atšiaurios atmosferos ir stipriai pučiančio vėjo. Vėjas toks stiprus, kad ant medžio likęs vos vienas lapelis. Net paukščiai išskrenda ir palieka jį, nes būti šalia – per sunku. Refleksijos eigoje, Simona papildė, jog dešinėje pusėje matomas kalnas – tai tarsi užuovėja, link kurios medis krypta, siekdamas apsisaugoti ir nenulūžti. Taigi galima manyti, jog būtent toks savasties atskleidimas per piešiamą objektą ir galėtų atspindėti pilkos spalvos simbolizmą.

Iš kitos pusės, Becker (1995) teigia, jog liaudės prietaruose pilka laikoma anapilin išskeliavusių žmonių ir dvasių spalva. Skaitant apie pilkšvo kolorito įprasminimą ir atsižvelgiant į tyrėjos dienoraštyje esančias išvalgas apie Simonos refleksijas, kyla mintis, jog pilka gali perteikti gyvasties, varomosios gyvenimo jėgos trūkumą. Moteris dalindavosi, jog tuometiniame laikotarpyje jai itin sunku įžvelgti pozityvius gyvenimo aspektus, jos kasdienybę dengia neigatyvios mintys. Be to, gyvasties stoką atspindi ir tyrimo dalyvės verbalinėje raiškoje išryškėjęs nuovargio aspektas.

Žiūrėdama į savo sukurtus darbus, Simona atviraudavo, kad net juose atspindi pervargusios, fiziškai ir emociškai išsekusios moters išgyvenimai.

Be kita ko, svarbu pasirodė panagrinėti ir juodos spalvos reikšmę, atsižvelgiant į stiprią šio kolorito išraišką antrame ir ketvirtame (Nr. 3; Nr. 9-1) grupės piešiniuose. Pasak Abt (2005), juoda spalva yra įprasminama aklinos tamsos ir gali atskleisti nesąmoningumą, depresyvumą, baimę, mirtį tuo pačiu ir pasiruošimą atgimti, pradėti naują gyvenimą. Tuo tarpu, Becker (1995) rašė, jog tai gedulo spalva, atskleidžianti nusivylimo skausmą. Tokios mintys tapatinasi ir su piešinio Nr. 3 refleksijos metu Simonos išreikštomis įžvalgomis. Moteris minėjo, jog juoda spalva vaizdingai perteikia dabartiniame laike patiriamą baimės jausmą. Užsiėmimo eigoje ji užsiminė ir apie išgyvenamą skausmą, pyktį. Piešinyje matomos akys – tai jos buvusio vyro akys, bauginančios ir gąsdinančios ją. Tyrimo dalyvė atviravo, jog vakare atsigulusi į lovą ir užsimerkusi, ji neretai regi tokį vaizdinį – aklina tamsą ir joje šviečiančias baugias vyro akis. Taigi šiuo atveju, tyrimo dalyvės subjektyviai suteikta prasmė spalvai iš dalies atspindi simbolius tyrinėjančių autorių aiškinamą juodos simboliką.

Galiausiai, siekiant pagilinti Simonos kūrybinio proceso ypatumus, reikšminga atkreipti dėmesį ir į pirmame bei antrame (Nr. 1; Nr. 3) piešiniuose stebimą pasikartojančios, neramios linijos piešimą, štrichavimą. Be to, tokį ritmingą linijų konstravimą Simona demonstravo visoje DT ciklo eigoje. Hinz (2020) teigia, jog daugelis žmonių atlieka įvairius pasikartojančius judesius, tokius kaip pėdos judinimas ar nagų kramtymas, siekdami sumažinti kūne tvyrančią įtampą, tačiau tai nelemia vidinės būsenos pokyčių. Tuo tarpu kūryba, dominuojant kinestetiniam komponentui, gali tapti efektyvia veikla, siekiant sumažinti stresą ar iškrauti energijos perteklių (Hinz, 2020). Kiekvieno užsiėmimo metu, buvo stebimas moters jautrumas, nesaugumas, pažeidžiamumas, nerimastingumas. Refleksijų metu Simona graudindavosi, verkdamo, tiek kalbėdama apie save, tiek klausydama kitų grupės dalyvių patirčių. Apskritai, DT eigoje galima buvo matyti, jog moteris patiria stresą ir išgyvena stiprius jausmus. Atsižvelgiant į *‘Expressive therapies continuum’* metodikos pagrindus, įvertinant stebėto tyrimo dalyvės elgesio ypatumus bei sekant jos išsakytas mintis apie psichologiškai nelengvą tuometinį gyvenimo etapą, galima būtų galvoti, jog kūrybinio proceso metu, Simona nesąmoningai, piešiant per judesį, išsikraudavo ant popieriaus lapo.

Reziumuojant šios grupės analizėje išryškėjusius tyrimo dalyvės vizualinės raiškos ypatumus, galima būtų teigti, jog kūrybiuose atsiskleidžiančios tamsios, šaltos spalvos atspindi jos sunkių išgyvenimų apipintą gyvenimo laikotarpį. Manytina, jog kuriant per veiksmą moteris siekia atsipalaiduoti ir palengvinti jos vidų slegiančią emocinę naštą.

Tyrėjos įžvalga. Įdomu tai, kad Simonos piešinių simbolika ir koloritas kone tiksliausiai perteikia jos patyrimus. Stebėdama moters kūrybinę kelionę, kiekvieno užsiėmimo metu liudijau jos patiriamą skausmą ir vis dar aktyviai išgyvenamą patirto smurto trauminę patirtį. Reikšminga matyti

jos žaizdas, perteiktas ant popieriaus lapo, nes kaip minėjo ji pati, DT pradžioje *svarbu nupiešti savo ligą, o vėliau palaipsniui ją gydyti*.

3.2.3.2. Augalų vaizdinys

9 pav. Simonos piešinių grupė – Augalų vaizdinys.

Kūrinių grupę sudaro 5 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – augalų vaizdinys. Toliau išsamiau panagrinėsiu subjektyviai išskirtus, šiuos kūrinius vienijančius vizualinės raiškos ypatumus.

Žvelgiant į šią piešinių grupę, galime matyti visuose juose atsiskleidusius augalų vaizdinius. Tai įvairios gėlės, kaktusas, medis, krūmai. Galima manyti, jog augalai ir apskritai gamta užima reikšmingą vietą tyrimo dalyvės gyvenime. Taigi, tampa įdomu pasigilinti į simbolines žaliojo augalijos pasaulio reikšmes. Augalai, pasak Becker (1995), kaip esminė ekosistemos pakopa, pasižyminti pastovia kaita – žydėjimu, vystymusi, augimu, įprasminama kaip atsinaujinimo alegorija. Tai visų gyvų organizmų visuma (Becker, 1995). Galima manyti, jog ši bendrinė brendimo simbolika galimai sietusi su tyrimo dalyvės Simonos polinkiu psichologiškai augti. Tiek drąsa, žengtas žingsnis palikti smurtinę aplinką, tiek atėjimas į Moterų informacijos centrą, DT, signalizuoja apie moters siekį ugdyti save kaip asmenybę, kaip įvardino ji pati – *atsitiesti ir pradėti gyvenimą iš naujo*. Augalijos išraiška jos kūriniuose tarytum simbolizuoja naują pradžią.

Be kita ko, įdomu panagrinėti ir gėlių, kaip augalų pasaulio vieneto, simbolinę prasmę. Biedermann (2002) pažymi, jog bendrąja prasme gėlė gali būti gyvasties, galios ir gyvenimo džiaugsmo alegorija. Gėlių vaizdiniai atsiskleidžia antrame, trečiame ir ketvirtame (Nr. 2; Nr. 4; Nr. 5) šios grupės piešiniuose. Šių kūrinių vaizdiniai gimė vedami namų, malonių prisiminimų bei ramybės suteikiančių gyvenimo aspektų temų. Tai galbūt ir galėtų atspindėti ramybę ir grožiu

apipintus Simonos gyvenimo momentus. Pavyzdžiui, trečiajame piešinyje (Nr. 4) galime matyti tyrimo dalyvės pavaizduotą malonią praeities akimirką. Šiai užduočiai „*Malonus prisiminimas*“ buvo skirta 25 minutės, tačiau pirmąsias 10 Simona verkė, vis iš naujo rinkosi meninės raiškos priemones, su kitomis moterimis dalinosi, kad be galo sunku jai prisiminti kažką malonaus. Tačiau atsėdusi prie popieriaus lapo, netrukus labai greitai ištraukė ir drąsiais, energingais judesiais piešė galvoje įstrigusį vaizdinį. Refleksijos metu, Simona atviravo, jog piešinyje ji pavaizdavo karštą vasaros dieną, kai prieš trejus metus su sūnumi lankėsi Trakuose, dviese plaukiojo su valtimi, besigrožint Trakų pilies peizažu. Moteris detaliai pasakojo apie ryšio su vandeniu reikšmę jos gyvenime – minėjo, jog vandenyje ji jaučiasi saugiai, mėgsta plaukioti, šiuo etapu du kartus per savaitę lanko baseiną. Vis dėl to, prisiminimo grožį dalinimosi metu temdydavo teiginys, jog tokie malonūs įvykiai vykdavo tik prieš susipažįstant su savo buvusiu vyru. Pasak jos, po to gyvenime vis sunkiau sekdavosi patirti gražių akimirkų. Nepaisant to, refleksiją Austėja užbaigė mintimi, jog vis dėl to tikisi, kad piešinyje matomas *tiltas tarp sausumos ir pilies, taps keliu, kuriuo ji pamažu pereis į šviesesnę gyvenimo etapą*. Šiuo atveju, galime matyti ganėtinai aiškiai pačios tyrimo dalyvės įprasmintą gyvenimo grožio, vilties ir džiaugsmo alegoriją, kurią galbūt iš dalies atskleidžia ir spalvingų gėlių vaizdiniai.

Galiausiai, svarbu atkreipti dėmesį į Simonos meninės raiškos priemonių pasirinkimą. Tiek šioje piešinių grupėje, tiek apskritai visuose moters kūrinuose dominuoja kietųjų dailės priemonių, dažniausiai pieštukų arba vaškinių kreidelių raiška. Be to, beveik kiekvienoje DT sesijoje, Simona kūrė ant A4 formato baltų popieriaus lapų. Hinz (2020) teigimu, santykio su įvairiomis priemonėmis stebėjimas gali padėti geriau suprasti ne tik piešinio ypatumus, bet ir žmogaus gyvenimo tendencijas, tokias kaip problemų sprendimo įgūdžiai ar polinkis eksperimentuoti. Šiuo atveju, pasirinkimas dirbti su tomis pačiomis priemonėmis, esant galimybei rinktis kitas, gali signalizuoti apie kliento baimę rizikuoti (Hinz, 2020). Tai tarsi atspindi tyrimo dalyvės verbalinėje raiškoje atsiskleidusius tuometinio jos gyvenimo etapo aspektus, tokius kaip, nuolat patiriama baimė, varginantis nežinomybės pojūtis bei begalinis siekis jaustis saugiai. Galima būtų manyti, jog Simona rinkosi jai pažįstamas, lengvai kontroliuojamas meninės raiškos priemones, tokiu būdu nesąmoningai mėgindama kūrybinį procesą paversti saugia terpe būti. Išskirtina, jog Simonos elgesys su dailės priemonėmis yra ypač atsargus, nedrąsus, lėtai kintantis. Galima samprotauti, jog tai atspindi ir jos verbaliai išreikštose mintyse apie sudėtingai besiklostantį dabartinį gyvenimo etapą.

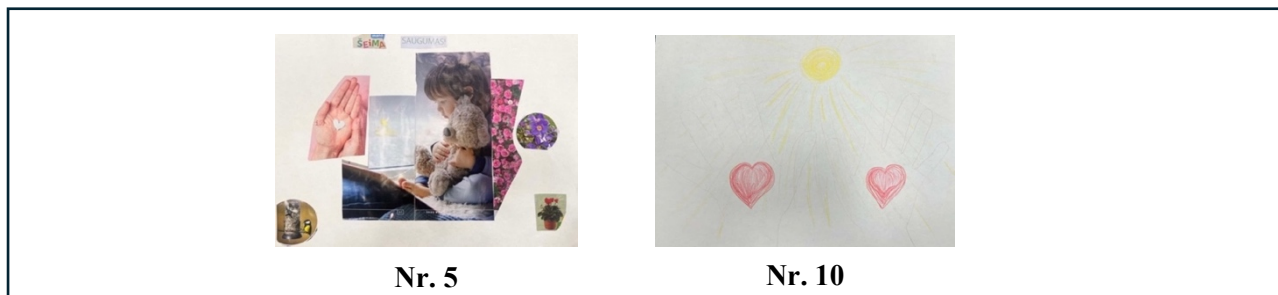
Apibendrinant šią piešinių kekę galima manyti, jog augalų simbolika tyrimo dalyvės piešiniuose perteikė jos išgyvenamą vidinę transformaciją – naują pradžią ir viltį. Atsižvelgiant į sudėtingas Simonos gyvenimo aplinkybes, samprotautina, jog galimybė pačiai rinktis meninės raiškos priemones ir saugiai patirti kūrybinį procesą prisideda prie jos vidinio augimo kelionės.

Tyrėjos išvalga. Atsižvelgiant į begalinį tyrimo dalyvės jautrumą, aktyvios traumos išraišką DT procese, būdavo džiugu stebėti spalvingus, gyvasties, augalų vaizdinių kupinus Simonos kūrinius.

Jų refleksijų eigoje, moteris palaipsniui vis dažniau išvelgdavo ir teigiamų, viltį kuriančių gyvenimo ypatybių.

3.2.3.3. Širdies delne vaizdinys

10 pav. *Simonos piešinių grupė – Širdies delne vaizdinys*

Kūrinių grupę sudaro 2 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – širdies delne vaizdinys. Toliau išsamiau panagrinėsiu šios kūrinių grupės turinio bendrumus.

Stebint šią piešinių grupę, dėmesys krypsta į abiejuose kūriniuose išryškėjantį, kone taip pat atrodantį širdies formos delne vaizdinį. Įdomu tampa panagrinėti, ką alegoriškai reiškia rankų, delno vizija, taip pat, kokią simbolinę prasmę turi širdies forma.

Becker (1995) teigimu, ranka, delnas, plaštaka alegoriškai įprasmina galią ir aktyvumą. Tuo tarpu ištiesta ar besisveikinti ranka simbolizuoja atvirumą, atsidavimą, draugystę (Becker, 1995). Įdomu tai, jog stebint Simonos elgesį DT sesijų metu bei girdint jos refleksijas, susidarė įspūdis, jog moteriai be galo svarbus tarpusavio ryšio kūrimas bei santykių su grupės narėmis puoselėjimas. Tyrimo dalyvė atviraudavo, jog būnant DT grupėje, ji gali nusiimti emocijas ir jausmus slepiančią kaukę, patirti begalinį palaikymą, įsiklausymo į viena kitos patirtis, bendrystės pojūtį. Pasak Simonos, buvimas bendruomenėje įprasmina ne tik DT procesą, bet ir jos asmeninį gyvenimą. Be kita ko, stebint moters dalyvavimo grupės refleksijoje ypatumus, buvo galima matyti siekį artumui, norą palaikyti kitas grupės dalyves, padėti joms išvelgti jų stiprybes, skatinti ieškoti asmeninių resursų. Simona aktyviai įsitraukdavo į reflektavimo procesus, ne tik dalindamasi apie savo kūrybines patirtis, bet ir samprotaudama, ką ji išvelgia kitų kūriniuose.

Tuo tarpu, Biedermann (2002) simbolių žodyne galima aptikti, kad rankos prisilietimas traktuojamas kaip magijos išraiška. Daugelyje religijų rankų uždėjimas reiškia pašventinimą ir vidinės jėgos perdavimą šventinamajam (Biedermann, 2002). Prisimenant koliažo kūrimui (Nr. 5) skirtą užsiėmimą, kyla mintis, jog rankų simbolika galėtų būti reikšminga ir tyrimo dalyvei. Prieš prasidedant užsiėmimui, Simona bendravo su kita grupės nare, kuri pasiūlė moteriai užsimerkti, kol ji masažuos Simonos ranką. Prasidėjus sesijai, tyrimo dalyvė Simona graudinosi, dalindamasi, jog ši fizinio artumo išraiška jai yra neįkainojama patirtis. Moteris atviravo, jog tokio švelnaus, jausmus sužadinančio prisilietimo šiame gyvenimo etape jai labai trūksta. Vėliau, refleksijos apie savo kūrinių

eigoje, Simona vis prisimindavo masažavimo patirtį ir širdies delne iškarpos įklįjavimą į savo piešinių grindė mintimi, jog toks artumas jai suteikia ramybę.

Kita vertus, reikšminga trumpai apžvelgti ir širdies simboliką. Biedermann (2002) simbolių žodyne galima rasti įvairiai širdį įprasminančių perspektyvų, remiantis skirtingomis senovės kultūrinėmis ištakomis, tačiau šioje analizėje norisi atskleisti pačią primityviausią prasmę – meilės alegorija. Išskirtina, jog širdis, kaip organas, pradėtas romantizuoti jau nuo ankstyvųjų viduramžių. Mene ji stilizuojama, tapatinant su krūties forma, siejama tiek su žemiškos, tiek su dangiškos, mistinės meilės išraiška (Biedermann, 2002). Meilės simboliką įprasmino ir Simona, reflektuodama apie paskutinį savo DT kūrinį, kurio tema buvo „*Dovanos, kurias išsinešame*“ (Nr. 10). Moteris atviravo, jog patirta terapinė intervencija jai ir buvo apie tarpusavio ryšį, meilę, kurių dėka ji pamažu tampa *pajėgi gydyti savo sielą*.

Kalbant apie rankų, kūno dalių simboliką, norėtusi trumpai apžvelgti ir stebėtos tyrimo dalyvės Simonos kūno kalbos ypatumus. Įdomu tai, jog moters kūno kalba kiekvieno užsiėmimo eigoje ryškiai kito. Pradžioje ji būdavo susikausčiusi, ant kėdės rate sėdėdavo sukryžiuosius kojas ir rankas, tačiau sesijas reziumuojančiose refleksijose būdavo galima stebėti atsipalaidavimą – Simona sėdėdavo laisviau, ekspresyviai mosikuodavo rankomis, dalindamasi savo DT ir asmeninio gyvenimo patyrimais. Tokie pastebėjimai leistų manyti, jog rankų laisvumas iš dalies atspindi tyrimo dalyvės buvimo santykiuose ypatumus. Laisvėjanti kūno kalba galbūt galėtų signalizuoti apie saugumo jausmo patyrimą grupėje, kuris, kaip išaiškėjo ankstesnėje analizėje, Simonai išties svarbus.

Apibendrinant šios grupės piešinių analizę, galima būtų galvoti, jog rankų, širdies simbolika tyrimo dalyvės kūryboje perteikia jos vidinį siekį patirti fizinį ir emocinį artumą, poreikį jaustis saugiai būnant bendruomenėje ir norą kurti gilų, gerumo mainais paremtą ryšį su savo bendraminčiais.

Tyrėjos įžvalga. Viso DT sesijų ciklo metu, matėsi, jog Simonai be galo svarbus yra artimo ryšio aspektas. Kaip ir minėjo ji pati – *patiriamas artumas sudaro terpę būti atvirai, nusiimti kaukę ir patirti terapinės kelionės duotybes*. Tarpusavio santykių tema moters verbalinėje raiškoje buvo tokia dažna, jog sunku būtų suabejoti, kad tai galėtų neatsiskleisti per jos kūrybą.

3.2.3.4. Tyrimo dalyvės Simonos dailės terapijos kūrinių analizės apibendrinimas

Simonos DT kūrinius pagal vizualinės raiškos ypatybes, formaliuosius elementus ir simboliką galima suskirstyti į tris grupes: 1) *Pilkas koloritas*; 2) *Augalų vaizdinys*; 3) *Širdies delne vaizdinys*.

Pirmiausia, dalyje Simonos piešinių išryškėjo pilko kolorito raiška. Tyrinėjant bendrinę pilkos spalvos simboliką bei atsižvelgiant į Simonos kūrybinės patirties refleksijas, galima galvoti, jog pilki

atspalviai jos kūryboje atskleidė vienišumo, liūdesio, gyvenimo džiaugsmo praradimo, gyvasties trūkumo, baimės patyrimus.

Kita vertus, tyrimo dalyvės kūrinų kekėje perteikti augalų vaizdiniai galimai atspindėjo jos psichologinio augimo poreikį, džiaugsmo, grožio, vilties troškimą.

Be kita ko, širdies formos delne vaizdinys atskleidė Simonos vidinį norą patirti fizinį, emocinį artumą, bendrystės pojūtį. Rankų ir širdies simbolika tapatinosi su tyrimo dalyvės išreikšta tarpusavio ryšio kūrimo svarba.

Galiausiai, svarbu apibendrinti subjektyviai išskirtus, moters kūryboje išryškėjusius formaliuosius piešinių elementus. Simonos piešimas pasižymi ritmingu neramios linijos pasikartojimu, kas pasak Hinz (2020) signalizuoja apie kinestetinio komponento dominavimą kuriant. Pasak autorės, piešiant per judesį žmogus efektyviai mažina patiriamą stresą ir įtampą. Tuo tarpu, tyrimo dalyvei būdingas tų pačių meninės raiškos priemonių pasirinkimas atskleidžia Simonos eksperimentavimo, rizikos baimę ir jos siekį patirti saugumą (Hinz, 2020).

3.2.4. Tyrimo dalyvės Dianos piešinių turinio analizė

Diana dalyvavo 9-iose iš 10-ies DT sesijų. 3 – ioje sesijoje moteris nedalyvavo, priežasties nenurodė. Tyrimo dalyvė noriai lankė užsiėmimus, tačiau įsitraukimas į terapinį procesą buvo banguojantis. Nors kūrybinio proceso metu moteris drąsiai eksperimentuodavo ir kurdavo, reflektavimo eigoje dažnai nukrypėdavo nuo savo asmeninių patyrimų, daugiausiai dalindavosi dalykiniais praeities prisiminimais, nemažai kalbėdavo apie kitų, terapiniame procese nedalyvaujančių, asmenų gyvenimo patirtis. Nepaisant to, DT metu, grupės dalyvės gilindavosi į Dianos asmeninius išgyvenimus, kas palaipsniui paskatino moterį labiau atsiverti ir nuosekliau pasinerti į savo patyrimų tyrinėjimą.

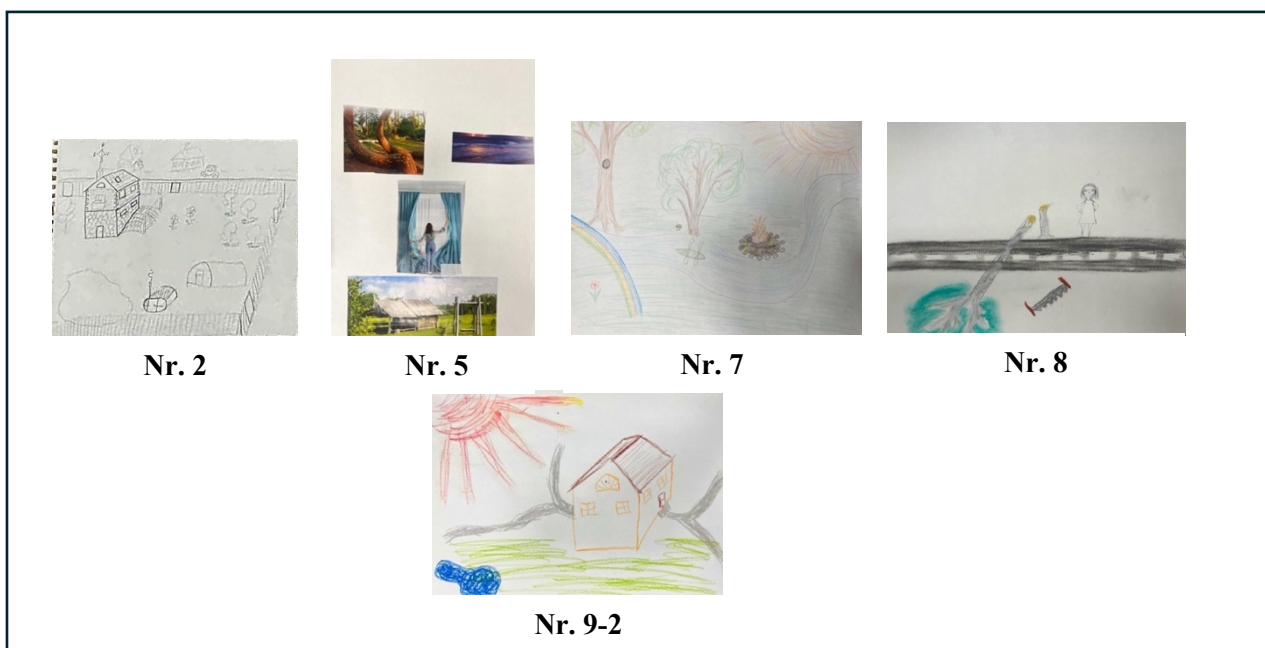
Šiame darbe analizuojami ir interpretuojami 9 Dianos kūriniai, sugrupuoti pagal DT sesijų eiliškumą. Juose esantys vaizdiniai, formalieji elementai bei užsiėmimų temos nurodytos prieduose (žr. priedą Nr. 7). Kūriniai buvo grupuojami pagal mano, kaip tyrėjos, subjektyviai išskirtas pasikartojančias vizualinės raiškos savybes, formaliuosius elementus bei atsiskleidžiančius simbolius. Sudarytos 2 piešinių grupės:

- Pirma piešinių grupė – *Namo ir sodo elementai* (žr. 11 pav.)
- Antra piešinių grupė – *Dominuojanti raudona spalva* (žr. 12 pav.)

3.2.4.1. Namo ir sodo elementai

Kūrinių grupę sudaro 5 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – namo, sodo, sodybos elementai. Toliau išsamiau panagrinėsiu subjektyviai išskirtus, šiuos kūrinius vienijančius vizualinės raiškos ypatumus.

11 pav. *Dianos piešinių grupė – Namai ir sodo elementai*

Žvelgiant į šią piešinių grupę, galime pastebėti sodo namelio, sodybos, kaimo motyvus. Visuose kūriniuose atsiskleidžia akiai malonaus gamtos kampelio vaizdiniai, o didžiojoje daugumoje – pavaizduotame sode stovi ir namas. Siekiant pasigilinti į tokių vaizdinių pasireiškimo ypatumus, svarbu apžvelgti, kokią sodo, namo reikšmę įprasmina simbolių žodynai.

Biedermann (2002) pažymi, jog pagal tradicinės simbolikos nuostatą, į sodą – prižiūrimą ir žmogaus rankomis puoselėjamą gamtos kampelį, keliaujama per šventą, nepaliestą girią. *Rojaus* sodo reikšmė įprasminama per pasaulio Kūrėjo pirmųjų žmonių apgyvendinimą saugioje, tvora apjuostoje vietovėje (Biedermann, 2002). Apskritai nuo senų laikų visame pasaulyje vyrauja pozityvi sodo simbolika, dažnai ši vieta būna romantizuojama. Sodo, kaip vietovės, svarbą galima buvo suprasti ir stebint tyrimo dalyvės vizualinę ir verbalinę raišką viso DT ciklo metu. Pavyzdžiui, pristatydamą pirmąjį šios grupės kūrinių (Nr. 2), Diana atviravo, jog namai, sodas – tai pati jaukiausia, švenčiausia vieta, kurioje ji yra kada nors buvus. Moteris dalinosi, jog jau nuo vaikystės yra įpratusi puoselėti ir rūpintis ją supančia aplinka. Ji daug kalbėjo apie įvairių buities, sodo darbų atlikimą, detalai dalindamasi tiek ankstyvosios jaunystės, tiek dabartinio gyvenimo patirtimi. Pavyzdžiui, ketvirtame grupės piešinyje (Nr. 8) galime matyti nulūžusį medį, šalia stovinčią moterį ir ant žemės gulintį

pjūklą. Pasak Dianos, tai ant kelio užvirtęs medis, o norint jį patraukti, reikia supjaustyti mažesnėmis dalimis. Moteris dalinosi, jog jai yra tekę pjaustyti medžius, kapoti malkas, augdama ji mokėsi šių fizinių darbų atlikimo subtilybių. Diana teigė, jog kelyje susidūrusi su kliūtimi – nulūžusiu medžiu, ji gebėtų susitvarkyti su šiuo trukdžiu, pasinaudodama savo turimais įgūdžiais. Taigi, klausant tyrimo dalyvės refleksijų, kilo jausmas, jog namai gamtoje – tai vienas reikšmingiausių jos gyvenimo aspektų, o jų puoselėjimas – neatsiejama jos kasdienybės dalis.

Be kita ko, Becker (1995) teigimu, sodas tai žemiškojo ir dangiškojo rojaus, visatos tvarkos alegorija. Tai tarsi nuo išorinio pasaulio izoliuota teritorija, priebėgos vietovė, tapatinama su sala ar oaze (Becker, 1995). Įdomu tai, jog tyrimo dalyvė Diana ir pati taip įprasmino savo sodo vaizdinius, teigdama, jog sodyba tarsi *saugus jos prieglobstis*. Moteris atviravo, jog būdama gamtoje ji pasikrauna savo asmeninius resursus, patiria ramybę. Ramybės pojūtį sodyboje įprasmina ir antrasis šios grupės kūrinys (Nr. 5), tema „*Koliažas – ramybė*“. Galima būtų manyti, jog sodas Dianai ir galėtų metaforiškai atspindėti *ramybės oazę*. Iš kitos pusės, trečiame piešinyje (Nr. 7), gamtos kampelio vaizdiniu Diana iliustravo savo stiprybes. Refleksijos metu, ji dalinosi, jog būtent sode, gamtoje, prie upės ji geba atrasti savo tvirtumą, atgaivinti resursus bei atgauti jėgas. Taigi, galime matyti, jog šios tyrimo dalyvės mintys tam tikra prasme susigretina su simbolių žodynuose perteikiamomis alegorinėmis sodo reikšmėmis.

Toliau, prieš apžvelgiant namo vaizdinio simbolinę reikšmę, svarbu prisiliesti prie Dianos akistatos su smurtu ypatybių. DT moteris pradėjo lankyti dėl patirto psichologinio ir fizinio smurto artimoje aplinkoje, tačiau priešingai negu prieš kitas tyrimo dalyves, prieš moterį smurtavo ne jos intymus partneris, o šeimos nariai. Viso DT ciklo metu, tyrimo dalyvė gvildendavo itin reikšmingą jos tuometinio gyvenimo aplinkybę – turtinių dalybų klausimų sprendimą su savo broliu ir jo šeima. Būtent dėl gyvenimo tame pačiame name su šiais asmenimis, Diana susidūrė su smurtinėmis patirtimis, išgyveno prieš ją nukreiptas manipuliacijas, psichologinę, fizinę prievartą bei agresiją. Šiuo atveju, galima manyti, jog namų tema tyrimo dalyvės gyvenime įgauna daug gilesnę, išskirtinai reikšmingą prasmę. Apie tai byloja ir pasikartojančio namų vaizdinio išraiška Dianos kūrinuose.

Pasak Biedermann (2002), namas nuo senų laikų laikomas žmogaus sėslumo, vidurį jo egzistencijos pažyminčia alegorija. Tai įvairių žmonijos laimėjimų išskyrimo, taip pat ir žmogaus, radusio nuolatinę savo vietą visatoje simbolis (Biedermann, 2002). Nesunku suprasti, jog namai svarbūs kone kiekvienam – tai itin asmeniška, intymi vieta, kurioje vyksta daugelis gyvybiškai reikšmingų asmens išgyvenamų procesų. Kaip teigė tyrimo dalyvė – namai, tai sakrali vieta. Diana išskyrė, jog neveltui tiek metų kovoja dėl buvimo savo namuose, galėjimo ten jaustis laisvai, saugiai ir patirti vidinę ramybę. DT ciklo metu, moteris pažymėjo ir sėslumo reikšmę jos gyvenime. Tyrimo dalyvė atviravo, jog nors mėgsta keliauti, tačiau vienas geriausių jausmų – tai žinoti, kad gali grįžti namo ir būti ten nuo nieko nepriklausoma. Įvertinant tuometinio Dianos gyvenimo aplinkybes, galima

samprotauti, jog moteris ilgisi saugumo, ramumo pojūčio namuose. Galbūt jos išreiškiamą žūtbūtinį siekį įteisinti savo nuosavą turtą ir galima būtų sieti su namų, kaip asmeninių laimėjimų kristalizavimo vietos alegorija.

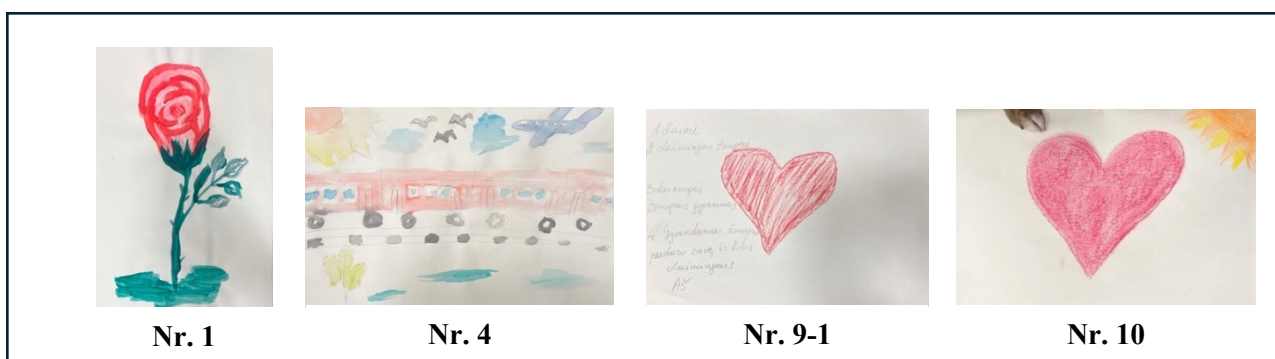
Galiausiai, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tyrimo dalyvė Diana sąmoningai demonstruoja ir per simbolius savo kūryboje perteikia svarbius ir aktualius gyvenimo elementus – sodo ir namų vaizdinius. Pasak Hinz (2020), asmenys, kurie metaforiškai savo verbalinėje ir vizualinėje raiškoje perteikia jiems reikšmingus aspektus, kuria, dominuojant simboliniam komponentui. Kūryba simboliniame lygmenyje neretai vertinama kaip pranašumas, nes tai skatina savirefleksijos įgūdžių ugdymą, bei gilesnį savo praeities, dabarties ir ateities sąsajų tyrinėjimą (Hinz, 2020). Nors refleksijų metu Diana neretai nukrypavo nuo savo asmeninių patyrimų, jos simbolinė kūryba iš tiesų padėjo prisiminti savo vidinius išgyvenimus ir grįžti į terapinį procesą, būti *čia ir dabar*.

Apibendrinant šių piešinių kekę galima teigti, jog namų, sodo elementų vaizdiniai Dianos kūryboje atspindi tuometinio jos gyvenimo aktualijas. Nors galima aptikti sąsajų tarp tyrimo dalyvės refleksijose atsiskleidusių ypatumų bei bendrinio simbolių aiškinimo, Dianos mintys apie savo kūrinių alegorijas tampa reikšmingiausiu šios piešinių grupės analizės šaltiniu.

Tyrėjos įžvalga. Visoje stebėtoje tyrimo dalyvės Dianos DT patirtyje labai aiškiai išryškėjo jai svarbiausia ir jautriausia tema – namai. Galima buvo matyti, jog nepriklausomai nuo užsiėmimo temos, namo, sodo vaizdiniai atsiskleisdavo įvairių kūrybinių užduočių išpildymo eigoje.

3.2.4.2. Dominuojanti raudona spalva

12 pav. *Dianos piešinių grupė – Dominuojanti raudona spalva*

Kūrinių grupę sudaro 4 piešiniai. Išskirtas pagrindinis jų turinio bendrumas – dominuojanti raudona spalva. Toliau išsamiau panagrinėsiu šios kūrinių grupės turinio bendrumus.

Stebint šią piešinių kekę, dėmesys krypta į dominuojančią raudonos spalvos išraišką. Išskirtina, jog raudonos spalvos pasirinkimas stebimas tiek pirmojo, tiek paskutiniojo DT užsiėmimo metu. Galima manyti, jog raudona spalva yra svarbus, galimai ir tyrimo dalyvės kūrybines patirtis įprasminantis vizualinės raiškos ypatumas. Pasak Abt (2005), emociškai galingiausi individo

raudonumo išgyvenimai atsiskleidžia per kraują ir ugnies degimą. Autoriaus teigimu, liepsnos raudona asocijuojasi su šiluma, tuo tarpu kraujas raudonumą vienija su aistra, emocionalumu, gyvybe, meilės ir neapykantos pojūčiais. Apskritai raudona gali būti suvokiama kaip gyvybę įžiebianti, šildanti arba priešingai – naikinanti, visą griauianti spalva (Abt, 2005; Becker, 1995; Biedermann, 2002). Paradoksalu, kad DT metu buvo galima stebėti tyrimo dalyvės polinkį slėpti, o galbūt kartais ir neigti savąsias emocijas. Net graudindamasi ir dalindamasi ypač skaudžiais patyrimais, Diana daug kartų pakartodavo, kad jai *viskas gerai*, ji jaučiasi stipri ir geba džiaugtis gyvenimu. Atsižvelgiant į jos atskleistas asmeninio gyvenimo ypatybes, galima manyti, jog moteris giliai viduje išgyvena skausmą, pyktį, liūdesį ir begalę kitų stiprių jausmų, tačiau nėra linkusi jų demonstruoti būdama grupėje, terapinėje erdvėje. Nors reflektavimo metu emocijų raiška atrodydavo ganėtinai užslopinta, žvelgiant į moters kūrinį, galime matyti, jog raudona spalva iš dalies atspindi moters vidinių patyrimų viziją. Pavyzdžiui, pirmajame piešinyje (Nr. 1) raudona atsiskleidžia per rožės vaizdinį. Refleksijos eigoje, moteris atviravo, jog rožė ryški, graži, tačiau jos kotą dengia spygliai, kurie tarsi sukuria barjerą tarp jos ir išorinio pasaulio. Becker (1995) teigimu, sakoma, jog raudona rožė atsiradusi iš kraujo ir perteikia meilę, palankumą, vaisingumą. Tuo tarpu, spygliai alegoriškai reiškia kančią, trukdžius, rūpesčius (Becker, 1995). Šiuo atveju, galima būtų galvoti, jog tokios prieštaringos reikšmės tarsi atspindi Dianos poziciją – nors moteris patiria skausmą, išgyvena sunkų laikotarpį, tuo pačiu išorėje ji *žydi* ir spinduliuoja stiprybę.

Be kita ko, raudonos, kaip meilės simboliką galime įžvelgti trečiame ir ketvirtame šios kūrinų kekės piešiniuose (Nr. 9-1; Nr. 10). Šiuose darbuose raudona spalva išreiškiama per širdies vaizdinius. Verta atkreipti dėmesį ir į trečiojo (Nr. 9-1) kūrinio kairėje pusėje matomą Dianos kurtą HAIKU penkiaeilį, kuriame moteris rašo: „*Laimė/ Laimingas žmogus/ Laimingo žmogaus gyvenimas/ Gyvendamas žmogus padaro save, ir kitus laimingais/ Aš*“. Galima būtų manyti, jog šiose eilėse atsiskleidžia subjektyvus tyrimo dalyvės sukurtos širdies simbolio įprasminimas. Tai apie laimę, laimingo žmogaus gyvenimą, ir gyvybės galią susikurti laimę pačiam bei prisidėti prie kitų žmonių gerovės patyrimo. Taigi, raudonos spalvos išraiška per širdies simboliką galbūt galėtų būti suvokiama ne tik kaip ryšio su savimi, bet ir su kitais žmonėmis puoselėjimas.

Galiausiai, žiūrint į šią piešinių grupę, akį patraukia ir tai, kad kiekvienas iš jų sukurtas naudojant skirtingas dailės priemones. Pirmajame piešinyje (Nr. 1) – tapyta su tempera, antrasis darbas (Nr. 4) lietas akvarele, kontūrai įrėminti nespaltotu pieštuku, tuo tarpu trečiame kūrinio (Nr. 9-1) galime matyti vaškinių kreidelių raišką, ketvirtame (Nr. 10) – piešimas pastelėmis. Remiantis Hinz (2020), spontaniškai eksperimentuoti su įvairiomis meninės raiškos priemonėmis mėgstantys klientai pasižymi polinkiu į avantiūrizmą, jie linkę rizikuoti ir terapijoje tai suvokiama kaip stiprybė. Terapinė patirtis su skirtingomis dailės priemonėmis gali pakeisti smegenų jungtis dėl jų plastiškumo ir tokiu būdu gali padidėti terapinės intervencijos efektyvumas (Hinz, 2020). Tai leidžia manyti, jog

darbas su įvairiomis meninės raiškos priemonėmis ne tik atskleidė tyrimo dalyvės gebėjimą pasinerti į naujus patyrimus, bet ir galimai lėmė gilėjantį jos vidinių išgyvenimų verbalinį transliavimą DT ciklo metu.

Įdomu ir tai, jog Diana savo kūryboje naudojo ne tik dailės priemones, bet ir savo kūną. Ketvirtajame grupės piešinyje (Nr. 10) galime matyti pirštais sulietas pastelės linijas. Hinz (2020) teigimu, piešimas pirštais gali sujungti visų 4 *‘Expressive therapies continuum’* modelį apimančių lygmenų išraišką: pirštų sąlytis su dažais vyksta per sensorinį komponentą, tačiau kartu, piešiant per judesį, kinestetiniam lygmenyje, pamažu atsiranda formos, įgalinančios suvokimo komponento aktyvavimą. Galiausiai, žiūrėdamas į išbaigtą formą, kūrėjas ją įprasmina ir tuo metu kūrybinė patirtis įvyksta simboliniame lygmenyje (Hinz, 2020). Tyrimo dalyvė Diana ne kartą pabrėžė taktilinio pojūčio svarbą DT procese, minėdama, jog galėjimas prisiliesti, patirti priemones, paverčia DT specifiška. Beje, kaip pažymi Hinz (2020), piešimas pirštais svarbus ir dėl jam būdingo raminančio poveikio – ramybė atsiranda liečiantis, ji patiriama dar net nepradėjus formuoti aiškaus vaizdinio.

Apibendrinant šių piešinių grupę, galime matyti, jog analizėje atsiskleidė tyrimo dalyvės Dianos kūrybinių patirčių ypatumai. Galima galvoti, kad raudonos spalvos raiška įprasmino tiek gyvybingumo, šilumos, tarpusavio ryšio kūrimo, meilės patyrimus, tiek giliai viduje išgyvenamas stiprias emocijas. Be to, šiai grupei būdinga kūryba, naudojant skirtingas meninės raiškos priemones atskleidė ne tik moters drąsą eksperimentuoti, bet ir galėjo prisidėti prie DT poveikio efektyvumo didinimo. Galiausiai, piešimas pirštais, įgalinant kūno judėjimą, buvo reikšminga patirtis, leidusi tyrimo dalyvei pilnavertiškai įsitraukti į kūrybinio proceso patyrimą bei galimai lėmė po DT aplankantį ramybės pojūtį.

Tyrėjos įžvalga. Tiek raudonos spalvos išraiška, tiek avantiūristiškas tyrimo dalyvės Dianos požiūris man pasirodė svarbūs šios piešinių kekės analizės elementai. Atrodo, kad šie du moters vizualinės raiškos ypatumų nagrinėjime atsiskleidę aspektai siejasi tarpusavyje. Raudonos spalvos simbolika išgrynintas stiprių jausmų patyrimas, stebimas jų slopinimas DT sesijoje ir kūryba su pirštais, per prisilietimą ir judesį tampa tęstina kelione, emocijų ir vidinių išgyvenimų iškrovos ant lapo link. Panašu, jog kiek skurdesnė jausminė verbalinė išraiška palaipsniui tampa kompensuojama per kūrybinius patyrimus.

3.2.4.3. Tyrimo dalyvės Dianos dailės terapijos kūrinių analizės apibendrinimas

Dianos DT kūrinius pagal vizualinės raiškos ypatybes, formaliuosius elementus ir simboliką galima suskirstyti į dvi grupes: 1) *Namo ir sodo elementai*; 2) *Dominuojanti raudona spalva*.

Visų pirma, didelėje dalyje tyrimo dalyvės DT kūrinių buvo perteikti namo, sodybos elementai. Verta išskirti, jog šių aspektų reikšmingumą savo gyvenime Diana įvardino verbaliai. Simbolių žodynuose aptiktos namų ir sodo alegorinės reikšmės tam tikra prasme koreliavo su moters

išreikštomis mintimis. Išanalizavus šios kekės piešinius, galima samprotauti, jog šių vaizdinių simbolika atspindi Dianos išskirtą nuosavo gamtos kampelio ir namų jame puoselėjimo, ramybės pojūčio troškimą. Namų ir sodo vaizdiniai tyrimo dalyvės kūryboje tarsi perteikia jos saugumo patyrimo namuose ilgesį, siekį ieškoti asmeninių resursų.

Be kita ko, dalyje Dianos piešinių buvo pastebėti dominuojantys raudoni atspalviai. Atsižvelgiant į tyrimo dalyvės atskleistas mintis, galima manyti, jog raudona spalva kūryboje perteikė jos išgyvenamus stiprius jausmus, tokius kaip skausmas, liūdesys ir pyktis. Kita vertus, raudono kolorito išraiška kai kuriuose kūriniuose galėjo byloti ir apie siekį kurti ir puoselėti ryšį tiek su savimi, tiek su aplinkiniais žmonėmis.

Galiausiai, apibendrinant subjektyviai išskirtus, Dianos kūrybos vizualinės raiškos ypatumus, galima manyti, jog sąmoningas aktualių gyvenimo aplinkybių perteikimas per simbolius parodo, jog moteris yra linkusi kurti simboliniame lygmenyje (Hinz, 2020). Taip pat, svarbus ir Dianai būdingas įvairių meninės raiškos priemonių patyrimas, kuris, pasak Hinz (2020) atskleidžia tyrimo dalyvės gebėjimą rizikuoti. Pažymėtina, jog DT metu moteris drąsiai eksperimentavo ne tik su dailės priemonėmis, bet ir savo kūnu – Diana piešdavo pirštais ir daug kalbėdavo apie šio patyrimo svarbą. Kaip teigia Hinz (2020) būtent šis taktilinis sąlytis, piešiant pirštais, įgalina visų keturių *‘Expressive therapies continuum’* komponentų aktyvavimą kūrybiniame procese. Tai apima sensorinį, kinestetinį, suvokimo bei simbolinį lygmenis (Hinz, 2020).

4. TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS IR APTARIMAS

4.1. Tyrimo rezultatų apibendrinimas: teminės analizės ir piešinių turinio analizės sąsajos

Skirtingais duomenų analizės metodais išanalizavus šio tyrimo objektą – smurtą patyrusių moterų DT patirtis, buvo išvelgtos sąsajos tarp teminėje analizėje ir piešinių turinio analizėje atsiskleidusių rezultatų. Pirmiausia, sąsajos buvo aptiktos sudarius kiekvienos tyrimo dalyvės piešinių turinio analizės ir teminės analizės sąsajų lentelę, ieškant bendrumų tarp šių dviejų duomenų analizių eigoje išryškėjusių rezultatų (žr. priedą Nr. 8). Toliau, buvo sudaryta pirmoji, bendrumus atspindinti lentelė (žr. priedą Nr. 9). Atlikta piešinių turinio analizė parodė, jog atsižvelgiant į stebėjimo metu surinktus duomenis apie tyrimo dalyvių verbalinę, vizualinę raišką ir elgesį, kai kurių jų kūrinuose išryškėjusių simbolių, spalvų bei kitų vizualinės raiškos ypatumų interpretacijos gali būti daugiasluoksniškos. Tokiu būdu, sąsajų tarp teminės analizės ir piešinių turinio analizės duomenų apibendrinimo procese išaiškėjo, jog daugelis piešinių grupių siejasi su keliomis skirtingomis teminės analizės temomis.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, jog išryškėjo 7 pagrindinės teminės analizės ir piešinių turinio analizės duomenis jungiančios sąsajos (žr. 13 pav.):

1. **Savęs įgalinimas.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Dailės terapija kaip sielos gydytoja“ atsiskleidė, jog DT metu moterys gebėjo išvelgti savo stiprybes, asmeninius resursus, patirti ramybę, pažinti save ir tokiu būdu išgyveno įsigalavimo fenomeną. Piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo, jog trijų tyrimo dalyvių kūrinuose atsiskleidė savęs įgalinimo patyrimui būdingi aspektai. Pavyzdžiui: Laimos kūrinių grupės „Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija“ piešiniuose pasimatė grįžtantis pasitikėjimo savimi jausmas, ramybės pojūtis; Austėjos grupėje „Apskritimo formos vaizdinys lapo centre“ dalis kūrinių bylojo apie ją aplankiusį nušvitimą, gebėjimą išvelgti vidinį grožį, „Įrėminti objektai“ grupės darbuose per vizualinės raiškos ypatumus atsiskleidė moters asmeninės savybės. Tuo tarpu, Dianos piešinių kekės „Namo ir sodo elementai“ simbolikoje išryškėjo siekis ieškoti asmeninių resursų.
2. **Jausmų raiška.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Dailės terapija kaip sielos gydytoja“ atsiskleidė jausmų ventiliavimo DT procese reikšmingumas. Piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo, jog trijų dalyvių vizualinės raiškos ypatybės ir simbolika kūrinys galimai perteikia jausmų ir emocijų raišką. Pavyzdžiui: Laimos kūrinių grupės „Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija“ ir „Jūros, vandenyno vaizdinys“ piešiniuose atsiskleidė ambivalentiškų jausmų patyrimas, „Objektų gausa“ grupės darbuose matomos formos ir pasikartojančių linijų kontūrai aplink jas signalizavo apie kūrybą afektiniame lygmenyje (per emocijų išraišką. Apie dominuojantį afektinį komponentą kuriant byloja ir Austėjos kūrinių

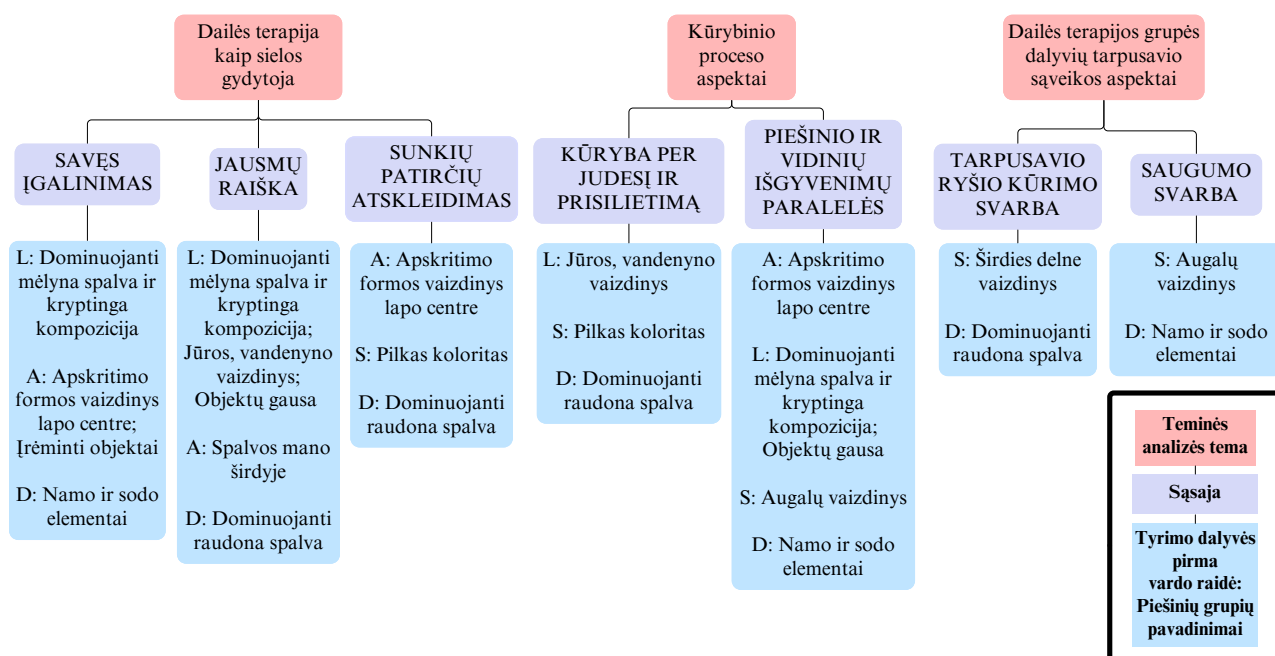
grupės „Spalvos mano širdyje“ piešinių spalvingumas. Tuo tarpu, Dianos kūrinuose stiprūs jausmai buvo perteikiami per dominuojančią raudonos spalvos raišką.

3. **Sunkių patirčių atskleidimas.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Dailės terapija kaip sielos gydytoja“ atsiskleidė, kad DT metu buvo prisiliečiama prie skaudžių patyrimų. Piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo, jog visų tyrimo dalyvių kūrinuose atsiskleidė sunkūs jų vidiniai išgyvenimai. Pavyzdžiui: Austėjos kūinių grupėje „Apskritimo formos vaizdinys lapo centre“ rato simbolika piešiniuose byloja apie ilgą ir varginantį skyrybų procesą; Simonos vizualinėje raiškoje vienišumą, liūdesį, gyvenimo džiaugsmo praradimą, baimę perteikia pilkas koloritas. Tuo tarpu, Dianos kūinių grupės „Dominuojanti raudona spalva“ darbuose galimai atsiskleidė sunkios jos tuometinio gyvenimo aplinkybės.
4. **Kūryba per judesį ir prisilietimą.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Kūrybinio proceso aspektai“ atsiskleidė, jog DT metu kūrybinis procesas vyksta savaime, rankos pačios ima piešti, o spontaniškas linijos kūrimas primena buvimą mažų vaikų. Laimos ir Simonos piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo, jog jų piešiniais būdingas pasikartojančios, ritmingos linijos piešimas bylojo apie kūrybą, vykstančią per judesį (kinestetiniame lygmenyje). Be to, temoje „Kūrybinio proceso aspektai“ atsiskleidė ir ryšio su meninės raiškos priemonėmis subtilybės, viena iš jų – taktilinio dailės priemonių patyrimo svarba. Dianos piešinių grupės „Dominuojanti raudona spalva“ analizės metu taip pat buvo pastebėti kūrybos per prisilietimą (sensoriniame lygmenyje) požymiai bei taktilinio pojūčio reikšmingumas.
5. **Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Kūrybinio proceso aspektai“ buvo išskirta, jog piešinys atskleidžia giliai sąmonėje užslėptus aspektus. Austėjos piešinių grupės „Apskritimo formos vaizdinys lapo centre“ analizės metu taip pat buvo pastebėta, jog daliai jos darbų būdinga centrinė kompozicija galėjo atspindėti *ego*, savastį ir nesąmoningus vidinius procesus. Be kita ko, toje pačioje teminės analizės temoje išryškėjo ir tai, jog piešinys atspindi tyrimo dalyvių viduje vykstančius virsmus ir patiriamus išgyvenimus. Tai siejasi su Laimos, Simonos ir Dianos piešinių turinio analizės rezultatais. Pavyzdžiui: Laimos kūinių grupių „Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija“ ir „Objektų gausa“, piešinių simboliai ir vizualinės raiškos ypatumai bylojo apie moters patiriamą vidinį augimą, naują gyvenimo etapo pradžią, pokyčius; Simonos kūinių grupės „Augalų vaizdinys“ darbuose taip pat atsispindėjo psichologinio augimo patyrimas. Tuo tarpu, Dianos kūinių grupės „Namo ir sodo elementai“ piešinių nagrinėjimo metu išaiškėjo, jog per kūrybą simboliniame lygmenyje (simbolius), moteris perteikia jai aktualias gyvenimo aplinkybes.
6. **Tarpusavio ryšio kūrimo svarba.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai“ atsiskleidė bendrystės patyrimo grupėje svarba. Dviejų dalyvių piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo tarpusavio ryšio kūrimo

reikšmingumas. Simonos kūrinų grupės „Širdies delne vaizdinys“ simbolikoje atsiskleidė vidinis siekis patirti fizinį ir emocinį artumą, o Dianos poreikis kurti ryšį su savimi ir kitais, per simbolius spalvą ir HAIKU penkiaeilį buvo išreikštas piešinių grupėje „Dominuojanti raudona spalva“.

7. **Saugumo svarba.** Teminės analizės rezultatuose išryškėjusioje temoje „Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai“ atsiskleidė, jog būnant DT grupėje svarbus tampa saugumo pojūtis. Dviejų dalyvių piešinių turinio analizėje taip pat išryškėjo siekis patirti saugumą. Apie tai bylojo atsargus Simonos kūrinų grupės „Augalų vaizdinys“ piešiniam kurti naudotų meninių raiškos priemonių pasirinkimas ir Dianos piešinių grupės „Namo ir sodo elementai“ meniniuose darbuose perteikti vaizdiniai.

13 pav. Teminės analizės ir piešinių turinio analizės rezultatų sąsajų schema.

Taigi, apibendrinant išskirtas dviejų šiame tyrime naudotų duomenų analizės metodų sąsajas, galima teigti, kad taikyti analizės būdai papildė vienas kitą. Be to, galima manyti, jog tarpusavyje susiję duomenys užtikrina gautų rezultatų patikimumą.

4.2. Rezultatų aptarimas

4.2.1. Dailės terapija kaip sielos gydytoja

Atlikto tyrimo rezultatai rodo, jog smurtą patyrusių moterų gyvenime DT įgijo sielos gydytojos vaidmenį. Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimais, pažymima, jog sielos gijimas

terapiniame procese vyko per savęs įgalinimo patyrimą, jausmų ventiliavimą bei sunkių patirčių iškėlimą.

Pirmiausia, tyrimo dalyvių teigimu, DT tapo savipagalbos įrankiu – tai buvo terpė, kurioje galima gydyti save. Visos tyrime dalyvavusios moterys įvardino savęs įgalinimo patyrimo svarbą terapiniame procese. Wheat (2020) teigia, jog įsigalėjimas yra vienas pagrindinių smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų poreikių. Literatūroje galima aptikti nemažai tyrimų radinių, grindžiančių, jog DT intervencijos metu, nuo smurto nukentėję individai patiria įsigalėjimo fenomenui būdingus veiksnius (Arcani et al., 2024; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018; Srivastava et al., 2021; Winter-Martin, 2010). Pavyzdžiui, Skop ir kt. (2022) tyrimo rezultatai atskleidė, jog DT eigoje tyrimo dalyvės iš naujo save pažino bei susigrąžino savastį, kuri buvo užgožta patiriamo smurto metu. Winter–Martin (2010) tyrime dalyvavusios moterys DT intervenciją apibūdino kaip savęs pažinimo, atradimo ir identifikavimo kelionę. Autorius teigia, jog savasčiai būdingų aspektų atradimas moterims buvo netikėta ir stebinanti patirtis (Winter-Martin, 2010). Šio tyrimo dalyvės taip pat įvardino, jog įsigalėjimo patyrimas DT metu atsiskleidė per savęs pažinimą, atradimą bei susigrąžinimą, o tai maloniai nustebino, žavėjo ir paskatino didžiuotis savimi. Be to, moterys išskyrė, jog DT joms pavyko išsilaivinti iš asmeninių rėmų ir atrasti lankstumo savyje. Pasak Winter–Martin (2010), didėjantis savęs supratimas DT metu gali būti svarbus veiksnys, lemiantis tapimą lankstesniu ir atviresniu naujoms patirtims. Panašiomis įžvalgomis dalinosi ir viena šio tyrimo dalyvė, teigdama, jog DT prisidėjo prie suvokimo, jog svarbu nebijoti priimti iššūkių, patirti naujus dalykus ir atsiriboti nuo išankstinių nuostatų.

Kita vertus, literatūroje galima aptikti, jog įsigalėjimo fenomenas pasireiškia per DT eigoje atrandamas vidines stiprybes, patiriamus pasitikėjimo savimi (Skop et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018; Winter-Martin, 2010) ir savigarbos jausmus (Arcani et al., 2024; Srivastava et al., 2021). Šiame tyrime, dalyvės taip pat nurodė, jog terapinės intervencijos metu jos gebėjo išvelgti savo vidinius resursus, stiprybes, iš naujo pamilti, priimti save bei išsivaduoti iš baimių ir savęs nuvertinimo. Be to, pasak moterų, DT jos patyrė vidinį pokytį, t.y. besivystantį įprotį geriau save suprasti, mokymąsi komunikuoti savo jausmus ne tik terapijos metu. Tyrimo dalyvės išskyrė ir lengvumo, ramybės pojūtį, kuris suprantamas kaip įsigalėjimo patyrimo poveikis. Surinktuose duomenyse atsiskleidė ir DT metu atsiradęs noras neapleisti savo svajonių. Literatūroje taip pat galima rasti, jog smurtą patyrusios moterys DT suvokia kaip kelionę į ramybės savyje atradimą, ateities siekių numatymą, svajojimo sužadimą bei gebėjimą pažinti savo išgyvenimus (Skop et al., 2022). Nurodoma, jog šios terapinės intervencijos eigoje stebimas psichologinis augimas (Srivastava et al., 2021) ir vidiniai pokyčiai (Skop et al., 2022; Winter-Martin, 2010). Literatūroje nepavyko aptikti svarbaus šio tyrimo radinio – pasak vienos tyrimo dalyvės, DT metu jai pavyko perdėlioti

atsakomybes, prioritetus, atrasti laiko sau bei įžvelgti savo vidines spalvas. Galima manyti, jog tokie specifiški rezultatai užtikrina šio mokslinio darbo reikšmingumą.

Be kita ko, šio tyrimo rezultatai rodo, jog DT metu vyksta jausmų ventiliavimo procesas. Visos tyrimo dalyvės kalbėjo apie DT eigoje atsiskleidusias emocijas. Tyrime išryškėjo, jog jausmai užklumpa netikėtai, žinant, jog terapiniame procese nereikia dėvėti emocinę būseną slepiančių kaukių. Mokslinėje literatūroje galima rasti šį fenomeną grindžiančių prielaidų. Srivastava ir kt. (2021) nurodo, jog įvairios menų terapijos rūšys padeda seksualinį smurtą patyrusioms moterims patirti emocijas, kurios įprastai slopinamos po išgyventos trauminės patirties. Pažymima, jog būtent DT metu vyksta emocijų išraiškos procesai (Aktaş Özkafacı & Eren, 2020; Arcani et al., 2024; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018; Srivastava et al., 2021; Winter-Martin, 2010). Autorių teigimu, prie įvairių jausmų prisiliečiama kūrybinio proceso eigoje (Arcani et al., 2024; Ikonopoulou et al., 2017; Skop et al., 2022; Srivastava et al., 2021; Winter-Martin, 2010). Šiame tyrime dalyvavusios moterys taip pat išskyrė, jog emocijos atsiskleidžia per kūrybą, o tokiu būdu, jausmų ventiliavimas vyksta ant popieriaus lapo. Tačiau rezultatai rodo, jog neretai stiprūs potyriai kildavo ir kūrybinių reflektavimo etape. Kaip teigia Arcani ir kt. (2024), bendros diskusijos metu klientai iš naujo interpretuoja ir išgyvena savo patyrimą. Be to, viena šio tyrimo dalyvė išskyrė, jog emocijos sukildavo jau prieš prasidedant DT sesijai. Literatūroje nepavyko aptikti tokių rezultatų, tačiau atsižvelgiant į DT specifikos ypatumus, galima manyti, jog tai organiškai vykstantis vidinis pasiruošimas terapiniams procesams.

Tyrimo duomenys rodo ir tai, kad jausmų ventiliavimas yra svarbus DT etapas. Tyrimo dalyvės nurodė, jog užgniaužus emocijas viduje, palaipsniui patiriami fiziniai ir psichologiniai sunkumai. Tuo tarpu, jausmų išraiška ir priėmimas simbolizuoja vidinius pokyčius. Srivastava ir kt. (2021) teigia, jog smurtą patyrusios moterys emocijų išraišką vertina kaip reikšmingą terapinį procesą, suvokdamos, jog patiriami intensyvūs jausmai, tokie kaip pyktis, agresija, pasibjaurėjimas, liūdesys ir kt., ilgą laiką buvo užslopinti. Kitaip tariant, meno terapijoje atsiranda galimybė išreikšti stiprias emocijas, nepatiriant baimės ar nerimo dėl galimų to pasekmių (Srivastava et al., 2021). Be to, šiame tyrime dalyvavusių moterų teigimu, emocijų raiška lėmė lengvumo pojūčio atsiradimą. Šį tyrimo radinį tik iš dalies atitinka mokslinėje literatūroje aptinkami duomenys. Nurodoma, jog emocinė iškrova DT eigoje, palengvina viduje juntamą patiriamų sunkumų našą (Winter-Martin, 2010).

Galiausiai, tyrimo rezultatai atskleidė, jog DT metu vyksta sunkių patirčių iškėlimas. Tyrimo dalyvės išskyrė, jog DT eigoje jos susidurdavo su savo patiriamais vidiniais išgyvenimais, tokiais kaip baimės ir nežinomybės potyriai. Pasak moterų, skausmingos patirtys pagrinde atsiskleisdavo kūrybinio proceso metu. Literatūroje nurodoma, jog kūrybinėje veikloje moterys išreiškia savo trauminius patyrimus (Aktaş Özkafacı & Eren, 2020), prisiliečia prie baimės (Srivastava et al., 2021)

ir tikroviškai perteikia vidinius išgyvenimus (Tucker & Treviño, 2011). Šio tyrimo dalyvės išskyrė, jog vidines žaizdas galima būdavo atpažinti ir reflektavimo etape. Kaip pažymi Luzzato ir kt. (2022), DT įgalina verbalinę dalijimąsi savo sunkiais praeities prisiminimais, o klientai geba pripažinti, jog trauminė patirtis tapo jų gyvenimo istorijos dalimi. Įdomu tai, jog šiame tyrime atsiskleidė skirtingas požiūris į vidinių žaizdų atvėrimą – viena dalyvė nurodė, jog jai iki šiol sunku matyti skausmingomis patirtimis iliustruotus piešinius. Tačiau iš kitos pusės, tyrime dalyvavusios moterys taipogi išskyrė, jog sunkių patirčių iškėlimas turi teigiamą poveikį jų psichologinei savijautai. Pasak tyrimo dalyvių, įsigilinimas į sunkumų priežastis lemia norą palikti tai praeityje ir įžvelgti pozityvius gyvenimo aspektus, o skaudžių patyrimų atskleidimas lengvina vidinę savijautą. Skop ir kt. (2022) tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog DT kūrybinio proceso metu, moterys gebėjo įžvelgti savo vidinio skausmo priežastis ir tokiu būdu atrasti jėgų judėti į priekį. Tuo tarpu, Soukotta ir Satiadarma (2018) teigia, jog DT palengvina asmeninio augimo kelionę.

4.2.2. Kūrybinio proceso aspektai

Atlikto tyrimo rezultatuose atsiskleidė reikšmingi kūrybinio proceso aspektai. Tyrime išryškėjo kūrybinio proceso patyrimo svarbos, patirties su meninės raiškos priemonėmis bei piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelių ypatumai.

Pirmiausia, tyrimo rezultatai rodo, jog nepradėjusios lankyti DT, moterys turėjo visiškai kitokį suvokimą apie kūrybinio proceso patyrimą. Tyrimo dalyvės nurodė, jog iš pradžių jos galvojo, kad bus vertinamos, o piešimas DT prilygs dailės pamokoms. Tačiau surinktuose duomenyse išryškėjo ir tai, jog išankstinės nuostatos sugriuvo jau pirmojo užsiėmimo metu. Winter-Martin (2010) teigia, jog DT negali būti tapatinama su piešimo pamokomis, kaip daugelis dažnai yra linkę manyti. Autoriaus atlikto tyrimo rezultatuose taipogi atsiskleidė dėl žinių trūkumo apie menų terapijos specifiką kilęs, skeptiškas pirminis požiūris į DT ypatumus, kuris stipriai kito intervencijos eigoje (Winter-Martin, 2010). Šio tyrimo dalyvės išskyrė, jog DT metu išaiškėjo, kad norint patirti kūrybinį procesą, nėra reikalingi akademiniai piešimo įgūdžiai – net ir nemokant piešti, atsiranda galimybė išreikšti savo išgyvenimus. Kalbėdamos apie šio patyrimo specifiką, moterys pažymėjo, jog pradėjus kurti, neįmanomą numatyti galutinio rezultato – jis kas kartą yra unikalus ir skirtingas, prilygsta stebuklui. Mokslinėje literatūroje pažymima, jog kūrybos metu smurto aukos patiria žaismingumo potyrį, tačiau eigoje vistiek prisiliečia prie vidinių išgyvenimų (Skop et al., 2022) ir emocijų atsikleidimo ant popieriaus lapo (Ikonomopoulou et al., 2017). Winter-Martin (2010) teigia, jog kūrybinė patirtis smurtą patyrusių moterų tapatinama su *staigmenos* fenomenu. Taigi, tokie tyrimų radiniai galėtų būti gretinami su šio tyrimo rezultatuose išryškėjusiu ypatumu, jog kūrybinis procesas yra specifiškas ir vyksta savaime. Be to, surinktuose duomenyse išryškėjo ir kūrybinio proceso nauda, apimanti patiriamą malonumą bei atsiradusį norą kurti namuose. Literatūroje taip pat

aptinkama, jog patiriamas kūrybinis malonumas įkvėpia pasitelkti jį kaip įrankį, siekiant nurimti, būnant namuose (Skop et al., 2022).

Be kita ko, tyrimo duomenyse atsiskleidė meninės raiškos priemonių patyrimo ypatybės. Tyrimo dalyvės išskyrė, jog dažniausiai dailės priemonių pasirinkimas vyksta intuityviai, tačiau kartais jį lemia ir ankstesnės kūrybinės patirtys. Remiantis tyrimo duomenimis, visos moterys išsigrynino joms artimiausias, labiausiai patikusias meninės raiškos priemones. Wheat (2020) teigia, jog priemonių pasirinkimas įgalina klientą eksperimentuoti ir autonomiškai, savarankiškai išsirinkti norimus įrankius kūrybai. Atlikęs tyrimą su smurtą patyrusia moterimi, Bryant (2020) pastebėjo, jog jos priemonių pasirinkimas buvo grindžiamas saugumo jausmo patyrimu. Kitaip tariant, autoriaus tyrimo rezultatai parodė, jog leidžiant nuo smurto nukentėjusiam klientui laisvai rinktis norimą, subjektyviai suprantamą kaip saugią, meninės raiškos priemonę, galima tikėtis užgniaužtų minčių ir jausmų atskleidimo (Bryant, 2020). Winter-Martin (2010) teigimu, įvairių dailės medžiagų pasirinkimas simboliškai perteikia vidinius išgyvenimus ir emocijas. Panašūs radiniai išryškėjo ir šiame tyrime. Tyrimo dalyvės nurodė, jog *pasąmonė veikia per priemonę*, kuri kūrybos metu tampa tavo *sąjungininku*. Viena moteris išskyrė, jog pasirinkta priemonė DT metu atspindėjo jos tuometinę vidinę būseną. Pasak jos, leidimas sau pilnavertiškai išjausti meninės raiškos įrankį, palaipsniui padrąsino patirti jų įvairovę.

Tyrimo rezultatuose išryškėjo ir taktilumo, kuriant su dailės priemonėmis, svarba. Moterys nurodė, jog taktilumas atspindi buvimą esamuoju laiku, jo dėka atrandamas ryšys su meninės raiškos įrankiu, o tai sužadina mintis. Literatūroje galima aptikti, jog DT metu sužadinami jutiminiai pojūčiai, tokie kaip uoslė, lytėjimas, rega, klausa, padeda ne tik sutelkti dėmesį į trauminės patirties atskleidimą, bet ir prisiminti anksčiau patirtas stiprias emocijas bei skatinti apibendrinti savo patirtus išgyvenimus (Winter-Martin, 2010). Nurodoma, jog meninės raiškos priemonių jutiminio patyrimo dėka, prisiminimai, mintys, jausmai bei vaizduotėje esantys objektai perteikiami multisensoriniu būdu (Bird, 2018; Skop et al., 2022). Be to, viena tyrimo dalyvė išskyrė piešimo su pirštais patirties svarbą, nurodydama, jog tuo momentu jai pavyko atitrūkti nuo minčių ir paleisti kontrolę. Nors apžvelgiant DT taikymą smurtą patyrusioms moterims analizuojančią literatūrą, nepavyko rasti piešimo su pirštais patyrimo ypatybių, Adeniyi (2014) teigimu, tokio pobūdžio terapinių intervencijų metu svarbu skatinti smurto aukas patirti kontrolės praradimą. Pasak autorės, tai lemia saugumo, pasitikėjimo jausmų DT grupėje atsiradimą bei problemų įveikimo įgūdžių ugdymą (Adeniyi, 2014).

Atlikto tyrimo rezultatai rodo ir tai, jog DT metu piešinys atspindi moterų viduje vykstančius virsmus ir patiriamus išgyvenimus. Literatūroje galima aptikti ir kitų autorių tyrimų radinių, grindžiančių kūrinio ir vidinių patyrimų paraleles (Adeniyi, 2014; Aktaş Özkafacı & Eren, 2020; Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Bryant, 2020; Kaplan et al., 2024; Karcher, 2017; Luzzatto et al., 2022; Skop et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018; Tucker & Treviño, 2011; Winter-Martin,

2010). Šio tyrimo dalyvės išskyrė, jog savo vidų piešinyje galima išvelgti per kūrinio simboliką, formas, spalvas. Moterys nurodė, jog kiekvienos grupės narės kūryba pasižymėjo autentiškumu, o DT eigoje buvo stebimas tam tikrų simbolių, būdingų individualiai vizualinei raiškai, pasikartojimas. Literatūroje pažymima, kad kiekvienos moters kūrinuose matomi unikalūs simboliai ir vaizdiniai tampa menine metafora, kuria perteikiami išgyvenamai, emocijos, jausmai, o tokia kūryba ne tik padeda įprasminti išgyventą patirtį, bet ir leidžia išvelgti ateities galimybes (Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Bryant, 2020; Luzzatto et al., 2022; Murphy, 2021; Skop et al., 2022; Winter-Martin, 2010). Tokie rezultatai išryškėjo ir šiame tyrime. Tyrimo dalyvės nurodė, jog piešinys turi išliekamąją vertę – vienam jis gali būti atminimas, tačiau kitam, tai – ateityje reikalinga *pagalbos priemonė*. Be to, moterys taip pat išskyrė, jog kūrinio ir vidinių išgyvenimų paralelių atsiskleidimui įtakos turėjo ir duodamos kūrybinių užduočių temos. Joms svarbu buvo tai, kad temos buvo nukreiptos į grupės patiriamų sunkumų nagrinėjimą. Tyrimo duomenys rodo, jog kūrybinės užduotys leisdavo pamatyti tai, ko anksčiau savyje neteko pastebėti. Winter-Martin (2010) teigimu, smurtą patyrusioms moterims yra reikšmingas terapeuto atvirumas grupės norams ir dinamikai. Tokiu būdu, kūryba tampa vertinga išraiškos priemone, o piešinys virsta veidrodiniu vidinio „aš“ atspindžiu (Winter-Martin, 2010). Literatūroje aptinkama, jog smurtą patyrusių moterų kūrinuose buvo perteikiami pykčio, susierzinimo, nerimo, ateities baimės, vilties (Aktaş Özcafacı & Eren, 2020), taip pat ir perdėto budrumo, sąstingio, sielvarto, gėdos ir kt. potyriai (Karcher, 2017). Tuo tarpu, remiantis šio tyrimo duomenimis, piešiniuose atsispindėjo asmeninių charakteristikų, tuometinio laikotarpio, gyvenimo prioritetų, vidinių resursų, emocinės būsenos, patiriamų sunkumų bei artimos aplinkos ypatumai.

Galiausiai, tyrimo rezultatai rodo, jog kūrinuose atsispindi ir DT metu patiriama vidinė transformacija. Vidinis pokytis, pasak tyrimo dalyvių, atsiskleidžia per didėjančią popieriaus lapo formatą bei ryškėjančias, gausėjančias spalvas. Literatūroje nurodoma, jog kūriniai tampa terapinį progresą (Adeniyi, 2014), asmeninius procesus ir pasiekimus įrodančiu dokumentu (Bird, 2018; Winter-Martin, 2010).

4.2.3. Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai

Tyrimo rezultatuose išryškėjo DT grupės tarpusavio sąveikos aspektai. Tyrimo dalyvės atskleidė, jog šioje terapinėje intervencijoje joms buvo reikšminga patirti bendrystę, jausti saugumą bei dalyvauti kūrybinio proceso reflektavimo etape.

Pirmiausia, šio tyrimo duomenyse išryškėjo DT grupėje atsiskleidęs bendrystės fenomenas. Tyrimo dalyvės išskyrė, jog smurtą patyrusioms moterims yra be galo svarbu patirti bendrystę. Murphy (2021) teigia, jog kūryba bendruomenėje sukuria jausmą, jog esi žmonijos dalis ir tokiu būdu padeda kartu išgyventi sunkius gyvenimo momentus. Bendrumo pojūčio atsiskleidimas DT eigoje pažymimas ir kitų autorių atliktų tyrimų, su nuo smurto nukentėjusiomis moterimis, rezultatuose

(Adeniyi, 2014; Luzzatto et al., 2022; Skop et al., 2022; Soukotta & P. Satiadarma, 2018; Srivastava et al., 2021; Tucker & Treviño, 2011; Visser & du Plessis, 2015).

Tyrimė atsiskleidė ir bendrystės patyrimo atsiradimą lemiantys grupės narių tarpusavio sąveikos aspektai. Vienas iš jų – terapinės grupės dalyvių homogeniškumas. Literatūroje nurodoma, jog santykio kūrimas kūrybinio proceso metu ne tik itin intymiai suartina tas pačias patirtis išgyvenusius asmenis, bet ir skatina juos bendradarbiauti (Murphy, 2021). Tuo tarpu, Srivastava ir kt. (2021) teigia, jog būdamas grupėje tarp panašias emocines traumas išgyvenusių asmenų, moterys pradeda vertinti savo emocijas ir išgyvenimus, jos pajunta, jog nėra vienos. Šio tyrimo dalyvės taip pat išskyrė, jog būnant tos pačios problematikos tikslinėje grupėje, kitų patirtys tampa pažįstamos, tokiu būdu jos jaučiasi išgirstos ir pastebėtos, mažėja patiriamas vienišumo jausmas. Kitos, ne mažiau svarbios, tyrimo duomenyse atsiskleidusios, bendrystės patyrimą lemiančios sąlygos buvo vidinio trapumo, jausmingumo demonstravimas ir grupės dalyvių tarpusavio ryšys. Literatūroje aptinkami panašūs tyrimų radiniai. Nurodoma, jog grupinės DT metu smurtą patyrusios moterys jaučia palaikymą, kartu juokiasi ir verkia (Luzzatto et al., 2022; Skop et al., 2022). Terapinis tarpusavio ryšys kuria jausmą, kad grupėje vyksta pagalbos mainai bei nuolatinis rūpinimasis viena kita (Soukotta & P. Satiadarma, 2018). Šiame tyrime, dalyvės taip pat išskyrė, jog bendrystėje jos patiria tarpusavio palaikymą, norą padėti, o abipusis dėmesys ir rūpestis prilygsta buvimui su šeimos nariais. Tyrimo duomenyse išryškėjo, jog buvimas bendruomenėje sudaro terpę išsakyti ir išjausti savo emocijas, prašyti pagalbos. Skop ir kt. (2022) kokybinio tyrimo rezultatai taip pat pabrėžia socialinės paramos svarbą DT procese. Taigi, galima teigti, jog literatūroje keliamos prielaidos atspindi šiuos tyrimo duomenis.

Be kita ko, tyrimo rezultatai rodo, jog būnant DT grupėje, svarbus tampa ir saugumo pojūtis. Mokslinėje literatūroje galima aptikti, jog saugumo svarba DT išryškėja ir kitų autorių tyrimuose (Adeniyi, 2014; Arcani et al., 2024; Bird, 2018; Bryant, 2020; Skop et al., 2022; Wheat, 2020; Winter-Martin, 2010). Tyrimė dalyvavusios moterys išskyrė, jog saugumo patyrimą lėmė žinojimas, kad jos nebus vertinamos kitų grupės narių bei galimybė laisvai rinktis, kaip ir kiek norisi dalintis savo išgyvenimais. Šiuos tyrimo duomenis tik iš dalies atspindi Winter-Martin (2010) tyrimo rezultatai. Autorius pažymi, jog net ir nekalbant apie skaudžias patirtis, jos išreiškiamos vizualiniu būdu, o toks simbolinis atsiskleidimas per kūrybą apsaugojo tyrimo dalyves nuo tiesioginio kitų grupės narių vertinimo (Winter-Martin, 2010).

Kita vertus, šiame tyrime dalyvavusios moterys dalinosi, kodėl joms svarbus saugumo pojūtis. Pasak jų, saugumas reikalingas, norint išreikšti savo emocijas ar užklupus pažeidžiamumo momentui. Kaip teigia Adeniyi (2014), DT intervencijos eigoje siekiama sukurti saugią terpę smurtą patyrusių moterų patyrimų atskleidimui. Literatūroje nurodoma, jog DT metu, būdami saugioje aplinkoje, grupės nariai turi galimybę dalintis savo jausmais, išgyvenimais (Bird, 2018) ir patirti

pasitikėjimą kitais dalyviais (Skop et al., 2022). Šiame tyrime išryškėjo, jog DT proceso žavesys būtent ir slypi galėjime būti atvirai, emocionaliai ir pažeidžiamai, o kaip teigia Skop ir kt. (2022), transformuojantis gydymas šios terapinės intervencijos metu ir būna patiriamas, kuriant tarpusavio ryšius saugioje aplinkoje.

Galiausiai, tyrimo rezultatuose atsiskleidė ir kūrybinio proceso reflektavimo grupėje svarba. Visų pirma, tyrimo dalyvės įvardino žvilgsnio į savo piešinį iš šono reikšmingumą. Remiantis tyrimo duomenimis, refleksijos metu terapeuto užduodami klausimai vedė prie naujų įžvalgų, o reflektuodamos apie savo kūrinius, moterys kalbėdavo apie savo vidinius patyrimus. Ikonopoulou ir kt. (2017) pastebėjo, jog kūrybinės patirties refleksija smurto aukas skatina dalintis joms svarbiomis praeities istorijomis, pastebėti svarbius savo piešinio elementus ir svarstyti, kaip jie perteikia vidinius išgyvenimus. Aktaş Özkafacı ir Eren (2020) taip pat išskyrė, jog meno kūriniai DT procese virsta pasakojimais. Kaip teigia Adeniyi (2014), žvelgiant į piešinį įvyksta pokalbis tarp kliento ir terapeuto, kuris skatina naujas įžvalgas. Nurodoma, jog tokia savirefleksija padeda geriau suprasti patiriamus jausmus, gerinti psichologinę sveikatą (Ikonopoulou et al., 2017) bei atpažinti sunkumus (Winter-Martin, 2010). Be to, tyrimo duomenys rodo ir tai, jog reflektavimo etape svarbu kalbėti ne tik apie savo kūrinį, bet ir dalintis įžvalgomis apie kitų sukurtus piešinius. Tyrimo dalyvavusios moterys teigė, jog refleksija apie kito žmogaus kūrinį atspindi tai, kas yra jų pačių viduje. Tokius rezultatus tik iš dalies atliepia literatūroje aptinkami tyrimų duomenys. Pažymima, jog būdamos grupės dalyvėmis, moterys turi galimybę pažvelgti į kitų piešinius, o tokia akistata padeda suvokti savo stipriąsias puses (Winter-Martin, 2010). Tuo tarpu, kai kurioms smurto aukoms asmeninių įžvalgų apie kitų patirtis dalinimasis sukuria reikalingumo, produktyvumo jausmą ir tampa esmine jų vidinio gijimo proceso dalimi (Adeniyi, 2014).

Be kita ko, tyrimo rezultatai rodo, jog kartais sunku išskirti savo kūriniuose atsiskleidžiančius ypatumus, todėl reikšminga išgirsti ir kitų mintis apie savo piešinius. Moterys pažymėjo, jog tos pačios problematikos grupės narių įžvalgos yra autoritetingos, skirtingas grupės narių požiūris į piešinį praplečia jų asmeninį regos lauką, o neretai net atskleidžia tai, ką būna nedrąsu iškomunikuoti pačiam. Pasak tyrimo dalyvių, grupės suteikiamos įžvalgos prisideda prie emocinės būsenos gerinimo. Šiuos tyrimo duomenys tik iš dalies atspindi literatūroje aptinkami šaltiniai. Nurodoma, jog grupės narių dalyvavimas reflektavimo procese prisideda prie moterų emocijų raiškos ir savęs pažinimo, savo jausmų ir patyrimų suvokimo įgūdžių ugdymo (Visser & du Plessis, 2015). Winter- Martin (2010) išskyrė, jog DT grupės dalyviams svarbus psichologinio augimo elementas yra gauti paramą reflektavimo apie savo patirtį metu. Tačiau vis dėl to, literatūroje nepavyko aptikti svarbaus šio tyrimo radinio – suvokimo, jog piešinio analizė grupės dėka tampa visapusiška. Tai tik dar labiau įprasmina šio mokslinio darbo rengimo svarbą.

4.3. Tyrimo ribotumai

- 1) **Tyrėjo ir dailės terapeuto vaidmenų persidengimas.** Kadangi tyrimo metu, aš, kaip būsimą dailės terapeutę, vedžiau grupines DT sesijas tyrime dalyvavusioms moterims, vėliau, kaip tyrėja, atlikau 4 individualius pusiau struktūruotus interviu ir galiausiai, kaip šio darbo autorė, analizavau surinktus duomenis, neišvengiamai priartėjau prie metodologinių sąlygotumų. Tokiu būdu, negaliu teigti, kad analizuodama duomenis gebėjau pilnai atsiriboti nuo savo asmeninių, DT metu subjektyviai patiriamų jausmų ir kilusių įžvalgų. Taip pat, negaliu užtikrinti, jog interviu eigoje tyrimo dalyvės galėjo nuoširdžiai dalintis savo DT patyrimais. Tačiau, konsultuodamasi su darbo vadove ir kitais dėstytojais, priėjome prie bendro nutarimo, jog tyrėjo įsitraukimas į terapinį procesą yra vertingas, nes tokiu būdu reflektuojama ir tyrinėjama reikšminga praktinė patirtis. Be to, DT įgyvendinimas grupės formatu, leido man šiek tiek atsitraukti nuo itin artimo terapinio santykio, suteikiant galimybę jį kurti grupės dalyviams tarpusavyje.
- 2) **Sunkumas suskliausti asmenines nuostatas tyrinėjamo fenomenu atžvilgiu.** Dėl pirmame punkte įvardinto tyrėjo ir dailės terapeuto vaidmenų persidengimo, taip pat dėl mano, kaip pradedančiosios tyrėjos praktinės patirties trūkumo, susidūriau su sunkumu suskliausti asmenines nuostatas tyrinėjamo fenomeno atžvilgiu. Todėl tai galėjo turėti įtakos interviu eigai, tyrimo rezultatams bei jų interpretavimo kokybei. Tačiau visoje tyrimo atlikimo eigoje, stengiausi nuodugniai reflektuoti savo patirtį, paisyti anksčiau išvardintus etikos principus, konsultotis su darbo vadove, o interviu metu, suteikti tyrimo dalyvėms galimybę pačioms vesti pokalbį, tokiu būdu siekiant užtikrinti tyrimo duomenų patikimumą.
- 3) **Kultūrinis kontekstas.** Kadangi visos tyrime dalyvavusios smurtą patyrusios moterys buvo iš to pačio miesto, o literatūros apžvalgoje atsiskleidė, jog teikiant paslaugas šiai tikslinei grupei svarbu yra atsižvelgti į nuo smurto nukentėjusių moterų kultūrinį kontekstą (Paphitis et al., 2022), šiame tyrime gauti rezultatai negali būti generalizuojami. Todėl reikšminga atlikti tolimesnius kokybinius tyrimus su kultūriškai mišria tyrimo dalyvių imtimi.

IŠVADOS

1. Atskleidžiant ir sistemiškai aprašant smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese, išskirtos 3 temos: **1) Dailės terapija kaip sielos gydytoja; 2) Kūrybinio proceso aspektai; 3) Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai.** Pirmoje temoje išryškėjo, jog nuo smurto nukentėjusių moterų sielos gijimas dailės terapijos procese vyksta per savęs įgalinimo patyrimą, jausmų ventiliavimą bei sunkių patirčių iškėlimą. Antroji tema atskleidė smurtą patyrusių moterų kūrybinio proceso patyrimo svarbos, patirties su meninės raiškos priemonėmis bei piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelių ypatybes. Trečioje temoje išryškėjo, jog nuo smurto nukentėjusioms moterims dailės terapijos procese reikšmingas bendrystės patyrimas, saugumo jausmas bei kūrybinio proceso reflektavimo patirtis.
2. Atlikus piešinių turinio analizę, smurtą patyrusių moterų patirtys dailės terapijos procese išryškėjo 11-oje kūrybinių grupių: **Laimos:** Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija, Jūros, vandenyno vaizdinys, Objektų gausa.; **Austėjos:** Apskritimo formos vaizdinys lapo centre, Įrėminti objektai, Spalvos mano širdyje.; **Simonos:** Pilkas koloritas, Augalų vaizdinys, Širdies delne vaizdinys.; **Dianos:** Namų ir sodo elementai, Dominuojanti raudona spalva.
 - 2.1. **Laimos** piešinių analizėje išryškėjo šios patirtys: pasitikėjimas savimi, ramybė, psichologinis augimas, kūryba per judesį, jausmų išraiška, pokytis.
 - 2.2. **Austėjos** piešinių analizėje išryškėjo šios patirtys: varginančios skyrybos, nušvitimas, savo grožio įžvelgimas, nesąmoningi vidiniai aspektai, asmeninių bruožų atsiskleidimas, teigiamos mintys, emocijų išraiška.
 - 2.3. **Simonos** piešinių analizėje išryškėjo šios patirtys: sunkūs išgyvenimai, kūryba per judesį, psichologinis augimas, viltis, saugumo siekis, tarpusavio ryšio kūrimo svarba.
 - 2.4. **Dianos** piešinių analizėje išryškėjo šios patirtys: saugumo, asmeninių resursų paieškos, siekis kurti ryšį su kitais, kūryba per simbolius, judesį ir prisilietimą, vidinių išgyvenimų, jausmų išraiška.
3. Teminės analizės ir kūrybinių turinio analizės metodais išanalizavus smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese, buvo išskirtos 7 jų rezultatus vienijančios sąsajos: **1) Savęs įgalinimas; 2) Jausmų raiška; 3) Sunkių patirčių atskleidimas; 4) Kūryba per judesį ir prisilietimą; 5) Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės; 6) Tarpusavio ryšio kūrimo svarba; 7) Saugumo svarba.**
4. Lyginant gautus rezultatus kitų tyrimų kontekste išryškėjo, jog šio tyrimo radiniai iš dalies atitinka literatūroje aptiktų tyrimų tendencijas. Apžvelgtos literatūros duomenis papildė šie tyrimo rezultatai: smurtą patyrusioms moterims dailės terapijos metu pavyksta perdėlioti atsakomybes, įžvelgti savo vidines spalvas bei suvokti, jog piešinių analizė grupės dėka tampa visapusiška.

REKOMENDACIJOS

1) Moterų krizių/informacijos centrams:

- Rekomenduoju taikyti grupinę DT smurtą patyrusioms moterims.
- Rekomenduoju suteikti tinkamas sąlygas DT užsiėmimams: skirti uždara patalpą su stalais, kėdėmis ir įvairiomis meninės raiškos priemonėmis; užtikrinti patalpą, kuriose vyktų DT sesijos, garso izoliaciją; užtikrinti, kad DT sesijų metu į patalpas nevaikščiėtų pašaliniai asmenys ir nebūtų trikdomas terapinis procesas.

2) Dailės terapeutams, dirbantiems su smurtą patyrusiomis moterimis:

- Konstruojant DT užsiėmimų temų planą, rekomenduoju įtraukti į asmeninių resursų paiešką, savęs įgalinimo patyrimą, jausmų iškrovą, sunkių patirčių iškėlimą orientuotas temas.
- Rekomenduoju DT taikyti grupės formatu.
- DT sesijų metu, rekomenduoju skatinti klientus giliau įsitraukti į meninės raiškos priemonių patyrimą, raginti juos pajusti priemones multisensoriniame lygmenyje.
- Grupinės DT piešinių aptarimo etape, rekomenduoju skatinti dalyvius reflektuoti apie savo ir kitų grupės narių kūrinius, uždavinėjant atvirus klausimus.

3) Ateities tyrimams:

- Ištirti smurtą patyrusių moterų DT patirtis kitame kultūriniame kontekste.
- Atlikti kokybinį tyrimą, kuriuo siekiama atskleisti smurtą patyrusių moterų patirtis individualios DT procese.

TYRĖJOS REFLEKSIJA

Smurtą patyrusių moterų patirčių tyrinėjimas man atrodo svarbus ne tik dėl to, jog tai itin didelė visuomenės sveikatos problema, man įdomu buvo pasinerti į tokio pobūdžio trauminį patyrimą patyrusių moterų vidinį pasaulį. Todėl darbo rašymo metu neišvengiamai susidūriau su giliais apmąstymais, bandydama suprasti, kaip smurtas keičia moters įsitikinimus, savimonę ir apskritai bendrą jos psichologinę savijautą. Taigi, visą šį laiką, jaučiausi stipriai įsitraukusi į tyrinėjamo reiškinių kontekstą, o dabar, drįstu manyti, jog man pavyko susipažinti su šios tikslinės grupės vidinių potyrių subtilybėmis.

Kita vertus, jau nuo pat dailės terapijos magistro studijų pradžios, stipriai tikėjau šios terapinės intervencijos poveikiu. Per asmeninį dailės terapijos patyrimą supratau, jog šis sunkių vidinių išgyvenimų gydymo būdas yra unikalus, be galo specifiškas ir tikrai vertingas. Man buvo labai įdomu pačiai prisiliesti prie dailės terapijos kaip klientei, tokiu būdu aš ne tik patyriau terapinius pokyčius, bet ir išlaisvinau savo giliai viduje tūnojusią kūrėjos gyslelę. Šiuo metu, kūryba mano gyvenime užima ypač svarbų vaidmenį – ji mane atpalaiduoja, išvaduoja nuo nerimo apipintų minčių, sudaro man terpę būti duotuoju momentu, paleisti kontrolę ir išreikšti tuos potyrius, kuriuos apibūdinti kartais trūksta žodžių. Šis tikėjimas man suteikė jėgų ir noro ne tik kurti pačiai, bet ir skatinti tai daryti kitus. Todėl dailės terapijos sesijų vedimo eigoje, jaučiausi motyvuota ir vyliausi, jog ši patirtis bus svarbi ne tik man, bet ir tyrime dalyvavusioms moterims, siekiant paraginti jas atrasti stiprybės ir palaipsniui gyti kūrybinio proceso patyrimo metu.

Atlikdama tyrimą ir rašydama šį darbą, daug skaičiau, mokiausi, atradau, bet kartu labai daug ir patyriau. Taigi nors ir stengiausi paisyti metodologinių reikalavimų, rašyti moksline kalba, domėtis ir nuodugniai gilintis į mokslinius šaltinius, kartu ir žiūrėjau į tai kaip į kūrinį. Tokiu būdu, tikėjausi, jog prisidėsiu prie skaitytojų požiūrio apie smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese gilinimo emociniame lygmenyje. Kitaip tariant, norėjau, kad asmenys, kurie skaitys šį darbą, išvelgtų ne tik mokslinę jo prasmę, bet ir autentiškai išgyventų jausminį patyrimą, kuris prilygtų subjektyvaus žvilgsnio į meno kūrinį patirčiai.

Apibendrinant savo patirtį, norėčiau pasakyti, jog šio baigiamojo magistro darbo rašymo laikotarpis buvo vienas kūrybingiausių, įsimintiniausių ir spalvingiausių mano gyvenimo etapų. Jau nuo pat pirmos dienos, kai sugalvojau kokį fenomeną norėčiau tyrinėti, jaučiau visą spektrą įvairiausių jausmų, tačiau dominuojantys buvo žingeidumo, smalsumo ir adrenalino pojūčiai. Mane nustebino, kiek azartiškų potyrių gali pajusti tyrėjas, siekdamas gilintis į jam aktualų ir artimą tyrimo objektą. Žinoma, kaip ir visi reikšmingi būties sezonai, taip ir šis buvo apipintas daugybe skirtingų iššūkių, tačiau kiekvienas jų buvo vertingas mano, kaip būsimos dailės terapeutės, pradedančiosios tyrėjos ir jautrios asmenybės augimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Abt, T. (2005). *Introduction to Picture Interpretation: According to C.G. Jung*. Living Human Heritage Publications.
- Adeniyi, L. B. (2014). *Group Art Therapy for Adult Female Victims of Sexual Violence* [Indiana University]. <https://scholarworks.indianapolis.iu.edu/server/api/core/bitstreams/ee010496-b322-4173-8f91-afccfae26c1d/content>
- Aktaş Özkafacı, A., & Eren, N. (2020). Effect of art psychotherapy using marbling art on depression, anxiety, and hopelessness in female survivors of domestic violence with PTSD. *The Arts in Psychotherapy*, 71, 101703. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101703>
- Ali, P. A., Dhingra, K., & McGarry, J. (2016). A literature review of intimate partner violence and its classifications. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 16–25. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.008>
- Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). Aggression and Violence: Definitions and Distinctions. In *The Wiley Handbook of Violence and Aggression* (pp. 1–14). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119057574.whbva001>
- American Art Therapy Association. (2017). *Definition of the Profession*. https://www.arttherapy.org/upload/2017_DefinitionofProfession.pdf
- Arcani, I. A. K. J., Herdiana, I., & Cahyanti, I. Y. (2024). Expressive Art Therapy for Survivors of Sexual Violence. *Proceeding Series of Psychology*, 2(1), 39–46. <https://psikologi.unair.ac.id/proceeding-series-of-psychology/index.php/psp/article/download/123/109>
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (1994). Moral Dilemmas. In *Principles of Biomedical Ethics* (4th ed.). Oxford University Press.
- Becker, U. (1995). *Simbolių žodynas*. Vaga.
- Biedermann, H. (2002). *Naujasis simbolių žodynas*. Mintis.
- Biggerstaff, D. L. (2012). *Qualitative research methods in psychology* (G. Rossi, Ed.). InTech. https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/45345/1/WRAP_Biggerstaff_Biggerstaff_Qualitative_chapter_InTech_amended_March_NO_TC_revised_V3_Feb_2012_submitted.pdf
- Bird, J. (2018). Art therapy, arts-based research and transitional stories of domestic violence and abuse. *International Journal of Art Therapy*, 23(1), 14–24. <https://doi.org/10.1080/17454832.2017.1317004>
- Bowen-Salter, H., Whitehorn, A., Pritchard, R., Kernot, J., Baker, A., Posselt, M., Price, E., Jordan-Hall, J., & Boshoff, K. (2022). Towards a description of the elements of art therapy practice for trauma: a systematic review. *International Journal of Art Therapy*, 27(1), 3–16. <https://doi.org/10.1080/17454832.2021.1957959>
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners*. SAGE Publications. <https://uwe-repository.worktribe.com/index.php/OutputFile/934211>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic Analysis: A Practical Guide*. SAGE Publications Ltd.

- Bryant, C. G. (2020). *Evaluating the use of Narrative Therapy and Art Therapy among Women Who Have Experienced the Trauma of Domestic Violence* [Loyola Marymount University]. <https://digitalcommons.lmu.edu/etd/906>
- Cleland, J. A. (2017). The qualitative orientation in medical education research. *Korean Journal of Medical Education*, 29(2), 61–71. <https://doi.org/10.3946/kjme.2017.53>
- Corrado, M., Wolf, D., & Bills, L. (2022). Trauma triptych: inviting cross-disciplinary collaboration in art therapy, social work, and psychiatry. *International Journal of Art Therapy*, 27(4), 169–181. <https://doi.org/10.1080/17454832.2022.2123011>
- Damra, J. K. (2022). The Effects of Psychodrama Intervention on Intimate Partner Violence and Quality of Life: Trial of Syrian Refugee Abused Women. *Journal of International Women's Studies*, 23(1), 333–346. <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol23/iss1/33>
- Dekel, B., & Abrahams, N. (2021). 'I will rather be killed by corona than by him...': Experiences of abused women seeking shelter during South Africa's COVID-19 lockdown. *PLOS ONE*, 16(10), e0259275. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0259275>
- Domenech del Rio, I., & Sirvent Garcia del Valle, E. (2016). Non-partner sexual violence against women in Spain: lifetime prevalence, perpetrators and consequences on mental health. *Journal of Public Health*, 39(4), 738–744. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdw111>
- European Institute for Gender Equality. (n.d.). *Violence against women*. Retrieved April 16, 2025, from https://eige.europa.eu/taxonomy/term/1196?language_content_entity=en
- Fazail, I. P. (2024). Key Characteristics of Autonomy, Confidentiality, Beneficence, Non-maleficence, Justice and Privacy principles in Medical Law within the Context of Human Rights. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3, 663–674. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.112>
- Ferrari, G., Agnew-Davies, R., Bailey, J., Howard, L., Howarth, E., Peters, T. J., Sardinha, L., & Feder, G. S. (2016). Domestic violence and mental health: a cross-sectional survey of women seeking help from domestic violence support services. *Global Health Action*, 9(1), 29890. <https://doi.org/10.3402/gha.v9.29890>
- Finlay, L. (2024). Qualitative Research: the “good,” the “bad,” the “ugly.” *European Journal for Qualitative Research in Psychotherapy*, 14. <https://www.ejqrp.org/index.php/ejqrp/article/download/294/157>
- FRA, EIGE, & Eurostat. (2024). *EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/20464303/KS-01-24-013-EN-N.pdf/052adbe2-40bd-9472-87c0-ed14c7106bfa>
- Galovski, T. E., Werner, K. B., Weaver, T. L., Morris, K. L., Dondanville, K. A., Nanney, J., Wamser-Nanney, R., McGlinchey, G., Fortier, C. B., & Iverson, K. M. (2022). Massed cognitive processing therapy for posttraumatic stress disorder in women survivors of intimate partner violence. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 14(5), 769–779. <https://doi.org/10.1037/tra0001100>
- García-Moreno, C., Hegarty, K., d'Oliveira, A. F. L., Koziol-McLain, J., Colombini, M., & Feder, G. (2015). The health-systems response to violence against women. *The Lancet*, 385(9977), 1567–1579. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61837-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61837-7)

- García-Moreno, C., Zimmerman, C., Morris-Gehring, A., Heise, L., Amin, A., Abrahams, N., Montoya, O., Bhate-Deosthali, P., Kilonzo, N., & Watts, C. (2015). Addressing violence against women: a call to action. *The Lancet*, 385(9978), 1685–1695. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61830-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61830-4)
- Gheyle, N., & Jacobs, T. (2017). *Content analysis: A short overview (Internal research note No. 10)*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33689.31841>
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., Adetoun, B., Osagie, J. E., Akande, A., Alao, A., Annetje, B., Willemsen, T. M., Chipeta, K., Dardenne, B., Dijksterhuis, A., Wigboldus, D., Eckes, T., Six-Materna, I., Expósito, F., ... López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 763–775. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.763>
- Grembi, V., Rosso, A. C., & Barili, E. (2024). Domestic violence perception and gender stereotypes. *Journal of Population Economics*, 37(1), 1. <https://doi.org/10.1007/s00148-024-00986-0>
- Haeyen, S., & Staal, M. (2021). Imagery Rehearsal Based Art Therapy: Treatment of Post-traumatic Nightmares in Art Therapy. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.628717>
- Hamby, S. (2017). On defining violence, and why it matters. *Psychology of Violence*, 7(2), 167–180. <https://doi.org/10.1037/vio0000117>
- Han Almiş, B., Gümüştas, F., & Koyuncu Kütük, E. (2020). Effects of Domestic Violence Against Women on Mental Health of Women and Children. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(2), 232–242. <https://doi.org/10.18863/pgy.567635>
- Heijman, J., Wouters, H., Schouten, K. A., & Haeyen, S. (2024). Effectiveness of trauma-focused art therapy (TFAT) for psychological trauma: study protocol of a multiple-baseline single-case experimental design. *BMJ Open*, 14(1), e081917. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-081917>
- Hinz, L. D. (2020). *Expressive Therapies Continuum: A Framework for Using Art in Therapy*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429299339>
- Husserl, E., & Moran, D. (2012). *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. Routledge.
- Ikonomopoulos, J., Cavazos-Vela, J., Vela, P., Sanchez, M., Schmidt, C., & Catchings, C. V. (2017). Evaluating the Effects of Creative Journal Arts Therapy for Survivors of Domestic Violence. *Journal of Creativity in Mental Health*, 12(4), 496–512. <https://doi.org/10.1080/15401383.2017.1328290>
- Iranzo-Domingo, M., Cañabate Ortiz, D., & Macaya Ruiz, A. (2022). Social Dance in Support Groups for Female Victims of Male Violence against Women. *International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences*, 11(3), 27–59. <https://doi.org/10.17583/rimcis.10881>
- Jonker, I. E., Lako, D. A. M., Beijersbergen, M. D., Sijbrandij, M., van Hemert, A. M., & Wolf, J. R. L. M. (2019). Factors Related To Depression and Post-Traumatic Stress Disorder in Shelter-Based Abused Women. *Violence Against Women*, 25(4), 401–420. <https://doi.org/10.1177/1077801218790700>
- Kaimal, G., Jones, J. P., Dieterich-Hartwell, R., & Wang, X. (2021). Long-term art therapy clinical interventions with military service members with traumatic brain injury and post-traumatic

- stress: Findings from a mixed methods program evaluation study. *Military Psychology*, 33(1), 29–40. <https://doi.org/10.1080/08995605.2020.1842639>
- Kaplan, S., Torun, N., Beşer, S., & Dağıstan Namlı, S. (2024). Using painting to disclose the inner worlds of women subjected to intimate partner violence. *Archives of Psychiatric Nursing*, 51, 158–167. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2024.06.015>
- Karcher, O. P. (2017). Sociopolitical Oppression, Trauma, and Healing: Moving Toward a Social Justice Art Therapy Framework. *Art Therapy*, 34(3), 123–128. <https://doi.org/10.1080/07421656.2017.1358024>
- Kelly, U., Haywood, T., Segell, E., & Higgins, M. (2021). Trauma-Sensitive Yoga for Post-Traumatic Stress Disorder in Women Veterans who Experienced Military Sexual Trauma: Interim Results from a Randomized Controlled Trial. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 27(S1), S-45-S-59. <https://doi.org/10.1089/acm.2020.0417>
- Krook, M. L., & Sanín, J. R. (2016). Violence Against Women in Politics: A Defense of the Concept. *Política y Gobierno*, 23(2), 459–490. https://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S1665-20372016000200459&script=sci_arttext&tlng=en
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. (2019). *Meno terapeuto veiklos reikalavimų aprašas. Nauja redakcija patvirtinta 2022-02-22, įsakymu Nr. V-373*. <https://e-seimasx.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e2631330674c11e99684a7f33a9827ac/asr>
- Luzzatto, P., Ndagabwene, A., Fugusa, E., Kimathy, G., Lema, I., & Likindikoki, S. (2022). Trauma Treatment through Art Therapy (TT-AT): a ‘women and trauma’ group in Tanzania. *International Journal of Art Therapy*, 27(1), 36–43. <https://doi.org/10.1080/17454832.2021.1957958>
- Mandal, P. C. (2018). Qualitative research: Criteria of evaluation. *International Journal of Academic Research and Development*, 3(2), 591–596. <https://allstudiesjournal.com/assets/archives/2018/vol3issue2/3-2-106-837.pdf>
- Mandic-Gajic, G., & Spiric, Z. (2016). Posttraumatic stress disorder and art group therapy: Self-expression of traumatic inner world of war veterans. *Vojnosanitetski Pregled*, 73(8), 757–763. <https://doi.org/10.2298/VSP150512083M>
- Mazza, M., Marano, G., del Castillo, A. G., Chieffo, D., Monti, L., Janiri, D., Moccia, L., & Sani, G. (2021). Intimate partner violence: A loop of abuse, depression and victimization. *World Journal of Psychiatry*, 11(6), 215–221. <https://doi.org/10.5498/wjp.v11.i6.215>
- Mezey, G., Bacchus, L., Bewley, S., & White, S. (2005). Domestic violence, lifetime trauma and psychological health of childbearing women. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 112(2), 197–204. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2004.00307.x>
- Moterų informacijos centras. (n.d.). *Apie mus*. Retrieved March 12, 2025, from <https://lygus.lt/apie/>
- Mulla, M. M., Witte, T. H., Richardson, K., Hart, W., Kassing, F. L., Coffey, C. A., Hackman, C. L., & Sherwood, I. M. (2019). The Causal Influence of Perceived Social Norms on Intimate Partner Violence Perpetration: Converging Cross-Sectional, Longitudinal, and Experimental Support for a Social Disinhibition Model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(4), 652–668. <https://doi.org/10.1177/0146167218794641>

- Murphy, J. (2021). *The Role of Community in Meaning Making: Storytelling in Expressive Arts Therapy With Narrative and Traumatic Memory in Domestic Violence and Sexual Assault* [Lesley University]. https://digitalcommons.lesley.edu/expressive_theses/420
- Oram, S., Khalifeh, H., & Howard, L. M. (2017). Violence against women and mental health. *The Lancet Psychiatry*, 4(2), 159–170. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)30261-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30261-9)
- Oranga, J., & Matere, A. (2023). Qualitative Research: Essence, Types and Advantages. *OALib*, 10(12), 1–9. <https://doi.org/10.4236/oalib.1111001>
- Palfreyman, A., Vijayaraj, K., Riyaz, S., Rizwan, Z., Sivayokan, S., Thenakoon, T. H. S., Dayabandara, M., Hanwella, R., & Devakumar, D. (2025). What Women Want: Mental Health in the Context of Violence Against Women in Sri Lanka—A Qualitative Study of Priorities and Capacities for Care. *Violence Against Women*, 31(3–4), 789–812. <https://doi.org/10.1177/10778012241230326>
- Paphitis, S. A., Bentley, A., Asher, L., Osrin, D., & Oram, S. (2022). Improving the mental health of women intimate partner violence survivors: Findings from a realist review of psychosocial interventions. *PLOS ONE*, 17(3), e0264845. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264845>
- Piccinini, A., Bailo, P., Barbara, G., Miozzo, M., Tabano, S., Colapietro, P., Farè, C., Sirchia, S. M., Battaglioli, E., Bertuccio, P., Manenti, G., Micci, L., La Vecchia, C., Kustermann, A., & Gaudi, S. (2023). Violence against Women and Stress-Related Disorders: Seeking for Associated Epigenetic Signatures, a Pilot Study. *Healthcare*, 11(2), 173. <https://doi.org/10.3390/healthcare11020173>
- Pichon, M., Treves-Kagan, S., Stern, E., Kyegombe, N., Stöckl, H., & Buller, A. M. (2020). A Mixed-Methods Systematic Review: Infidelity, Romantic Jealousy and Intimate Partner Violence against Women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(16), 5682. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165682>
- Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A practical guide to using Interpretative Phenomenological Analysis in qualitative research psychology. *Czasopismo Psychologiczne Psychological Journal*, 20(1). <https://doi.org/10.14691/CPJ.20.1.7>
- Rahnavardi, M., Shayan, A., Babaei, M., Khalesi, Z. B., Havasian, M. R., & Ahmadi, M. (2017). Investigating Types and Causes of Domestic Violence against Women and Identifying Strategies to Deal with It from the Perspective of Victims. *Research Journal of Pharmacy and Technology*, 10(10), 3637. <https://doi.org/10.5958/0974-360X.2017.00660.6>
- Razauskas, D. (2000). *Ryto ratų ritimai*. Pradai. https://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Razauskas_Dainius/Razauskas_2000_RRR.pdf
- Rowe, C., Watson-Ormond, R., English, L., Rubesin, H., Marshall, A., Linton, K., Amolegbe, A., Agnew-Brune, C., & Eng, E. (2017). Evaluating Art Therapy to Heal the Effects of Trauma Among Refugee Youth. *Health Promotion Practice*, 18(1), 26–33. <https://doi.org/10.1177/1524839915626413>
- Rupšienė, L. (2007). *Kokybiųjų tyrimų rinkimo metodologija*. Klaipėdos universitetas.
- Sardinha, L., Maheu-Giroux, M., Stöckl, H., Meyer, S. R., & García-Moreno, C. (2022). Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. *The Lancet*, 399(10327), 803–813. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02664-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02664-7)

- Satyanarayana, V. A., Chandra, P. S., & Vaddiparti, K. (2015). Mental health consequences of violence against women and girls. *Current Opinion in Psychiatry*, 28(5), 350–356. <https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000182>
- Schnitzer, G., Holttum, S., & Huet, V. (2021). A systematic literature review of the impact of art therapy upon post-traumatic stress disorder. *International Journal of Art Therapy*, 26(4), 147–160. <https://doi.org/10.1080/17454832.2021.1910719>
- Schouten, K. A., de Niet, G. J., Knipscheer, J. W., Kleber, R. J., & Hutschemaekers, G. J. M. (2015). The Effectiveness of Art Therapy in the Treatment of Traumatized Adults. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(2), 220–228. <https://doi.org/10.1177/1524838014555032>
- Schouten, K. A., van Hooren, S., Knipscheer, J. W., Kleber, R. J., & Hutschemaekers, G. J. M. (2019). Trauma-Focused Art Therapy in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder: A Pilot Study. *Journal of Trauma & Dissociation*, 20(1), 114–130. <https://doi.org/10.1080/15299732.2018.1502712>
- Schreier, M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice*. SAGE Publications Ltd. [http://daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/9-%20Qualitative%20Content%20Analysis%20in%20Practice%20\(2013,%20SAGE%20Publications\).pdf](http://daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/9-%20Qualitative%20Content%20Analysis%20in%20Practice%20(2013,%20SAGE%20Publications).pdf)
- Scott, K. M., Koenen, K. C., King, A., Petukhova, M. V., Alonso, J., Bromet, E. J., Bruffaerts, R., Bunting, B., de Jonge, P., Haro, J. M., Karam, E. G., Lee, S., Medina-Mora, M. E., Navarro-Mateu, F., Sampson, N. A., Shahly, V., Stein, D. J., Torres, Y., Zaslavsky, A. M., & Kessler, R. C. (2018). Post-traumatic stress disorder associated with sexual assault among women in the WHO World Mental Health Surveys. *Psychological Medicine*, 48(1), 155–167. <https://doi.org/10.1017/S0033291717001593>
- Shrestha, R., Sapkota, D., Sarraf, R. R., Mehra, D., Ekström, A. M., & Deuba, K. (2024). Perceptions on violence against women and its impacts on mental health and response mechanisms among community-based stakeholders: a qualitative study from Nepal. *BMC Women's Health*, 24(1), 258. <https://doi.org/10.1186/s12905-024-03064-5>
- Skop, M., Darewych, O. H., Root, J., & Mason, J. (2022). Exploring intimate partner violence survivors' experiences with group art therapy. *International Journal of Art Therapy*, 27(4), 159–168. <https://doi.org/10.1080/17454832.2022.2124298>
- Smith, A. (2016). A literature review of the therapeutic mechanisms of art therapy for veterans with post-traumatic stress disorder. *International Journal of Art Therapy*, 21(2), 66–74. <https://doi.org/10.1080/17454832.2016.1170055>
- Soukotta, V., & P. Satiadarma, M. (2018). ART THERAPY TO REDUCE DEPRESSION DUE TO DOMESTIC VIOLENCE AT “X” COMMUNITY IN AMBON. *Jurnal Muara Ilmu Sosial, Humaniora, Dan Seni*, 2(2), 518. <https://doi.org/10.24912/jmishumsen.v2i2.944>
- Srivastava, N., Sarathe, M., & Saroha, A. (2021). Effectiveness of Art Based Therapy interventions for female survivors of sexual assault – including Intimate Partner Violence and Sexual Abuse. *International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR)*, 8(1). https://www.researchgate.net/profile/Nikita-Srivastava-2/publication/357205810_Effectiveness_of_Art_Based_Therapy_interventions_for_female_survivors_of_sexual_assault_-including_Intimate_Partner_Violence_and_Sexual_Abuse/links/61c1be6152bd3c7e05805a21/

- Stöckl, H., Sardinha, L., Maheu-Giroux, M., Meyer, S. R., & García-Moreno, C. (2021). Physical, sexual and psychological intimate partner violence and non-partner sexual violence against women and girls: a systematic review protocol for producing global, regional and country estimates. *BMJ Open*, 11(8), e045574. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-045574>
- Stöckl, H., & Sorenson, S. B. (2024). Violence Against Women as a Global Public Health Issue. *Annual Review of Public Health*, 45(1), 277–294. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-060722-025138>
- Tucker, N., & Treviño, A. L. (2011). An Art Therapy Domestic Violence Prevention Group in Mexico. *Journal of Clinical Art Therapy*, 1(1), 16–24. <https://digitalcommons.lmu.edu/jcat>
- Tullio, V., Lanzarone, A., Scalici, E., Vella, M., Argo, A., & Zerbo, S. (2021). Violence against women in heterosexual couples: A review of psychological and medico-legal considerations. *Medicine, Science and the Law*, 61(1_suppl), 113–124. <https://doi.org/10.1177/0025802420936081>
- Türkkan, T., & Odaci, H. (2024). Violence Against Women: A Persistent and Rising Problem. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 16(2), 210–224. <https://doi.org/10.18863/pgy.1291007>
- Van Manen, M. (2017). Phenomenology in Its Original Sense. *Qualitative Health Research*, 27(6), 810–825. <https://doi.org/10.1177/1049732317699381>
- Vilariño, M., Amado, B. G., Vázquez, M. J., & Arce, R. (2018). Psychological Harm in Women Victims of Intimate Partner Violence: Epidemiology and Quantification of Injury in Mental Health Markers. *Psychosocial Intervention*, 27(3), 145–152. <https://doi.org/10.5093/pi2018a23>
- Visser, M., & du Plessis, J. (2015). An expressive art group intervention for sexually abused adolescent females. *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 27(3), 199–213. <https://doi.org/10.2989/17280583.2015.1125356>
- Wheat, L. (2020). *Feminist Informed Art Therapy Program for Survivors of Domestic Violence* [Indiana University]. <https://scholarworks.indianapolis.iu.edu/server/api/core/bitstreams/c003e60c-90e4-439c-8b5d-1b6ef3dd57ea/content>
- Winter-Martin, S. (2010). *“Lifting the Burden” Art Therapy for Survivors of Intimate Partner Violence* [University of Roehampton]. https://pure.roehampton.ac.uk/ws/portalfiles/portal/411223/PhD_Thesis_Stefanie_Winter_Martin_2010.pdf
- Woollett, N., Bandeira, M., & Hatcher, A. (2020). Trauma-informed art and play therapy: Pilot study outcomes for children and mothers in domestic violence shelters in the United States and South Africa. *Child Abuse & Neglect*, 107, 104564. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104564>
- World Health Organization. (2024). *Violence against women*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- Yardley, L. (2017). Demonstrating the validity of qualitative research. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 295–296. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262624>

- Zara, G., & Gino, S. (2018). Intimate Partner Violence and its Escalation Into Femicide. Frailty thy Name Is “Violence Against Women.” *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01777>
- Žydžiūnaitė, V., & Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai (Qualitative Research: Principles and Methods)*. Vaga.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Informuoto asmens sutikimo forma

INFORMUOTAS ASMENS SUTIKIMAS

Data

Sutinku dalyvauti Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dailės terapijos II kurso studentės Ievos Žilinskaitės kokybiniame tyrime, skirtame atskleisti smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese.

Tyrimo duomenų rinkimo būdai: piešiniai, tyrėjo/-s stebėjimo užrašai, interviu įrašai.

Jūsų dalyvavimo tyrime trukmė: 10 sesijų po 2 val.

Interviu metu bus atliekamas garso įrašas. Tyrime bus užtikrinamas dalyvių anonimiškumas ir konfidencialumas, surinkti ir analizės metu apibendrinti duomenys naudojami tik studijų tikslais. Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, su galimybe nutraukti dalyvavimą bet kuriuo metu.

Pasirašykite arba užrašykite „sutinku“

Jeigu norėsite sudalyvauti interviu apie savo patirtis dailės terapijos procese, pažymėkite čia ☐

Iškilus neaiškumams ar turint klausimų, galite kreiptis: Ieva Žilinskaitė, el. paštas: izilinskait@gmail.com, tel. nr.: 868797566.

Ieva Žilinskaitė _____
(Tyrėja)

Priedas Nr. 2

2 lentelė. *Dailės terapijos užsiėmimų planas*

SESIJOS NR.	DATA	TEMA	TIKSLAI
1.	2024.11.25	Aš, kaip augalas.	Pristatyti ir atskleisti save per objektą (augalą), susipažinti su dailės priemonėmis.
2.	2024.12.02	Mano namas ir bendras miestas.	Pažinti save grupės kontekste, pamatyti savo ribas.
3.	2024.12.09	Spalva, kaip emocija.	Atpažinti ir perteikti patiriamas emocijas.
4.	2024.12.16	Malonus prisiminimas.	Ižvelgti pozityvius gyvenimo aspektus, atrasti asmeninius resursus.
5.	2025.01.06	Koliažas „Ramybė“	Atrasti asmeninius resursus.
6.	2025.01.13	Dykuma – sėkla - augalas.	Atrasti asmeninius resursus, pagalbos būdus sau.
7.	2025.01.20	Mano stiprybių žemėlapis.	Ižvelgti savo stiprybes, atrasti asmeninius resursus.
8.	2025.01.27	Kelias – kliūtis – sprendimas – aš.	Lavinti problemų sprendimo įgūdžius, atrasti asmeninius resursus.
9.	2025.02.03	Monotipijos, simbolis ir HAIKU.	Intuityviai kurti, išsigryninti sau aktualias temas ir iliustruoti jas žodžiais.
10.	2025.02.10	Dovanos, kurias išsinešame.	Apibendrinti ir reflektuoti savo patirtį DT procese.

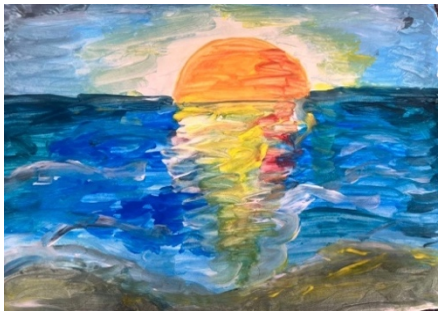
Priedas Nr. 3

3 lentelė. Transkripcijų žymėjimo ir jose naudotų ženklų paaiškinimas

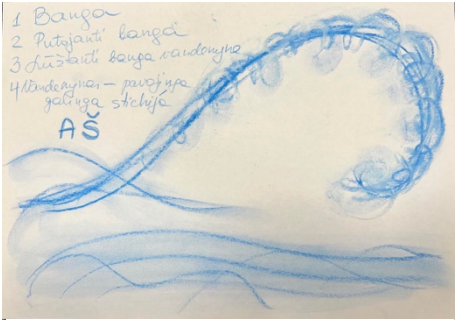
ŽYMĖJIMAS IR ŽENKLAI	PAAIŠKINIMAS
/ // ///	Kalbančiojo pauzė: 3 sek.- / ; 6 sek. - // ; 9 sek. - ///.
[juokiasi]	Laužtiniuose skliaustuose rašoma tai, kas interpretuojama ir pastebima tyrėjos – emocijos, kūno kalba, pastabos.
<u>Man pasidarė viskas aišku</u>	Pabraukiamos vietos (underline funkcija), kuriose tyrimo dalyvis kalba akcentuodamas, pabrėždamas savo žodžius.
Ir aš jau visiškai nebenoriu	Paryškinamos (bold funkcija) vietos, kur tyrimo dalyvis kalba garsiau.
()	Skliaustais žymimas neišgirstas žodis.
Geerai	Tos pačios raidės kartojamos tada, kai garsas būna ištęstas.

Priedas Nr. 4

4 lentelė. Tyrimo dalyvės Laimos dailės terapijos kūriniai

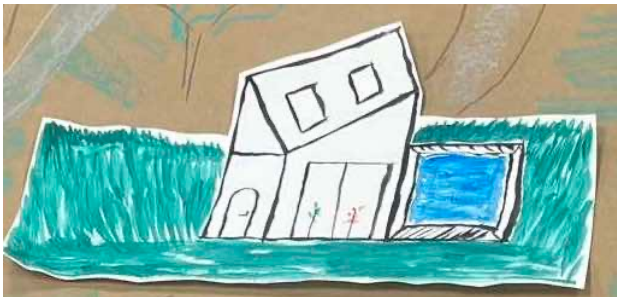
Sesijos nr. ir tema	Kūrinys	Kūrinio autorės nurodytas vaizdinys. Formalieji elementai
1. Aš, kaip augalas.	 Nr. 1	LELIJOS VANDENYJE VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 100%. Linija: stora, tolygi, pasikartojanti, ritminga. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: mėlyna, raudona, geltona, žalia, juoda, oranžinė.
3. Spalva, kaip emocija.	 Nr. 3	AKMENŲ LAUKO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 100%. Linija: pasikartojanti, stebimas štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: ruda.
4. Malonus prisiminimas.	 Nr. 4	SAULĖLYDŽIO JŪROJE VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: stori potepiai, pasikartojanti, nelygi, ritminga linija. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: geltona, mėlyna, ruda, raudona, balta.

5. Koliažas „Ramybė“	 Nr. 5	RAMYBĘ TEIKIANČIŲ DALYKŲ IŠKARPOS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 80%. Linija: - Meninės raiškos priemonė: žirkklės, klėjai, žurnalo iškarpos. Spalvos: įvairios.
6. Dykuma – sėkla – augalas.	 Nr. 6	KAKTUSO SMĖLIO KOPOSE VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: pasikartojanti, nelygi, ritminga. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės, pastelės, spalvoti pieštukai. Spalvos: geltona, mėlyna, žalia, rausva, oranžinė, ruda.
7. Mano stiprybių žemėlapis.	 Nr. 7	STIPRYBIŲ ŽEMĖLAPIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 80% - 90%. Linija: daugiasluoksniška, pasikartojanti, stora. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės, pieštukai, flomasteriai. Spalvos: geltona, mėlyna, žalia, rožinė, juoda, oranžinė, ruda.
8. Kelias – kliūtis – sprendimas – aš.	 Nr. 8	AVARIJOS KELYJE VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 50%. Linija: tolygi, stora. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: juoda, balta, raudona, oranžinė, geltona, ruda, žalia, mėlyna.

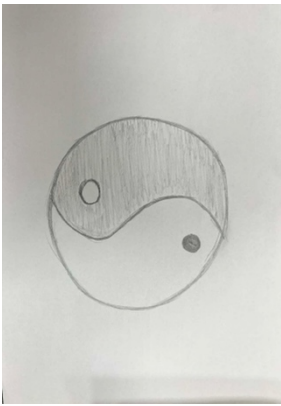
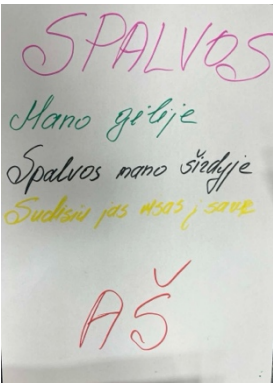
9. Monotipijos, simbolis ir HAIKU.	 Nr. 9-1	BANGOS VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: stori potepiai, daugiasluoksniška, pasikartojanti, nelygi, ritminga linija. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: balta, geltona, žalia, ruda, mėlyna, raudona.
	 Nr. 9-2	BANGOS SIMBOLIS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 50%. Linija: daugiasluoksniška, pasikartojanti, stora, nelygi. Meninės raiškos priemonė: pastelės, flomasteriai. Spalvos: mėlyna.

Priedas Nr. 5

5 lentelė. Tyrimo dalyvės Austėjos dailės terapijos kūriniai

Sesijos nr. ir tema	Kūriniai	Kūrinio autorės nurodytas vaizdinys. Formalieji elementai
1. Aš, kaip augalas.	 Nr. 1	GĖLĖS (RAMUNĖS) VAIZDINYS Lapo formatas: A5. Lapo kryptis: - Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40%. Linija: skirtingo storio, lygi. Meninės raiškos priemonė: pastelės. Spalvos: balta, geltona.
2. Mano namas ir bendras miestas.	 Nr. 2	NAMO VAIZDINYS Lapo formatas: iškirpta iš A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: - Linija: griežta, vidutinio storio. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: žalia, mėlyna, juoda, raudona.
3. Spalva, kaip emocija.	 Nr. 3	SPIRALĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40% Linija: griežta, išryškinta, stora. Meninės raiškos priemonė: pastelės. Spalvos: pilka.

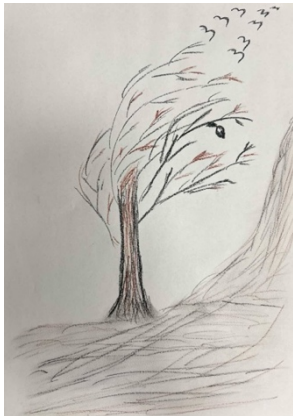
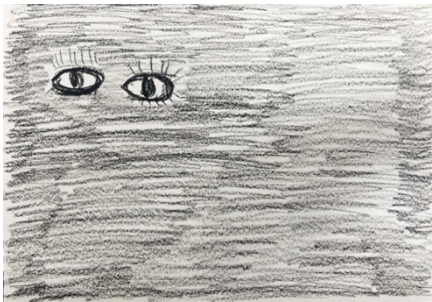
4. Malonus prisiminimas.	 Nr. 4	SMĖLIO, JŪROS IR SPALVOTO DANGAUS VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: stora, išsilies, minkšti potėpiai. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: rožinė, raudona, geltona, žalia, mėlyna.
5. Koliažas – „Ramybė“	 Nr. 5	RAMYBĖ TEIKIANČIŲ YPATUMŲ IŠKARPOS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: vertikalė. Lapo erdvės užpildymas: beveik 100%. Linija: - Meninės raiškos priemonė: žirkklės, klėjai, žurnalo iškarpos. Spalvos: įvairios.
6. Dykuma – sėkla - augalas.	 Nr. 6	AUGALO, ANT KURIO KRENTA LAŠAI, VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikalė. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: plona, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: spalvoti pieštukai. Spalvos: geltona, oranžinė, raudona, mėlyna, žalia, ruda.
7. Mano stiprybių žemėlapis.	 Nr. 7	STIPRYBIŲ ŽEMĖLAPIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 80%. Linija: plona, griežta, kai kur štrichas. Meninės raiškos priemonė: spalvoti pieštukai. Spalvos: rožinė, geltona, žalia, mėlyna, juoda, raudona, ruda.

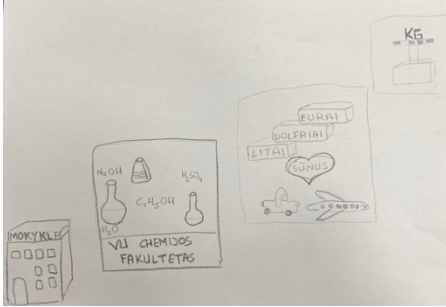
8. Kelias – kliūtis – sprendimas – aš.	 Nr. 8	AUTOSTRADOS IR EŽIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 80%. Linija: stora, apibrėžianti, griežta, štrichas. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: juoda, pilka, žalia.
9. Monotipijos, simbolis ir HAIKU.	 Nr. 9-1	ABSTRAKČIOS GĖLĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: beveik 100%. Linija: stora, išsiliesius. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: žalia, raudona, geltona, mėlyna.
	 Nr. 9-2	RATO SIMBOLIS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 30%. Linija: griežta, ribojanti, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: nespalvotas pieštukas. Spalvos: pilka.
	 Nr. 9-3	HAIKU PENKIAEILIS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40%. Linija: vidutinio storio, tolygi. Meninės raiškos priemonė: flomasteriai. Spalvos: rožinė, žalia, juoda, geltona, raudona.

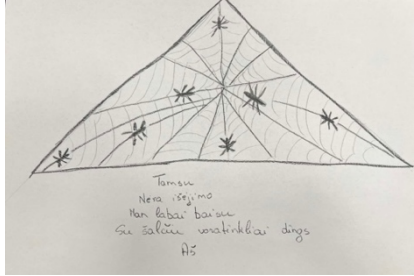
10. Dovanos, kurias išsinešame.	 Nr. 10	ŠIRDIES VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 80%. Linija: stora, tolygi, griežta. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: geltona, raudona.
--	---	--

Priedas Nr. 6

6 lentelė. Tyrimo dalyvės Simonos dailės terapijos kūriniai

Sesijos nr. ir tema	Kūriniai	Kūrinio autorės nurodytas vaizdinys. Formalieji elementai
1. Aš, kaip augalas.	 Nr. 1	MEDŽIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: Linija: gan griežta, tačiau trinta su pirštais, štrichavimas, ritminga linija. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: ruda, juoda, pilka.
2. Mano namas ir bendras miestas.	 Nr. 2	NAMO VAIZDINYS Lapo formatas: iškirpta iš A4. Lapo kryptis: iškirpta iš horizontalaus. Lapo erdvės užpildymas: - Linija: plona, griežta, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: spalvoti pieštukai. Spalvos: geltona, raudona, žalia, oranžinė, ruda, raudona, mėlyna.
3. Spalva, kaip emocija.	 Nr. 3	AKIŲ TAMSOJE VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: 100%. Linija: štrichavimas, ritminga linija. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: pilka, juoda.

4. Malonus prisiminimas.	 Nr. 4	SAULĖS, PILIES, EŽERO, AUGALŲ VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: beveik 100%. Linija: varijuojanti, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: geltona, raudona, žalia, ruda, mėlyna.
5. Koliažas „Ramybė“	 Nr. 5	RAMYBĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 60%. Linija: - Meninės raiškos priemonė: žirkklės, klipai, žurnalo iškarpos. Spalvos: įvairios.
6. Dykuma – sėkla - augalas.	 Nr. 6	SAULĖS, SMĖLIO, KAKTUSO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 90%. Linija: plona, trinta su pirštais. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: geltona, raudona, žalia, ruda.
7. Mano stiprybių žemėlapis.	 Nr. 7	STIPRYBIŲ VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40%. Linija: varijuojanti. Meninės raiškos priemonė: nespalvotas pieštukas. Spalvos: pilka.

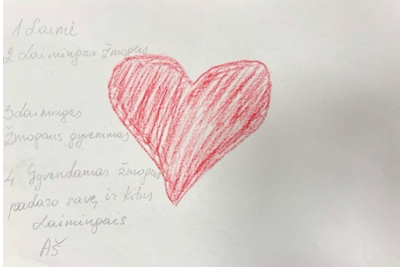
9. Monotipijos, simbolis ir HAIKU.	 Nr. 9-1	VORATINKLIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 70%. Linija: stora, griežta, ritminga. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: pilka, juoda, mėlyna.
	 Nr. 9-2	VORATINKLIO SIMBOLIS IR HAIKU PENKIAEILIS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40%. Linija: plona, varijuojanti, tolygi. Meninės raiškos priemonė: nespaltotas pieštukas. Spalvos: pilka.
10. Dovanos, kurias išsinešame.	 Nr. 10	ŠIRDŽIŲ DELNUOSE IR SAULĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 90%. Linija: labai plona. Meninės raiškos priemonė: spalvoti pieštukai. Spalvos: pilka, geltona, raudona.

Priedas Nr. 7

7 lentelė. Tyrimo dalyvės Dianos dailės terapijos kūriniai

Sesijos nr. ir tema	Kūriniai	Kūrinio autorės nurodytas vaizdinys. Formalieji elementai
1. Aš, kaip augalas.	 Nr. 1	ROŽĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 50%. Linija: stora, lygi, išbaigta. Meninės raiškos priemonė: tempera. Spalvos: raudona, žalia.
2. Mano namas ir bendras miestas.	 Nr. 2	NAMO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 60%. Linija: plona, tolygi, stipriai išpausta. Meninės raiškos priemonė: nespaltvotas pieštukas. Spalvos: pilka.
4. Malonus prisiminimas.	 Nr. 4	TRAUKINIO, LĖKTUVO VAIZDINIAI Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 70%. Linija: labai plona. Meninės raiškos priemonė: nespaltvotas pieštukas, akvarelė. Spalvos: raudona, geltona, žalia, mėlyna, juoda, pilka, oranžinė.

5. Koliažas „Ramybė“	 Nr. 5	RAMYBĖS VAIZDINYS Lapo formatas: A3. Lapo kryptis: vertikali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 50%. Linija: - Meninės raiškos priemonė: žirkklės, klijai, žurnalo iškarpos. Spalvos: įvairios.
7. Mano stiprybių žemėlapis.	 Nr. 7	GAMTOS KAMPELIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: beveik 100%. Linija: plona, kai kur banguota, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: spalvoti pieštukai. Spalvos: oranžinė, ruda, geltona, raudona, žalia, mėlyna, juoda.
8. Kelias – kliūtis – sprendimas – aš.	 Nr. 8	NULŪŽUSIO MEDŽIO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 30% - 40%. Linija: įrėminanti, stora, tolygi. Meninės raiškos priemonė: pastelės, nespalvotas pieštukas. Spalvos: juoda, žalia, raudona, pilka, geltona.

9. Monotipijos, simbolis ir HAIKU.	 Nr. 9-1	ŠIRDIES SIMBOLIS IR HAIKU PENKIAEILIS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 40%. Linija: stora, štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: nespaltotas pieštukas, vaškinės kreidelės. Spalvos: raudona, pilka.
	 Nr. 9-2	NAMO, SODO VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 60%. Linija: stora, nelygi, įrėminanti, kai kur štrichavimas. Meninės raiškos priemonė: vaškinės kreidelės. Spalvos: raudona, geltona, pilka, ruda, oranžinė, žalia, mėlyna.
10. Dovanos, kurias išsinešame.	 Nr. 10	ŠIRDIES VAIZDINYS Lapo formatas: A4. Lapo kryptis: horizontali. Lapo erdvės užpildymas: maždaug 60%. Linija: sulieta pirštais. Meninės raiškos priemonė: pastelės. Spalvos: raudona, geltona, oranžinė.

Priedas Nr. 8

8 lentelė. Tyrimo dalyvių piešinių turinio analizės ir teminės analizės rezultatų sąsajos

TYRIMO DALYVŲ LAIMOS PIEŠINIŲ TURINIO ANALIZĖS IR TEMINĖS ANALIZĖS REZULTATŲ SĄSAJOS			
Kūrinių turinio analizės grupės pavadinimas	Kūrinių grupės interpretacija	Teminės analizės temos ir potemės, su kuriomis susiję	Teminės analizės radiniai, kurie siejasi su kūrinių grupės interpretacijomis
Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija	Patiriamų jausmų įvairovė.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potemė: Jausmų ventiliavimo svarba.	Tyrime dalyvavusios moterys išskyrė, jog DT metu atsiskleidė jausmai ir emocijos: „<...> Visoms mums reikėjo, kad <...> su savo <u>emocija</u> , iš vidaus ištraukimas emocijos ir jausmo <...>“ (Laima, 5 p.)
	Grįžtantis pasitikėjimo savimi jausmas, ramybės pojūtis.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potemė: Savęs įgalinimo patyrimas.	Moteryų teigimu, savęs įgalinimas DT procese joms atnešdavo ramybę: „<...> per terapiją <u>per apsiraminimą</u> ir savęs tą tokį <u>pradėjimą mylėti savęs</u> <...>“ (Laima, 3 p.)
	Psichologinis augimas.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potemė: Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.	Pasak Laimos, vidiniai virsmai perteikiami piešinių simbolikoje: „<...> dabar kai aš pati prisimenu [atsikrenkščia] su kokiom nuotaikom, su kokiais <u>piešiniais</u> pradėjom, aš ten a piešiau akmenis, laukus ir panašiai, ir paskui jau prasidėjo žydinčios visokios gėlytės [šypsosi] tai vien tas dalykas / faktas, kad jis yra labai gerai.“ (Laima, 1 p.)
Jūros, vandenyno vaizdinys.	Ambivalentiški jausmai.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potemė: Jausmų ventiliavimo svarba.	Tyrime dalyvavusios moterys išskyrė, jog DT metu atsiskleidė jausmai ir emocijos: „<...> Visoms mums reikėjo, kad <...> su savo <u>emocija</u> , iš vidaus ištraukimas emocijos ir jausmo <...>“ (Laima, 5 p.)
	Kūryba kinestetiniame lygmenyje (per judesį)	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potemė: Kūrybinio proceso patyrimo svarba.	Kūrybinio proceso patyrimas tyrimo dalyvėms mintimis leido sugrįžti į vaikystę: „<...> tuo metu braukti tą liniją, tą tas sss / tas procesas kaip kad vaikai eina į būrelius ir kažką tai piešia, tai va, kažkuo tai tas <u>malonumas</u> <...>“ (Laima, 5 p.)
Objektų gausa.	Kūryba afektiniame lygmenyje (emocijų išraiška)	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potemė: Jausmų ventiliavimo svarba	Tyrime dalyvavusios moterys išskyrė, jog DT metu atsiskleidė jausmai ir emocijos: „<...> Visoms mums reikėjo, kad <...> su savo <u>emocija</u> , iš vidaus ištraukimas emocijos ir jausmo <...>“ (Laima, 5 p.)
	Naujas gyvenimo etapas, vidinis pokytis.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai.	Pasak Laimos, vidiniai virsmai perteikiami piešinių simbolikoje: „<...> dabar kai aš pati prisimenu [atsikrenkščia] su kokiom nuotaikom, su

		Potemė: Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.	<i>kokiais <u>piešiniais</u> pradėjom, aš ten a piešiau akmenis, laukus ir panašiai, ir paskui jau prasidėjo žydinčios visokios gėlytės [šypsosi] tai vien tas dalykas / faktas, kad jis yra labai gerai.“ (Laima, 1 p.).</i>
--	--	--	---

TYRIMO DALYVĖS AUSTĖJOS PIEŠINIŲ TURINIO ANALIZĖS IR TEMINĖS ANALIZĖS REZULTATŲ SĄSAJOS			
Kūrinių turinio analizės grupės pavadinimas	Kūrinių grupės interpretacija	Teminės analizės temos ir potėmės, su kuriomis susiję	Teminės analizės radiniai, kurie siejami su kūrinių grupės interpretacijomis
Apskritimo formos vaizdinys lapo centre.	Varginantis skyrybų procesas, užburtas ratas.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Sunkių patirčių iškėlimas.	Tyrimo dalyvės atskleidė, kad DT sesijose jos susidurdavo su savo vidiniais išgyvenimais: „<...> <i>vistiek kiekvieną kartą ateini su su skirtinga nuotaika, su skirtingais kažkokiais išgyvenimais <...></i> ” (Austėja, 1 p., 2 p.)
	Nušvitimas, savo grožio įžvelgimas.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Savęs įgalinimo patyrimas.	Tyrimo dalyvės atskleidė, jog DT metu jos stebėjosi, žavėjosi ir didžiavosi savimi: .); „<...> <i>su kiekvienu kartu / aš tiesiog stebėjau, stebėjau ir žavėjau tų pačių metu savim <...></i> ” (Austėja, 9 p.)
	<i>Ego</i> , savastis, nesąmoningi vidiniai aspektai.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potėmė: Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.	Pasak tyrimo dalyvės Austėjos, piešinys atskleidžia giliai sąmonėje užslėptus aspektus: „<...> <i>net nesitikėjau ant kiek gali piešinys ištraukti / iš sąmonės, iš kažkur giliai giliai nu atrodo tokius dalykus, juk va tu atėjai ir negalvojai apie tai <...></i> ” (Austėja, 3 p.)
Įrėminti objektai.	Asmeninių savybių atsiskleidimas. Kūryba suvokimo lygmenyje.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Savęs įgalinimo patyrimas.	DT buvo vieta, kurioje jos galėjo save pažinti, atrasti ar susigražinti: „<...> <i>savęs atradimas ir pažinimas per per per tą dailę. Nu, ta aišku terapija su tokiu tikslu ir yra, [atsidūsta] kad pažinti save <...> mane labai nustebino, ant kiek aš per tą laiką, naa, pažinau save iš tikrųjų <...></i> ” (Austėja, 2 p. 10 p.).
Spalvos mano širdyje.	Optimistiškos mintys, viltis, prisiminimai, empatija, meilė. Kūryba afektyviame lygmenyje (emocijų išraiška).	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Jausmų ventiliavimo svarba.	Remiantis tyrimo dalyvių mintimis, dažnai jausmai atsiskleidžia kūrybinio proceso etape: „<...> <i>labai keista, kai tu vat / pieši / irr / ir tau tik tai <u>biepėjant</u> ateina kažkokios, nu sąmonėj lygtais pradeda veikti, ir ir ateina kažkokios mintys, kažkokios emocijos aaa iš praeities, iš dabarties, iš, na, iš iš visko <...></i> ” (Austėja, 2 p.)

TYRIMO DALYVĖS SIMONOS PIEŠINIŲ TURINIO ANALIZĖS IR TEMINĖS ANALIZĖS REZULTATŲ SĄSAJOS			
Kūrinių turinio analizės grupės pavadinimas	Kūrinių grupės interpretacija	Teminės analizės temos ir potemės, su kuriomis susiję	Teminės analizės radiniai, kurie siejasi su kūrinių grupės interpretacijomis
Pilkas koloritas	Vienišumas, liūdesys, gyvenimo džiaugsmo praradimas, baimė.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potemė: Sunkių patirčių iškėlimas.	Moterys atviravo, jog DT eigoje buvo prisiliečiama prie baimės ir nežinomybės potyrių: „<...> tu supranti kaip tu gyvenime jautiesi, kad iš tikrųjų vat esi dabar vienas, esi, <u>lauki, ta nežinomybė visa, ta baimė</u> <...> tu gali nupiešti savo mm problemą, savo jausmus, savo baimes kažkokias <u>ant popieriaus</u> <...>“ (Simona, 9 p., 13 p.).
	Kūryba kinestetiniame lygmenyje (per judesį).	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potemė: Kūrybinio proceso patyrimo svarba.	Simonos teigimu, kūrybinis procesas vyksta savaime: „<...> sėdi prie lapo ir gat galvotum, kad va čia gal piešiu tą gal piešiu aną, nežinau kažkokiu tai momentu savaime ranka ima <u>pati piešti</u> <...> spalva irgi savaime gaunasi <...> ir piešinys gimsta savaime <...>“ (Simona, 3 p., 4 p.).
Augalų vaizdinys	Psichologinis augimas, džiaugsmo, grožio, vilties troškimas.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potemė: Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.	Remiantis tyrimo dalyvės Simonos mintimis, vidinės transformacijas atspindi spalvų ir popieriaus lapo formato pasirinkimo pokytis: „<...> su kiekvienu kartu būdavo <u>vis lengviau</u> , em pastebėjau tokį dalyką dar plius kad kiekvieną kartą piešinys <u>didėdavo</u> [nuryja seiles] popieriaus lapas irgi <u>didėdavo</u> aaa ir / imant spalviniu atžvilgiu, pirmieji piešiniai būdavo tamsūs, aa spalvos būdavo ruda, juoda, pilka, o į patį galą jau eidavo ir spalvoti piešiniai.“ (Simona, 13 p.)
	Siekis patirti saugumą.	Tema: Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Potemė: Saugumo svarba.	Tyrimo dalyvės atviravo, jog saugumas grupėje svarbus, norint išreikšti savo emocijas: „<...> nesi [nuryja seiles] nesuvaržytas, tau nereikia nieko meluoti, <u>tau nereikia apsimetinėti</u> , nu vat esi vat vat visiškai atviras <...>“ (Simona, 7 p.)
Širdies delne vaizdinys	Noras patirti fizinį, emocinį artumą, bendrystės poreikis. Tarpusavio ryšio kūrimo svarba.	Tema: Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Potemė: Bendrystės patyrimas.	Pasak Simonos, buvimo bendruomenėje reikšmingumas įeina ir į DT, kaip terapinės intervencijos, sampratą: „<...> Tai yra tai yra neapsakomas jausmas, tai yra, sakau, ne tik piešimas, tai yra ir bendravimas ir palaikymas <...>“ (Simona, 6 p.)

TYRIMO DALYVĖS DIANOS PIEŠINIŲ TURINIO ANALIZĖS IR TEMINĖS ANALIZĖS REZULTATŲ SĄSAJOS			
Kūrinių turinio analizės grupės pavadinimas	Kūrinių grupės interpretacija	Teminės analizės temos ir potėmės, su kuriomis susiję	Teminės analizės radiniai, kurie siejami su kūrinių grupės interpretacijomis
Namo ir sodo elementai	Siekis patirti saugumą.	Tema: Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Potėmė: Saugumo svarba.	Tyrimo dalyvių teigimu, saugumas svarbus žinojimui, kad grupėje jos nebus vertinamos: „<...> už tą norą tavęs niekas <u>nei baus, nei smerks</u> <...> vat čia tas va ir yra ratas. <...>“ (Diana, 4 p.).
	Siekis ieškoti asmeninių resursų.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Savęs įgalinimo patyrimas.	Moterys išskyrė, jog DT metu joms pavyko atrasti savo vidinius resursus: „<...> tu tokia kaip ir bejėgė, ane, ateidama ir per tą užduotį bet paskui supranti, kad vis dėlto tu turi kažkokių tai būdų vadinsim kaip resursų ane tokių e kurie pas tave yra giliai už nu užslėpti ir kaip iškasenos pradedi vat iškasti iš to <...>“ (Diana, 2 p.).
	Sąmoningas aktualių gyvenimo aplinkybių perteikimas per simbolius.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potėmė: Piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelės.	Tyrimo dalyvės Dianos teigimu, žiūrėdamas į savo kūrinių, tu pastebi, ką jame įgyvendinai: „<...> tu žiūri i tuos vat piešinius ane ir pats suvoki ką tu įgyvendinai tenai <...>“ (Diana, 3 p.).
Dominuojanti raudona spalva.	Vidinių išgyvenimų perteikimas.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Sunkių patirčių iškėlimas.	Skausmingos patirtys dažniausiai atsiskleidavo kūrybinio proceso eigoje: „<...> tau nereikia kaip ir kalbėti kada tau ten nu kaip ir skauda, ane, bet su tuo pačiu tu ir nu pasikalbi, ane, nu piešdamas, išsireikšdamas <...>“ (Diana, 2 p.).
	Stiprių jausmų išraiška.	Tema: Dailės terapija kaip sielos gydytoja. Potėmė: Jausmų ventiliavimo svarba.	Tyrimo dalyvavusios moterys išskyrė, jog DT metu atsiskleidė jausmai ir emocijos: „<...> per tą <u>terapiją</u> , ane vis vien skleisti jausm yra daug lengviau, nors atrodo kad tai yra <u>sunku</u> <...>“ (Diana, 2 p.).
	Siekis kurti ryšį su savimi ir kitais.	Tema: Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Potėmė: Bendrystės patyrimas.	Tyrimo duomenyse išryškėjo, jog reikšminga sąlyga bendrystės patyrimui yra ir grupės dalyvių tarpusavio ryšys: „<...> tu gauni tokį nu / tokį ryšį kuris tave kaip nu palaiko, kažkas tai tokio.“ (Diana, 4 p.).
	Taktilinio pojūčio svarba.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potėmė: Meninės raiškos priemonių patyrimas.	Diana išskyrė taktilinio meninės raiškos priemonių patyrimo svarbą: „<...> tas suvokimas per tą taktilumą, nes vis vien ee tos priemonės yra nu taktilios ane, ką galima pačiuotinėt <...>“ <u>Tu čiupinėji tą dalyką</u> ir paskui tu matai ką tu padarei <...> galima ir nu patrint kažką tai visvien, kažkiek pakeist vat, <u>prisiliest ane</u> ,“ (Diana, 4 p., 9p.).

	Sensorinio, kinestetinio, suvokimo ir simbolinių lygmenų aktyvavimas per kūrybą.	Tema: Kūrybinio proceso aspektai. Potemė: Kūrybinio proceso patyrimo svarba.	Diana piešinio gimimą sulygino su iš sėklos užaugusiu augalu: „<...> nu iš kaip ir nieko gavosi kažkas tai vat nu sakau, kažkas tai užauginimas, jeigu tu tą sėklą matai ir sodini ir paskui ten auga, o čia kaip ant tuščio plyno ane, ateini ir vat nieko ir vat kažkas tai <...>” (Diana, 8 p.).
--	---	--	--

Priedas Nr. 9

9 lentelė. Teminės analizės ir piešinių turinio analizės rezultatų bendrumai

Teminės analizės tema	Piešinių analizės radiniai / Teminės analizės ir piešinių turinio analizės bendrumai	Piešinių analizės grupė (tyrimo dalyvės pirma vardo raidė)
Dailės terapija kaip sielos gydytoja	Patiriamų jausmų įvairovė, grįžtantis pasitikėjimo savimi jausmas, ramybės pojūtis.	Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija (L)
	Ambivalentiškai jausmai.	Jūros, vandenyno vaizdinys (L)
	Kūryba afektiniame lygmenyje (emocijų išraiška).	Objektų gausa (L)
	Varginantis skyrybų procesas, nušvitimas, savo grožio įžvelgimas.	Apskritimo formos vaizdinys lapo centre (A)
	Asmeninių savybių atsiskleidimas, kūryba suvokimo lygmenyje.	Įrėminti objektai (A)
	Optimistiškos mintys, viltis, prisiminimai, empatija, meilė. Kūryba afektiniame lygmenyje (per emocijų išraišką).	Spalvos mano širdyje (A)
	Vienišumas, liūdesys, gyvenimo džiaugsmo praradimas, baimė.	Pilkas koloritas (S)
	Siekis ieškoti asmeninių resursų.	Namo ir sodo elementai (D)
	Vidinių išgyvenimų, stiprių jausmų atskleidimas.	Dominuojanti raudona spalva (D)
Kūrybinio proceso aspektai.	Psichologinis augimas.	Dominuojanti mėlyna spalva ir kryptinga kompozicija (L)
	Kūryba kinestetiniame lygmenyje (per judesį)	Jūros, vandenyno vaizdinys (L)
	Naujas gyvenimo etapas, vidinis pokytis.	Objektų gausa (L)
	Ego, savastis, nesąmoningi vidiniai aspektai.	Apskritimo formos vaizdinys lapo centre (A)
	Kūryba kinestetiniame lygmenyje (per judesį).	Pilkas koloritas (S)
	Psichologinis augimas, džiaugsmo, vilties troškimas.	Augalų vaizdinys (S)
	Sąmoningas aktualių gyvenimo aplinkybių perteikimas per simbolius.	Namo ir sodo elementai. (D)
	Taktilinio pojūčio svarba, kūryba per prisilietimą, judesį, suvokimą ir simbolius.	Dominuojanti raudona spalva. (D)
Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai.	Siekis patirti saugumą.	Augalų vaizdinys (S)
	Tarpusavio ryšio kūrimo svarba.	Širdies delne vaizdinys (S)
	Siekis patirti saugumą.	Namo ir sodo elementai. (D)
	Siekis kurti ryšį su savimi ir kitais.	Dominuojanti raudona spalva (D)